

Entréer till Nääs slott

- historisk beskrivning, analyser, värden och åtgärdsförslag

Entrances to Nääs estate- Historic Documentation, Analyses, Assessment and Design Proposal

Alma Hultén & Eveline Hallgren

Examensarbete/Självständigt arbete • 30 hp

Sveriges lantbruksuniversitet, SLU

Fakultet/Institution: Institutionen för Landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Program/Utbildning: Landskapsarkitektprogrammet

Alnarp, 2025

Entréer till Nääs slott – historisk beskrivning, analyser, värden och åtgärdsförslag

Entrances to Nääs estate – Historic Documentation, Analyses, Assessment and Design Proposal

Alma Hultén och Eveline Hallgren

Handledare:	Anna Jakobsson, Sveriges lantbruksuniversitet, Intuitionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning.
Examinator:	Åsa Klintborg Ahlklo, Sveriges lantbruksuniversitet, Intuitionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Biträdande examinator:	Patrik Olsson, Sveriges lantbruksuniversitet, Intuitionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Omfattning:	30 hp
Nivå och fördjupning:	Avancerad nivå, A2E
Kurstitel:	Independent Project in Landscape Architecture
Kurskod:	EX0846
Program/utbildning:	Landscape Architecture Programme
Kursansvarig inst.:	Intuitionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Utgivningsort:	Alnarp
Utgivningsår:	2025
Omslagsbild:	Illustrationen visar Nääs ägor och hur det ser ut idag. Akvarell av Alma Hultén maj 2025. [illustration]
Upphovsrätt:	Alla bilder används med upphovspersonens tillstånd.
Nyckelord:	Nääs slott, entré, rörelse, bevarande, kulturhistoriska parker, trädgårdar, upplevelse, gå, allé, vårdplan, värdering

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakultet: Institutionen för Landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Sammanfattning

Detta examensarbete behandlar entréernas roll vid Nääs slott, en plats med kulturhistoria, där både det arkitektoniska uttrycket och landskapet samverkar för att skapa besökarens första intryck. Arbetet syftar till att undersöka tre huvudentréer till området, deras historiska och nutida funktioner ur ett rörelseperspektiv samt att formulera mål och gestaltungs-förslag för att lyfta entréerna. Fokus ligger på att bevara och förstärka kulturmiljön, samtidigt som besöksupplevelsen förbättras.

Inledningsvis ges en historisk bakgrund till Nääs slotts trädgård och dess utveckling från 1500-talet till idag. Särskilt fokus ligger på 1800-talet eftersom det under denna period skedde flera större förändringar på Nääs. Slottets sista privata ägare August Abrahamsson köpte Nääs 1868, som gestaltade trädgården enligt den tyska stilens ideal och startade ett slöjdseminarium 1874, ett lärosäte för lärare inom hantverk och lek. Under 1900-talet förlorade trädgården mycket av sitt uttryck från slutet av 1800-talet. Entréerna till Nääs utgör idag inte en tydlig övergång eller introduktion till platsen och dess historia, vilket stärker behovet av ett åtgärdsförslag.

Arbetet bygger på en kombination av litteratur- och arkivstudier, historiska kart- och bildanalyser, samt fältstudier. Särskilt viktiga inslag har varit rörelse- och upplevelseanalyser, både ur ett historiskt och samtida perspektiv, för att förstå hur besökaren rör sig till och inom Nääs. En tidigare DIVE-analys och möten med stiftelsens personal har också varit betydelsefulla för att få en ingång och avgränsning till arbetet. Arbetet utgår från metoder inom vård av historiska trädgårdar (ex. Maria Flinck, 2022) och vårdplaner, som har resulterat i definitionen av olika värden. Analyserna och värderingen av entréerna utgör basen för de föreslagna åtgärderna, vilka syftar till att kombinera kulturhistoria med nutida behov och förutsättningar.

De tre entréerna som analyserats är: **entrén vid motorvägen**, **entré i rörelse**, samt **slottsentrén**. Entrén vid motorvägen utgör idag den huvudsakliga infarten med bil och är tydlig från motorvägen, men fungerar även som rastplats och förlorar därmed en del av sin karaktär som entré. Det finns flera historiska inslag från början av 1800-talet. Entré i rörelse, från seminarieområdets parkering genom den övre allén och fram till slottet, är ofta den sträcka som blir de gåendes första möte med Nääs. Sträckan är en rörelse som har en historisk koppling till slöjdseminariets verksamhet. Slottsentrén är den formella ingången till själva slottsområdet, där slänten, flygelgården med flyglar, stenterrassen och slottet skapar betydelsefulla rumsbildningar. Slottsentréns historia har en stark koppling till August Abrahamson, ägare under 1868-1898, som gestaltade flygelgården och stenterrassen med inspiration från den tyska stilen.

Värderingen har legat till grund för målsättningar och åtgärdsförslag, som bland annat inkluderar trafiksäkerhetsförbättringar, rumslig förstärkning, tydligare orientering och växtförslag som återkopplar till 1800-talet. Den övergripande rörelsen ska synliggöras och få ett tydligare övergripande sammanhang. Några av målen för entrén vid motorvägen är att återskapa entrékänslan, förbättra

trafiksäkerheten och förtydliga kopplingen till Nääs. Några av målen för entré i rörelse är att återskapa rörelsen från seminarieområdet upp till slottet och samtidigt göra det mer trafiksäkert för de gående. Ett av målen för slottsentrén är att rekonstruera den såsom den har sett ut under slutet på 1800-talet utifrån fotografier, ritningar och textbeskrivningar.

Diskussionen och reflektionen i examensarbetet belyser svårigheten med att restaurera en kulturhistorisk anläggning och samtidigt möta samtida krav på funktion, tillgänglighet och underhåll. Den reflekterar även över de faktorer i rörelsen som kan påverka upplevelsen.

Reflektionen berör också vilken roll dokumentationen har spelat för att ta fram åtgärdsförslagen. Arbetet belyser även betydelsen av att göra ett förslag med respekt där både platsens historia och nutida användning beaktas.

Sammanfattningsvis visar studien att entréerna till Nääs bär på stor potential att förstärka platsens identitet. Genom att analysera historiska strukturer, tydliggöra rörelsemönster och koppla ihop form och funktion, erbjuder arbetet konkreta åtgärdsförslag.

Nyckelord: Nääs slott, entré, rörelse, bevarande, kulturhistoriska parker, trädgårdar, upplevelse, gå, allé, vårdplan, värdering

Abstract

This master's thesis examines the role of entrances at Nääs Castle, a site of cultural heritage where both architectural expression and landscape interact to shape the visitor's first impression. The aim is to investigate three main entrances to the area, their historical and contemporary functions from a movement perspective, and to formulate goals and design proposals to enhance the entrances. The focus lies on preserving and reinforcing the cultural environment while improving the visitor experience.

The thesis begins with a historical background of Nääs Castle's Garden and its development from the 16th century to the present day. Emphasis is placed on the 19th century, as this period saw several major changes at Nääs. The castle's last private owner, August Abrahamson, purchased Nääs in 1868, designed the garden according to the ideals of the German style, and founded a craft seminar in 1874, a training institution for teachers in handicrafts and play. During the 20th century, the garden lost much of its late 19th-century character. Today, the entrances to Nääs do not clearly mark a transition or introduction to the site and its history, which highlights the need for a proposal for improvement.

The work is based on a combination of literature and archival studies, historical map and image analyses, as well as field studies. Movement and experience analyses, both historical and contemporary, have been particularly important in understanding how visitors move to and within Nääs. A previous DIVE analysis and meetings with the foundation's staff have also been valuable in defining the scope of the thesis. The work draws on methods from the care of historic gardens (e.g., Maria Flinck, 2022) and conservation plans, resulting in the definition of various values. The analyses and evaluation of the entrances form the

basis for the proposed measures, which aim to combine cultural history with contemporary needs and conditions.

The three entrances analyzed are: **the motorway entrance**, **entrance in movement**, and **the castle entrance**. The motorway entrance is currently the primary access point for vehicles and is highly visible from the highway, but it also serves as a rest area, which diminishes its identity as an entrance. Several historical elements from the early 1800s remain. Entrance in movement, from the seminar parking area along the upper avenue leading to the estate, is often the first point of contact for pedestrians and is historically linked to the activities of the craft seminar. The castle entrance is the formal gateway to the estate, where the slope, courtyard wings, stone terrace, and castle collectively shape a significant spatial composition. The history of the castle entrance is closely tied to August Abrahamson, who developed the courtyard and terrace inspired by the gardenesque style during his ownership (1868–1898).

The evaluation forms the basis for the goals and proposed actions, including improvements in traffic safety, spatial clarification, better orientation, and planting schemes that reference the 19th century. The overall movement through the site is to be made more legible and placed in a clearer contextual framework. Key goals for the motorway entrance include recreating a sense of arrival, improving safety, and strengthening the visual and spatial connection to Nääs. For the entrance in movement, goals include reinforcing the historical path from the seminar area to the castle and enhancing pedestrian safety. One of the main goals for the castle entrance is to restore its late-19th-century appearance based on historical photographs, drawings, and written descriptions.

The discussion and reflection highlight the complexity of restoring a culturally historic site while addressing contemporary demands for functionality, accessibility, and maintenance. It also reflects on how movement patterns influence the visitor experience. Furthermore, the reflection discusses the role of documentation in developing the design proposals and emphasizes the importance of creating proposals with respect for both the site's historical context and current use.

In conclusion, the study shows that the entrances at Nääs hold great potential to reinforce the identity of the place. Through analysis of historical structures, clarification of movement patterns, and the integration of form and function, the work offers concrete and contextually grounded proposals for action.

Keywords: Nääs estate, entrance, movement, conservation, cultural heritage park, gardens, experience, walking, avenue, conservation plan, assessment

Förord

Vi vill tacka vår handledare Anna Jakobsson som hjälpt och stöttat oss genom arbetet. Vi vill även ge ett stort tack till Maria Sidén, VD på Nääs, och Gunilla Hallset, antikvarie på Nääs, för all hjälp med frågor om Nääs och för att ni har gett oss tillgång till arkivet. Vi vill även ge ett tack till Marie Engelke, kommunarkivarie, som arbetar på Lerums kommunarkiv för gästvänlighet när vi besökte arkivet. Vi vill även tacka Inger Ernstsson för att du uppmärksammade trädgårdshistorian på Nääs under din tid som intendent. Vi vill även tacka alla som hjälpt oss på vägen med frågor och material, Trafikverket, Länsstyrelsen, Göteborgs Riksarkiv och Göteborgs Regionarkiv.

Slutligen vill vi tacka varandra för stöttningen genom arbetet. När en av oss haft brist på kreativitet eller skrivglädje har den andre alltid stöttat och kunnat komma med idéer.

Alma Hultén och Eveline Hallgren

2025-05-14

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SAMMANFATTNING	3
ABSTRACT	4
FÖRORD.....	6
INLEDNING	11
BAKGRUND OCH PROBLEMFORMULERING.....	11
<i>Kort om Nääs historia</i>	<i>11</i>
<i>Kort om Nääs idag</i>	<i>13</i>
<i>Entréer på Nääs</i>	<i>14</i>
<i>Identifiering av entréer</i>	<i>15</i>
MÅL, SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR.....	16
MATERIAL OCH METOD.....	17
<i>Insamlingsmetod och material samt viktiga utgångspunkter</i>	<i>17</i>
<i>Arbetsgång för historiska anläggningar</i>	<i>18</i>
<i>Rörelse- och upplevelseanalyser</i>	<i>19</i>
<i>Värdeanalys.....</i>	<i>19</i>
<i>Gestaltningprocessen.....</i>	<i>20</i>
<i>Lagar, riktlinjer och konventioner.....</i>	<i>20</i>
<i>Olika arbetssätt med historiska trädgårdar, historiskt sett.....</i>	<i>21</i>
<i>Stiftelsens vision.....</i>	<i>22</i>
RÖRELSEN MOT NÄÄS - ÖVERGRIPANDE HISTORISKBESKRIVNING, ANALYSER OCH VÄRDEN IDAG.....	24
ÖVERGRIPANDE HISTORISK BESKRIVNING OCH KARTANALYS.....	24
<i>Förändringar av rörelsen mot Nääs och vägar i landskapet.....</i>	<i>24</i>
<i>Alléernas historia på Nääs</i>	<i>25</i>
<i>Fabrikens betydelse för rörelsen till och från Nääs – Peter Wilhelm Berg och Nääs fabriker.....</i>	<i>26</i>
<i>Slöjdseminariets betydelse- August Abrahamsons tid</i>	<i>27</i>
<i>Handelsträdgården- August Abrahamsons tid och stiftelsen</i>	<i>28</i>
<i>Rörelsens förändring under August Abrahamsons Stiftelse.....</i>	<i>29</i>
RÖRELSE MOT NÄÄS IDAG.....	31
<i>Besöksvärden i natur-och kulturmiljö</i>	<i>31</i>
<i>Naturresevat, Natura 2000 och Byggnadsminne.....</i>	<i>31</i>
<i>Hur besökare tar sig till Nääs idag.....</i>	<i>32</i>
<i>En besöksupplevelse - Rörelseanalyser</i>	<i>32</i>
<i>Med bil från motorvägen till besöksparkeringen vid slottet</i>	<i>32</i>
<i>Gående från busshållplatsen till slottet genom alléerna</i>	<i>34</i>
<i>Gående från Nääs infart till slottet via stigar.....</i>	<i>35</i>
ÖVERGRIPANDE VÄRDEN FÖR RÖRELSEN MOT NÄÄS IDAG.....	36
<i>Historiska och kulturhistoriska värden.....</i>	<i>36</i>
<i>Autenticitet- och dokumentvärden.....</i>	<i>37</i>
<i>Arkitektoniska värden.....</i>	<i>37</i>
<i>Upplevelse- rekreation- och naturvärden.....</i>	<i>37</i>
TRE ENTRÉER – HISTORISK BESKRIVNING, ANALYSER OCH VÄRDEN	39
ENTRÉN VID MOTORVÄGEN.....	39
<i>Historisk beskrivning och analys.....</i>	<i>40</i>

<i>Analys av entrén vid motorvägen idag (rumslighet och vegetation).....</i>	<i>42</i>
<i>Värden.....</i>	<i>43</i>
<i>Historiska och kulturella värden</i>	<i>43</i>
<i>Autenticitet- och dokumentvärden.....</i>	<i>43</i>
<i>Arkitektoniska värden.....</i>	<i>43</i>
<i>Upplevelse- rekreation- och naturvärden.....</i>	<i>44</i>
ENTRÉ I RÖRELSE (FRÅN PARKERING VID SEMINARIEROMRÅDET TILL SLOTTSENTRÉN)	45
<i>Historisk beskrivning och analys.....</i>	<i>45</i>
<i>Rörelsen innan 1874</i>	<i>45</i>
<i>Rörelse efter 1874- seminariet startar</i>	<i>46</i>
<i>Näasbron genom åren.....</i>	<i>48</i>
<i>Rörelseanalyser av sträckan</i>	<i>49</i>
<i>Gående på stig söder om allén.....</i>	<i>49</i>
<i>Gående genom allén.....</i>	<i>51</i>
<i>Reflektion mellan gående genom allén och söder om:</i>	<i>52</i>
<i>Värden.....</i>	<i>52</i>
<i>Historiska och kulturella värden</i>	<i>53</i>
<i>Autenticitet- och dokumentvärden.....</i>	<i>53</i>
<i>Arkitektoniska värden.....</i>	<i>53</i>
<i>Upplevelse- rekreation- och naturvärden.....</i>	<i>54</i>
SLOTTSENTRÉN	55
<i>Historisk beskrivning och analys.....</i>	<i>56</i>
<i>Slottsentrén innan 1868.....</i>	<i>56</i>
<i>August Abrahamsons tid 1864-1898</i>	<i>57</i>
<i>Slottsentréns förändring från 1898 fram till-nutid.....</i>	<i>61</i>
<i>Historisk kartanalys för slottsentrén från 1800-talet till idag.....</i>	<i>66</i>
<i>Upplevelse- och rörelseanalys av vägarna upp mot slottet idag</i>	<i>68</i>
<i>Värden.....</i>	<i>70</i>
<i>Historiska och kulturhistoriska värden</i>	<i>70</i>
<i>Autenticitets- och dokumentvärden.....</i>	<i>70</i>
<i>Arkitektoniska värden.....</i>	<i>71</i>
<i>Upplevelse-, rekreations- och naturvärden.....</i>	<i>71</i>
MÅLSÄTTNINGAR OCH ÅTGÄRDSFÖRSLAG.....	73
ÖVERGRIPANDE RÖRELSE.....	73
<i>Målsättning.....</i>	<i>73</i>
<i>Åtgärdsförslag</i>	<i>74</i>
<i>Skyltning</i>	<i>74</i>
<i>Allérna.....</i>	<i>75</i>
ENTRÉN VID MOTORVÄGEN	75
<i>Målsättning.....</i>	<i>75</i>
<i>Åtgärdsförslag</i>	<i>76</i>
<i>Trafiksäker och välkomnande för bilister</i>	<i>77</i>
<i>Trafiksäker och välkomnande för gående.....</i>	<i>78</i>
ENTRÉ I RÖRELSE.....	78
<i>Målsättning.....</i>	<i>78</i>
<i>Åtgärdsförslag</i>	<i>79</i>
<i>Från parkeringen och fram till Näasbron</i>	<i>79</i>
<i>Näasbron</i>	<i>80</i>
<i>Övre allén.....</i>	<i>81</i>
<i>Stora åtgärder</i>	<i>82</i>
SLOTTSENTRÉN	82
<i>Målsättning.....</i>	<i>82</i>

Åtgärdsförslag	84
Slänten med åsnevig	84
Flygelgården	86
Stenterrassen	87
Prioriteringslista för slottsentrén	88
Växtval	88
AVSLUTANDE DISKUSSION OCH REFLEKTION	90
RÖRELSEN TILL OCH FRÅN NÄÄS	90
Betydelsen av en förståelse för den övergripande rörelsen	90
Säkerhet	90
Rörelsen nära Slottet	91
OLIKA SÄTT ATT VÄRDERA KULTURHISTORISKA TRÄDGÅRDAR	92
Kriterier för värdena	92
Autenticitet	92
Sällsynthet och dokumentvärde	93
Tankesätt kring värderingsprocessen	93
Utifrån ett byggnadsminne	93
ÅTGÄRDSFÖRSLAG HOS TIDIGARE RAPPORTER	94
DAGENS UTFORMNING AV SLOTTSENTRÉN KONTRA TYSK STIL	95
VÄXTVAL	96
Anpassning till den tyska stilen	96
Tapetgrupper	97
METODREFLEKTION	97
Arkivarbete	97
Att arbeta med bildmaterial	98
VIDARE ARBETEN KRING NÄÄS OCH FORSKNING KRING ENTRÉERNA	99
Större förståelse för entréerna	99
Växtval	99
Ta in andra kompetenser	99
Vård- och utvecklingsplan för Nääs	100
STIFTELSENS VISION KOPPLAT TILL VÅRT FÖRSLAG	100
REFERENSER	101
OTRYCKTA KÄLLOR	101
Muntliga källor	101
Arkiv	101
Opublicerade uppsatser	102
Elektroniska källor	102
TRYCKTA KÄLLOR	103
FIGURFÖRTECKNING	106
BILAGOR	1

Inledning

Bakgrund och problemformulering

Kort om Nääs historia

Enligt Riksantikvarieämbetet (u. å.) har kulturarvet som representeras av trädgårdar och parker varit det som har minskat mest i Sverige. Det är viktigt att bevara och underhålla trädgårdar för att bibehålla deras kulturhistoriska värde och arv, vilket inte har gjorts på Nääs slott, där stora delar av trädgården har förfallit.

Nääs nämns första gången i text redan på 1500-talet men benämns då som Nääs by, men de första spåren av trädgårdshistorien på Nääs kom först på slutet av 1600-talet med ätten Ulfsparre som ägare, 1570-1746. En nyttoträdgård med en heltidsanställd trädgårdsmästare (Andersson et al 1992, s. 19-20) samt en allé upp till slottet tillkom (se figur 2). Trädgården i någon annan form än för nyttobruk verkar dock inte förekommit då eller inte dokumenterats. Jacob von Utfall, ägare på Nääs 1746-1824 och direktör på Ostindiska kompaniet, lät bygga ett slott med flyglar. Han var växtintresserad och lär ha tagit med sig växtexemplar till Nääs från sina resor i Amerika. Det fanns sannolikt en nyttoträdgård och möjligen ett växthus, men mer än så är svårt att säga om trädgårdens utformning, eftersom det finns begränsad dokumentation eller få målningar från Utfalls tid.

I början av 1800-talet blev landskapsparker, så kallade engelska parker, populära i Sverige. Dessa former och idéer spreds inte enbart bland kungligheter och adel, utan nådde även till mindre egendomar (Nolin, 2023a, sid.45). Spår av detta kan ses vid Nääs. År 1824 köpte Peter Wilhelm Berg Nääs, vilket kom att förbli i familjens ägor fram till 1868 (Nääs fabriker, u.å.). Det finns målningar från Bergs tid som visar små hus längst vattnet och öppna fält på södra sidan slottet (se målningen i Andersson et al, s. 31). Detta tillsammans med platsens förutsättningar, med kuperad terräng, sjöstränder och ädellövskog, gör det troligt att slottets baksida var en engelsk landskapspark. Den mark som inte gick att använda till köksträdgården eller annan nytta ansågs lämplig att använda som park (Nolin, 2023a, s.40-45). Enligt de ideal som växte fram under 1800-talets början skulle parken vara idyllisk och under promenaden skulle besökaren upptäcka parken och få nya vyer. (Nolin, 2023a, s. 40-45). Under Peter Wilhelm Bergs tid som ägare på Nääs byggdes även infarten till Nääs ägor, en grindstuga (lilla Nääs) och ett grindparti i anslutning till allén (ref).

År 1868 såldes Nääs till grosshandlaren August Abrahamson, som kom att bli egendomens sista privata ägare (Andersson et al., 1992, s. 33). Abrahamson anlätade Knut Malte Forsberg för att utforma en gestaltning och planritning för trädgården, i enlighet med den tyska stilens ideal. Den tyska trädgårdsstilen blev känd i Sverige under mitten och slutet av 1800-talet. Den betraktades som en blandning av den strikta franska stilen och den mer naturliga engelska stilen. Internationellt benämns den ofta som gardenesque eller blandstil. Närmast byggnaden skulle den franska stilen skapa ett stramt och ordnat intryck, medan den engelska stilen längre bort skulle ge en mer naturlig övergång till den omgivande vilda naturen (Löfgren, 2023, s. 13–15). Forsbergs ritning var dock

främst ett förslag, där vissa delar var mer detaljerade än andra, och inte allt kom att realiseras (Andersson et al., 1992, s. 8–59).

Kännetecknande för tysk trädgårdsstil är praktfulla blomsterplanteringar med exotiska växter, rabatter i gräsmattor och grusgångar i mjuka former. De praktfulla blomsterplanteringarna med utplanteringsblommor, kaktusväxter och annueller kom att kallas för tapetgrupper och är idag synonymt med denna stil (Löfgren, 2023). Från fotografier kan vi se bilder av dessa typer av planteringar och tapetgrupper som fanns i slutet av 1800-talet. Det går även att se spår i parken av de mjuka grusgångarna som har funnits i parken. Det fanns två namn, Daniel Müller och Knut Malte Forsberg, som kom att bli starkt förknippade med den tyska stilen. Forsberg ritade flera planritningar till trädgårdar i den tyska stilen men många anlades aldrig eftersom de var för kostsamma (Nolin, 2023a, s. 60–65). Även på Nääs blev delar av Forsbergs förslag aldrig genomfört av olika anledningar.

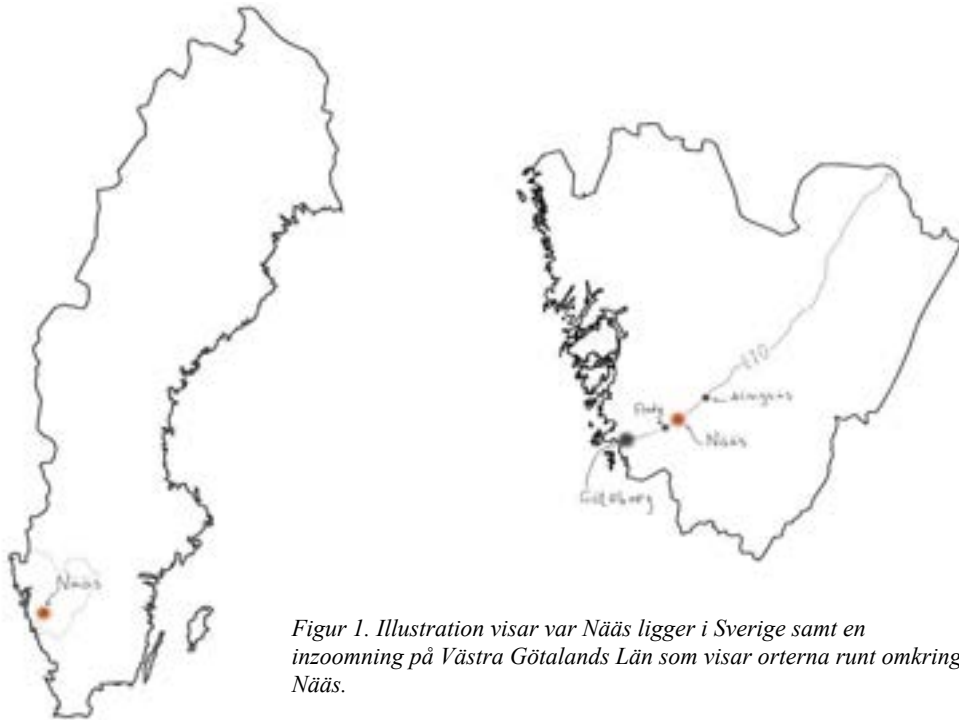
I mitten av 1870-talet startade August Abrahamson Slöjdseminariet, pedagogisk utbildningsverksamhet som kom att bli ett internationellt centrum för slöjdläroutbildning och en viktig faktor till att Nääs slott och trädgård fortsattes förvaltas efter Abrahamsons död 1898. I sitt testamente skrev Abrahamson att Nääs skulle förvaltas av August Abrahamsons stiftelse för att främja Slöjdseminariet fortlevnad samt att bevara och förvalta Nääs som ett kulturarv, både inre och yttre miljöer (Lerum kommunarkiv).

Under 1900-talet skedde många förändringar på Nääs. De trädgårdsideal som var populära under slutet 1800-tal ansågs nu som fult och omodernt (Nolin, 2023b, s. 118). Slottet fick ett mer nyklassicistiskt utseende under slutet på 1920-talet, trädgården gick i förfall eller gjordes om, och många byggnader i parken försvann. Det syns på fotografier att tapetgrupperna förenklas i början av 1900-talet och under 1930-talet är de helt borta. Under denna tidsperiod förändrades idealen, och perenner blev det nya inslaget i planteringar i början av 1900-talet. Trädgårdarna skulle vara mindre avancerade och innehålla växter som kunde stå ute året runt (Nolin, 2023b, s. 118). Detta har lett till att få trädgårdar från 1800-talets andra hälft i den tyska stilen har bevarats (Byggnadskultur, 2023).

Enligt Ahrlund (1997, s. 31) var intresset för trädgårdars historia och kulturarv relativt litet från 1950-talet och några decennier framåt, vilket även går att se i Nääs historia under denna tidsperiod. Vid slutet av 1960-talet var nästan alla spår av den tyska stilen och den engelska landskapsparken borta från Nääs. Under 1990-talet ökade intresse för kulturarv och trädgården, vilket kan ses på de bidragsansökningar som stiftelsen gjorde samt deras vision för Nääs. De ville ta vara på och ta tillbaka trädgården och under somrarna 2001–2003 anordnades trädgårdsarkeologiska läger för att återskapa några av de ursprungliga stigarna samt delar av en paradplantering på slottets baksida (Nääs arkiv, F3A & F4:2).

Kort om Nääs idag

Näås är beläget i Västra Götalands län, i Floda tillhör Lerums Kommun, beläget mitt emellan Göteborg och Alingsås längs E20 (se figur 1).

Figur 1. Illustration visar var Nääs ligger i Sverige samt en inzoomning på Västra Götalands Län som visar orterna runt omkring Nääs.

Figur 2. Målningen visa Nääs slotts ägor idag. Se bilaga 1 för rätt skala.

Slottet ligger på en höjd ute på Nääshalvö som omges av sjön Sävelången. Vid avfarten till Nääs från Europaväg 20 finns en grindstuga som benämns som lilla Nääs, ett tillhörande grindparti och karpdammar från 1800-talets början. Den nedre allén, med anor från 1600-talet, kanats av höga, gamla lindar och avslutas vid Sävelången, med Seminarieområdet beläget på vänster sida. Seminarieområdet består av de byggnader som är kvar från slöjdseminariet. Där anordnas kurser, utställningar och evenemang samt uthyrning och övernattningslokaler. Intill slottet finns, sedan 1970-talet, en ridklubb som använder halvöns västra sidan för hästhagar. På slottsområdet finns själva slottet, som idag är ett museum med guidade visningar, två flyglar samt en byggnad norr om slottet som idag är butik, kafé och informationscentrum. Stora delar av Nääs är naturreservat, mycket tack vare de gamla, mäktiga ekarna. Parken på slottet baksida har karaktären av en förvildad engelska landskapspark med ädellövträd som bok och ek, stora öppna gräsytor och stigar längs vattnet för promenader. I figur 2 visas en illustration över Nääs slotts ägor i dess nuvarande form.

Nääs slott förvaltas idag i enlighet med August Abrahamsons testamente och är främst känt för sin roll som centrum för den internationellt uppmärksammade slöjdbildningen under 1800-talet och början av 1900-talet. Platsen utgör ett levande kulturarv och ett populärt turistmål som lockar besökare med en unik kombination av historia, hantverk, natur och aktiviteter (Nääs, u.å. a).

Entréer på Nääs

Det första intrycket av en plats är viktig och den initiala uppfattningen kan därefter vara svår att förändra (Andersson, 1988). Ett negativt intryck tenderar att prägla hela upplevelsen av platsen eller situationen, vilket kräver både tid och ansträngning för att omvandlas till något positivt. Det första intrycket blir därmed avgörande för hur en plats upplevs i sin helhet (Andersson, 1988). Mot denna bakgrund är det särskilt viktigt att ge besökaren ett positivt intryck av Nääs redan vid avfarten från motorvägen. Entrén till Nääs slott spelar en central roll i detta sammanhang och bör utformas så att den väcker intresse och nyfikenhet. En entré bör enligt Andersson (1998) fungera som en visuell introduktion till platsen och samtidigt locka besökaren att vilja ta del av vad som finns innanför.

En entré utgör gränsområdet mellan två miljöer – en övergång som för besökaren från motorvägen fram till slottet (Torsson, 1998, s. 37). Det är en symbolisk plats som inte nödvändigtvis upplevs som en egen plats, utan snarare som en markör för vad som väntar på andra sidan (Torsson, 1998, s. 37). Entréerna fungerar som en öppning in till Nääs och bör därför spegla platsens karaktär samt ge besökaren ett positivt första intryck att bära med sig vidare. I dagsläget upplevs grindpartiet som något intetsägande och saknar tydlig koppling till Nääs som helhet.

Vid utformningen av en entré är det avgörande hur den iscensätts, eftersom detta påverkar hur platsen upplevs (Andersson, 1998, s. 9). På Nääs finns en infart från tidigt 1800-tal, alléer med rötter i slutet av 1600-talet samt en slottsmiljö som har genomgått flera förändringar under århundraden.

Frågan är vilket intryck besökaren ska få vid ankomsten, och vilka åtgärder som krävs för att skapa den känsla och scenografi som önskas. Valet av scenografisk uttrycksform är enligt Andersson (1998, s. 9) av stor betydelse – ska

entrén imponera, likt 1600-talets barockträdgårdar, eller förmedla en mer intim och rofylld atmosfär, som en kyrkogård?

Liknande överväganden är relevanta vid arbetet med entréerna till Nääs, där både slottet och trädgården bär spår från olika tidsepoker och där historiska lager samspelar med nutida funktion och estetik.

Identifiering av entréer

Figur 3. Illustration visar en övergripande bild av Nääs och de tre entréer som identifierats.

Entrén vid motorvägen

Entrén vid motorvägen blir en tydlig infart för biltrafiken och för rörelsen genom den nedre allén (se figur 3). Den fungerar som en entré till Nääs ägor och bidrar till att knyta samman vägen till Nääs. Den fungerar också som en introduktion till Nääs, då den är väl synlig från motorvägen och hjälper till att väcka besökarens intresse. Omkringliggande strukturer som påverkar upplevelsen, men som inte ingår i själva entrén, är lilla Nääs, muren med pelare söder om motorvägen, den nedre allén samt karpdamarna i anslutning till grindpartiet. Lilla Nääs och karpdamarna skapades av Peter Wilhelm Berg på 1830-talet.

Platsen har av stiftelsen identifierats som problematisk och är något de gärna vill ha hjälp med att utveckla. Entrén används i dagsläget som en tillfällig rastplats längs E20, vilket gör att den delvis förlorar sin status som huvudentré till Nääs ägor. Den är dessutom inte trafiksäker för gående, något som behöver åtgärdas.

Definition: Entrén vid motorvägen ligger norr om motorvägen och definieras av grindpartiet, en mur med pelare och det rum som skapas mellan dessa strukturer.

Grindpartiet: 1830-tal Peter Wilhelm Berg
Murar med pelare: 2003 Trafikverket

Entré i rörelse

Entrén i rörelse utgör, för många, det första steget som gående besökare mot Nääs slott (se figur 3). Den stora parkeringen vid seminarieområdet fungerar som en central utgångspunkt, då besökarna härifrån har nära till både seminarieområdet och slottet. Sträckan från den stora parkeringen upp till slottet bär på en rik historia, men dess betydelse i detta arbete ligger främst i att det är en väg som många besökare fortfarande använder idag. Hur upplevdes slottet genom denna entré historiskt, och hur upplevs den i dag?

Definition: Entré i rörelse går från parkeringen vid seminarieområdet och fram till slutet av den övre allén. Entrén innefattar bilvägen, Nääsbron, den övre allén, stigen söder om allén och treudden, en vägkorsning nedanför i slutet av allén och innan slänten.

Nääsbron: 1830-tal Peter Wilhelm Berg

Övre allén: 1600-tal

Treudden: Sedan Peter Wilhelm Berg men förmodligen tidigare i samband med att flyglarna byggs

Slottsentrén

Slottsentrén är en betydelsefull plats för Nääs, då den utgör besökarens första direkta möte med slottet och bidrar till att förstärka helhetsintrycket. Från den övre allén, där besökaren rör sig uppför slänten, skapas – tillsammans med flyglarnas utformning på vardera sida – en tydlig entré mot slottet (se figur 3). Slänten, flygelgården och stenterrassen är integrerade med slottet och flyglarna, vilket ger möjlighet att utveckla en mer markerad entré som framhäver byggnadernas arkitektur och samspel. Slottet och flyglarna uppfördes av Jacob von Utfall någon gång under 1746-1824.

Stiftelsen på Nääs marknadsför sig som ett 1800-tals slott med tillhörande trädgård och interiör efter den sista ägaren August Abrahamson.

Definition: Slottsentrén ligger intill slottet och innefattar stenterrassen i anslutning till slottet, flygelgården mellan flyglarna och slänten med åsnestigen

Stenterrassen: 1746–1824 Jacob von Utfall

Flygelgården: 1746–1824 Jacob von Utfall

Slänten med åsnestig: 1960-tal August Abrahamssons stiftelse (slänten var tidigare terrasserad med tre trappor och två terrasser)

Mål, syfte och frågeställningar

Målet med arbetet är att dokumentera, analysera och värdera entréernas utseende och deras förändring över tid, i syfte att formulera en målsättning och åtgärdsförslag som följer arbetsgången för Historiska Trädgårdar: Att bevara ett föränderligt kulturarv (Flinck, 2022). Det slutliga målet är att ta fram ett gestaltungsförslag för entréerna, baserat på principer för skyddsvärda kulturmiljöer samt på besökarens upplevelser. Ett delmål är att översiktligt

dokumentera Nääs trädgårdshistoria över tid, fram till dagens förutsättningar, samt att mer ingående beskriva entréernas historiska utveckling.

Syftet med arbetet är att ge August Abrahamsons stiftelse ett kunskapsunderlag och konkreta förslag för att utveckla entréerna och därigenom förhöja besöksupplevelsen. Ett ytterligare syfte är att skapa ett underlag som kan vara till nytta för landskapsarkitekter, myndigheter och andra aktörer som arbetar med kulturarv.

- Hur nalkas man Nääs idag, hur påverkar rörelsen till platsen besöksupplevelsen, och hur har rörelsen till Nääs förändrats sedan Nääs kom till?
- Hur används och fungerar entréerna till Nääs idag?
- Vilka är entréernas olika värden och varför?
- Hur skulle en gestaltning av Nääs slotts entréer kunna göras med en övergripande historisk analys, en beskrivning av deras värden och med dagens förutsättningar som utgångspunkt?

Material och metod

Insamlingsmetod och material samt viktiga utgångspunkter

Vi har främst använt oss av litteratur- och arkivstudier, kart- och bildanalyser samt studier av tidigare arbeten om Nääs och vårdplaner. De sistnämnda har bidragit till information för hur vi bör arbeta med en historisk anläggning och ett byggnadsminne, vilket Nääs är.

En DIVE-analys av Nääs trädgård, genomförd i ett tidigare arbete av oss, beskriver Nääs historia och hur trädgården har förändrats över tid. Denna analys ligger till grund för frågeställningen och avgränsningen i arbetet, liksom för den problembeskrivning som presenteras i bakgrunden. Tillsammans med ett möte med Nääs VD, där vi diskuterade möjligheter för framtida restaureringsprojekt, har detta gett arbetet dess fokus på Nääs entréer och möjliggjort djupgående analyser.

DIVE-analysen var ett mindre arbete utan ett specifikt fokus på de entréer som behandlas i detta arbete, men gav oss en överblick och fungerade som en startpunkt. Det av relevans i DIVE-analysen finns med i arbetet men bygger då på material vi hittat i arkiv och inte från tidigare studier om Nääs slott.

Hösten 1991 och vintern 1992 genomfördes ett arbete om Nääs trädgårdshistoria av tre landskapsarkitektstudenter vid Alnarp, på uppdrag av Inger Ernstson, intendent vid Nääs slott. Syftet var att ta fram ett förslag till restaurering av trädgården. Arbetets första del utgör en utförlig dokumentation av hela Nääs trädgårdshistoria och har varit en betydande informationskälla för oss, medan den andra delen innehöll värdebeskrivningar och åtgärdsförslag (Andersson et al., 1992; Andersson et al., 1993). År 1995 presenterade Kolbjörn Wærn ett gestaltungsförslag för slottsområdet, vilket har varit intressant att jämföra med våra egna åtgärdsförslag.

Vi har samlat in information såsom kartor, protokoll, ritningar och andra dokument från flera arkiv, bland annat Riksarkivet i Göteborg, Regionarkivet i Göteborg, Nääsarkiv (på Nääs), Lerums kommunarkiv och Trafikverkets arkiv. Vi

har även gjort fältstudier på Nääs flertal gånger för att fotografera, mäta och göra rörelseanalyser. I olika databaser har vi samlat in både tryckta och elektroniska källor, såsom ICOMOS-dokument, litteratur om restaurering och rekonstruktion, vårdplaner, specifik litteratur om Nääs, samt litteratur som beskriver svensk trädgårdshistoria. Vi har även haft möten med personalen på Nääs.

De analyser vi har genomfört omfattar: historiska flygbilds- och kartanalyser; historisk bildanalys av äldre fotografier; rörelse och upplevelseanalyser för entréerna historiskt och idag. Utgångspunkten i vårt gestaltungsarbete har varit olika restaurerings-principer, beskrivna av landskapsarkitekter och andra personer som har arbetat med historiska anläggningar, som exempelvis Maria Flinck, Walter Bauer och Sven Ingvar Andersson; 1800-talets stilideal som kan kopplas till Nääs; stiftelsen som förvaltare och deras synpunkter; besökarnas upplevelser genom att vi har agerat besökare själva; samt anläggning i närområdet i tysk stil, Trädgårdsföreningen i Göteborg.

När vi skriver *parken* anser vi den engelska landskapsparken på slottets baksida, den östra sidan. När vi skriver *Nääs trädgård* anses hela parken, slottets framsida och alléerna hela vägen fram till motorvägen.

Arbetsgång för historiska anläggningar

I Maria Flincks bok *Historiska Trädgårdar; Att bevara ett föränderligt kulturarv* (2022) beskriver hon flera metoder för hur ett arbete med historiska trädgårdar kan bedrivas. Utifrån de förutsättningar som finns på Nääs idag, samt vårt arbetsupplägg, har vi tagit inspiration från ett av de vårdprogram som presenteras i Flincks bok; Vårdprogram för enskilda trädgårdar (Flinck, 2022, s.62). Det har inte följts i detalj utan är anpassat till vårt arbete, där vi även tagit inspiration från andra vårdplaner, exempelvis Vårdplanen för Göholm av Anna Jakobsson och Boel Persson (2011). Målet med detta arbete har varit att ta fram ett åtgärdsförslag, snarare än en långsiktig underhållsplan, vilket gör att inspiration från andra vårdplaner har varit särskilt betydelsefull.

Den struktur som använts som grund för arbetet är följande:

Första delen: **Historisk beskrivning och dokumentation**

- Nuvarande ägare och användning
- Lagskydd och eventuella skyddsbestämmelser
- Arkivarbete (protokoll, fotografier, kartor, ritningar och andra dokument)
- Historiska kartanalyser (bland annat via historiska kartor och fotografier)
- Rörelseanalyser (både historiska och nutida)
- Möten och kontakter

Andra delen: **Värden**

Analysen av anläggningens värden är grundad på den historiska beskrivningen och dokumentationen. Värdena har delats in utifrån olika karaktärer: historiska och kulturhistoriska värden, autenticitet- och dokumentvärden, arkitektoniska värden och upplevelse-, rekreations- och naturvärden.

Tredje delen: **Målsättning och Åtgärdsförslag**

Utifrån värdena har målsättningar formulerats för att bevara dessa. Utifrån målsättningarna har åtgärdsförslag för entréerna utformas.

Rörelse- och upplevelseanalyser

Analyserna har varit betydelsefulla för att förstå upplevelsen och rörelsen på Nääs idag, samt hur den sett ut historiskt. Rörelse- och upplevelseanalyserna beskrivs utifrån vår egen upplevelse av platsen, vilket gör dem subjektiva och mindre sakligt grundade. Vi har undersökt hur besökare rör sig till platsen i dag – både med bil och till fots – och hur detta påverkar intrycket av platsen, från motorvägen fram till slottet. Detta gav oss en uppfattning om hur rörelsen till platsen påverkar upplevelsen om du tar bil, går eller väljer att gå en annan väg. Våra rörelse- och upplevelseanalyser utgör en central del av arbetet och ger en detaljerad bild av hur platsen upplevs idag, vilket kan komma att bli betydelsefulla för framtida utveckling.

För att förstå den historiska rörelsen har vi gjort överlagringar av historiska kartor för att studera förändringar i exempelvis vägstrukturer. Genom att kombinera historiska kartanalyser, rörelse- och upplevelseanalyser, arkivmaterial och litteratur har vi skapat en övergripande förståelse för hur rörelsen till Nääs har förändrats över tid.

Analys, platsbesök och värderingar ligger till grund för att bättre förstå Nääs kulturarv samt hur vi kan arbeta med en historisk trädgård, vilka mål som kan formuleras och vilka åtgärder som kan föreslås.

Värdeanalys

Värdeanalysen utgår från Maria Flincks (2022, s.155) struktur för hur trädgårdar bör värderas, samt från vårdplaner för större anläggningar, såsom Göholm (Jakobsson & Persson, 2011). Värderingar görs ofta omedvetet under processens gång, men med hjälp av Flincks struktur och inspiration från andra vårdplaner har detta kunnat ske mer systematiskt. Vi har även tagit hänsyn till dagens förutsättningar i värderingen men främst något vi har i åtanke vid åtgärdsförslaget. Värden är indelade i fyra kategorier: historiska och kulturhistoriska värden, autenticitet- och dokumentvärden, arkitektoniska värden, upplevelsevärden och rekreation.

Historiska- och kulturhistoriska värden innebär att det finns en historiskt viktig påverkan på platsen eller visar en del av platsens historia.

Autenticitet- och dokumentvärden, där dokumentvärde innebär att det finns ett historiskt innehåll i form av fotografier, målningar, växtlistor samt andra skriftliga dokument (Riksantikvarieämbetet, 2015, s.83). Autenticitet syftar på äkthet och innebär i kulturvårdssammanhang att ursprungligt material bevarats, det kan även gälla immateriella aspekter som tradition (Flinck, 2022, s. 156).

Arkitektoniska värden omfattar rumsliga kvaliteter och arkitektur som ger platsen dess karaktär, exempelvis byggnader och struktur.

Upplevelse-, rekreation- och naturvärde handlar om hur miljön upplevs av besökaren, samt om närliggande rekreativa miljöer som påverkar upplevelsen. Naturvärden syftar till biologisk mångfald eller förekomst av nyckelbiotoper för insekter, växter och djurliv.

Arbetet utgår från tre entréer vilket innebär att även värdena definieras utifrån dessa. Det kan alltså finnas fler värden på Nääs som helhet men det behandlas inte inom ramen för detta arbete.

Gestaltningsprocessen

Åtgärdsförslagen, som även innehåller gestaltungsförslag för de tre entréerna, bygger på analyserna, de identifierade värdena och inte minst de möten vi haft med stiftelsens VD Maria Sidén, samt information om dagens förutsättningar för att genomföra förslagen. Vi har även utgått från Florensdeklarationen och relevanta lagar och förordningar som riktlinjer i gestaltningen. Under arbetets gång har vi skissat på olika lösningar för att ta fram ett åtgärdsförslag som lyfter fram de värden vi identifierat.

Vi har skissat under arbetets gång, och bollat idéer fram och tillbaka. Eftersom vi gjort ett tidigare arbete, med en DIVE-analys, hade vi bakhuvudet hur en gestaltning hade kunnat se ut, speciellt också efter att ha läst de tidigare rapporterna och sett deras åtgärdsförslag. I början av arbetet gjorde vi några analyser för att skapa en uppfattning av Nääs som var till hjälp i gestaltningsprocessen, det gav oss insikter vilka analyser som saknades och vilken information vi behöver för att kunna få fram ett förslag.

Vi har valt att ta med växtförslag till planteringarna som finns vid slottsentrén, eftersom det ger en känsla till hur platsen ska upplevas. Däremot har vi inte utarbetat en detaljerad planteringsplan eller kvantifierat växtmaterial, eftersom detta inte varit nödvändigt för att illustrera platsens karaktär. Med mer tid hade en högre detaljeringsgrad varit möjlig, men växtmaterialet har inte varit huvudfokus i detta arbete.

Fotografier och ritningar från perioden 1868 till idag har varit centrala för att rekonstruera hur slottsentrén kan ha sett ut historiskt. Med hjälp av fotografier kunde vi bättre förstå hur delar av Nääs har sett ut och förändrats över tid. När värdena för de olika entréerna väl identifierats har vi även kunnat använda litteraturen som stöd för att avgöra vad som bör bevaras, vad som kan förändras utan att värden går förlorade, samt vad som kan restaureras, nyanläggas eller återskapas.

Lagar, riktlinjer och konventioner

Arbetet har förankrats i gällande lagstiftning och internationella konventioner som rör kulturmiljöer. ICOMOS (international council on monuments and sites) strävar för bevarande och skyddande av arkitektoniska och arkeologiska kulturarv (ICOMOS u.å.). 1982 hade ICOMOS-IFLA:s internationella kommitté för historiska trädgårdar ett sammanträde i Florens och beslutade att ta fram en deklaration för att bevara historiska parker och trädgårdar. Deklarationen definierar vilka trädgårdar, vilka krav, som ska bevaras, vad som ingår samt hur man bör gå till väga vid skötsel, restaurering, bevarande och rekonstruktioner av historiska trädgårdar. (ICOMOS 1982). Vid arbetet med en historisk trädgård bör Florensdeklarationen användas som stöd för att veta vilket angreppssätt som ska väljas. Viktigt att tänka på är att Florensdeklarationen är övergripande och bör ses som en vägledning snarare än en exakt manual för hur ett arbete går till utan en guide som ska hjälpa till att förstå hur ett arbete med en historisk trädgård ska gå till.

Nääs är ett byggnadsminne enligt Kulturmiljölagen KML (1988:950), vilket syftar till att bevara och skydda kulturhistoriska värden, såsom byggnader, platser, områden eller föremål, som anses vara särskilt skyddsvärda. Det innebär

bland annat att det krävs tillstånd från länsstyrelsen, eller liknande myndigheter, för att få förändra, riva eller restaurera anläggningen (Riksantikvarieämbetet, 1994). Skyddsbestämmelserna för byggnadsminnen anges i byggnadsminnesförklaringen som beskriver hur minnet ska vårdas och underhållas, och för Nääs del står det att byggnader inte får rivras eller byggas om, underhåll för byggnader ska göras varsamt för att ej minska det kulturhistoriska värdet, inom området som omfattar byggnadsminnet får inga nya föremål byggas eller annan väsentlig förändring ske utan godkännande från Länsstyrelsen (Länsstyrelsen, 1991).

Nääs omfattas även av Miljöbalken (1998:808), som är en övergripande lagstiftning som trädde i kraft 1999 och syftar till att främja en hållbar utveckling och skapa en god miljö för samtida och kommande generationer (Naturvårdsverket, u.å.). När Miljöbalken tillkom ersatte gamla miljölagar, såsom naturvårdslagen, miljöskyddslagen, vattenlagen och miljöskadelagen, för att sammanställas och moderniseras i Miljöbalken. Ett av miljöbalkens tillämpningsområden är värdefulla natur- och kulturmiljöer där lagen ska skydda och vårda dessa värdefulla områden (Nationalencyklopedin, u.å.).

Olika arbetssätt med historiska trädgårdar, historiskt sett

Ingvar Andersson arbetade under sin karriär med flera historiska anläggningar och var, tillsammans med Walter Bauer, en av dem som formulerade sina tankar kring restaureringsarbete i text. Även Maria Flinck har i sin bok *Historiska trädgårdar- att bevara ett föränderligt kulturarv* (2022, s.62 & 155) tagit fram olika modeller för vårdprogram för trädgårdar samt kulturhistorisk värdering och bevarande av historiska trädgårdar.

Riksantikvarieämbetet, RAÄ, är en svensk myndighet som ansvarar för frågor kring kulturarvet, och 2015 kom myndigheten ut med en rapport för kulturhistorisk värdering med syfte att beskriva förhållningssätt kring hur värderingar av kulturarv ska hanteras (Riksantikvarieämbetet, 2015). Rapporten från 2015 är en del i RAÄ:s arbete för att förtydliga, fördjupa och nyansera arbetsprocessen kring kulturhistorisk värdering och urval. Detta för att skapa en rättssäker process som ger möjlighet för förståelse, omprövning och ställningstagande i takt med samhällets utveckling gällande kulturarv. RAÄ ser värderingen av kulturarvet utifrån fem olika aspekter, kulturhistoriska, estetiska, sociala, ekologiska och ekonomiska, men byggnadsminnen ska enbart värderas utifrån den kulturhistoriska aspekten (Riksantikvarieämbetet, 2015, s.20 & 28).

Andersson formulerade tre restaureringsprinciper som kan tillämpas vid arbete med historiska trädgårdar. Innan någon princip väljs krävs dock en grundläggande förståelse för platsens karaktär (Mossige-Norheim, 1992b, s.24). De tre principerna är: *rekonstruktion* = att bygga upp något på nytt igen, vilket kräver historisk dokumentation; *renovering* = se till platsens förändring och dagens förutsättningar; *fri förnyelse* = när dokumentation saknas kan en friare förnyelse göras, vilket betyder att en tolkning av materialet som finns absolut behöver göras, en mer konstnärlig process. Upplevelsen av en trädgård är betydelsefull och de kan ha olika budskap, vilket vi behöver förstå innan någon restaureringsprincip kan väljas. Andersson jämför trädgården med en teater- båda är en flykt från verkligheten som ger ett budskap eller en illusion av något (Andersson, 1990, s.6-10). Vid en gestaltning av en historisk anläggning behöver

även skötseln finnas med i tankarna eftersom det är ett underhåll som kostar pengar, därav behöver gestaltningen vara genomförbar ur skötselsynpunkt (Mossige-Norheim, 1992b, s.26).

Med tanke på att en trädgård är under ständig förändring kan det finnas strukturer i trädgården från olika epoker och Andersson menar på betydelsen av att förstå platsens helhet istället för att välja en epok att fokusera på (Mossige-Norheim, 1992b, s.26), som till exempel Walter Bauer gjort i några av hans restaureringsprojekt. Walter Bauer, trädgårdsarkitekt, menar att det kan vara svårt att renovera en hel anläggning då kan det vara bra att lägga fokus på vissa specifika delar som är betydelsefulla för anläggningen (Mossige-Norheim, 1992a, s.18). Vad vi kan se från Bauers arbete med historiska anläggningar är att han använder sig av en mer fri tolkning i sitt arbetssätt och försöker fånga platsens känsla i stort mer än att få det helt historiskt korrekt.

Åsa Ahrland, docent och universitetslektor på Institutionen för Landskapsarkitektur, förvaltning och planering på SLU Alnarp, skriver om historiska parker och trädgårdar, hur de har bevarats och hur de ska bevaras (Ahrland, 1997). Historiska trädgårdar och parker ska vårdas utifrån ett varsamt bevarande vilket skulle resultera i att anläggningens förändringar blir en naturlig del av platsens historia. De anläggningar och miljöer som fortfarande är i bruk och har levande traditioner måste få komplettera platserna med element som talar om deras samtid. Måste man tänka på anläggningens historiska värde, är det utformningen? Materialet? Funktionen? Eller är det specifikt för alla platser? Det kräver historisk dokumentation med ett samarbete mellan olika kompetenser och specialister som resulterar i ett brett spektrum av kunskap (Ahrland, 1997). Det går att se en likhet i det som Bauer beskriver att vi ska undvika att göra det som är onödigt och det som anläggs görs smakfullt (Mossige-Norheim, 1992a).

Maria Flinck, är en etnolog, trädgårds- och konsthistoriker, menar att vid ett arbete med en historisk trädgård behöver det finnas en förståelse för trädgårdens helhet, som att se trädgårdens formspråk, storlek och funktion. För att skapa sig en helhetsuppfattning är det bra att försöka att inte fastna i detaljerna som finns i trädgården. Det är även viktigt att förstå platsens omgivning och dess sammanhang, därtill igår bygganden och samspelet mellan bygganden och trädgården. En trädgård kan även ha delar från fler olika epoker, vilket gör att vi behöver förstå och hitta de spår som finns i trädgården och se helheten för att kunna välja vad som är viktigt att bevara (Flinck, 2022, s.172-173). Hon nämner även, likt Sven-Ingvar Andersson (Mossige-Norheim, 1992b, s.26), betydelsen av god skötsel och hon lägger till att det är avgörande att ha ett bra vårdprogram för anläggningen (Flinck, 2022, s.59-60).

Stiftelsens vision

August Abrahamsons stiftelsen skriver på sin hemsida att det är en unik blandning av kulturhistoria och natur. De lägger mycket fokus på seminarieområdet samt att det är Skandinavien bäst bevarade 1800-talsmiljö. Stiftelsen värnar om det kulturarv som funnits på Nääs och vill hålla kvar vid traditioner.

Under ett möte med Maria Siden (muntligen, 2025-04-15), VD för August Abrahamson stiftelse, diskuterade vi stiftelsens visioner och de har satt upp några mål för att nå sin vision fram till 2030 som bygger på tidigare mål. De vill vara: Ett välskött byggnadsminne och unik traditionsbärare, en regional mötesplats för

slöjd, konsthantverk och byggnadsvård, en stor gård präglad av ekonomiskt och ekologiskt kretsloppsarbete. Med hjälp av dessa mål vill stiftelsen restaurera de byggnader som finns inom byggnadsminnet samt få naturen och trädgården bättre anpassad till kulturmiljön, vilket skapar en bättre upplevelse i kulturmiljön vilket för besökaren tillbaka till 1800-talet. De vill också satsa mer på hantverket och slöjden för att bygga upp den kultur som funnits när slöjdseminariet var verksamt, och ha ett fokus på en hållbar fastighetsförvaltning och affärsutveckling inom en kulturmiljö, men även arbeta med biologisk mångfald och ett långsiktigt hållbarhetsarbete.

Sidén betonade vid mötet att Nääs måste vara ekonomiskt hållbart, vilket gör det nödvändigt att säkerställa stabila intäktskällor. För att driva och underhålla Nääs krävs finansiering, delvis genom bidrag, men stiftelsen strävar också efter att upprätthålla en självständig ekonomi. En stor del av intäkterna kommer från skogsproduktion, men även uthyrning av lokaler och boenden, drift av café och museum, samt inkomster från filminspelningar och fotograferingar bidrar. För att genomföra dessa mål försöker stiftelsen att satsa på verksamheter som kan vara en del av deras vision samtidigt som de kan få en intäkt för eventuell lokaluthyrning. Med hjälp av olika evenemang och lokaluthyrning kan stiftelsen få in mer pengar som de kan lägga på att utveckla Nääs mer i enlighet med deras vision.

Rörelsen mot Nääs - övergripande historisk beskrivning, analyser och värden idag

Läsanvisning

Här behandlas den övergripande rörelsen på Nääs. Hur människor rört sig på platsen, vart de kommit ifrån, vart de ska och hur förändringar i omgivningen har påverkat rörelsen i landskapet. En kartanalys över vägstrukturen, en beskrivning av hur rörelsen till Nääs har förändrats historiskt sätt, samt en nulägesbeskrivning med en rörelseanalys, ska besvara den första frågeställningen i arbete.

Övergripande historisk beskrivning och kartanalys

Förändringar av rörelsen mot Nääs och vägar i landskapet

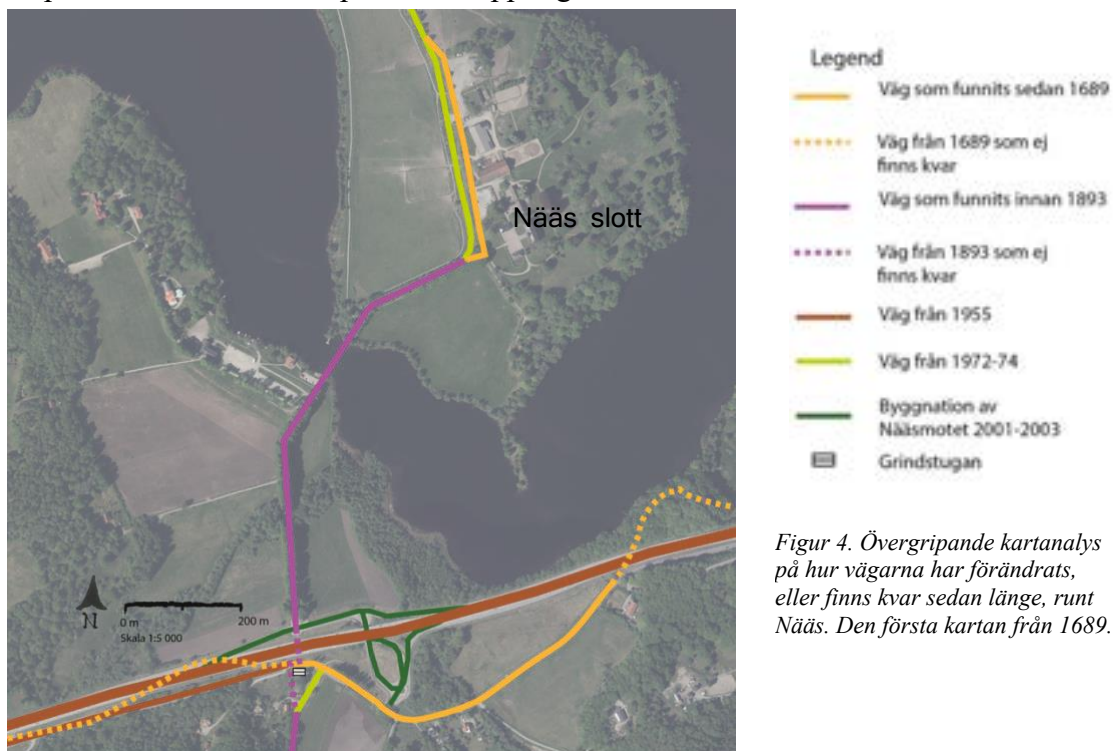
Nääs har en historia som går tillbaka redan till 1500-talet. Det finns dokumentation i form av brev, räkenskap, protokoll och andra handlingar, som nämner Nääs by från början av 1500-talet. Nääs by tros ha legat där slottet med tillhörande hus står idag men det går inte att veta med hundra procentig säkerhet då det inte finns några hus kvar eller spår från den tiden (Thorbjörnsson, 1985).

I en karta från Lantmäteristyrelsens arkiv från år 1689 syns en väg som går från Göteborg till Alingsås som passerar förbi Lerum och Nääs, vilket tyder på att vägen som finns idag har funnits under en längre tid (Lantmäteristyrelsens arkiv, karta 1689). Det var inte förrän år 1955 som en större förändring skedde i vägstrukturen då en ny riksväg byggdes, den tidigare landsvägen rätades ut och fick en ny ersättare (RA Gbg AII:4). Denna förändring medförde att grindpartiet eller Nääs portar som det beskrevs i protokoll från 1955, flyttades till andra sidan vägen vilket gjorde att lilla Nääs (grindstugan) skars av från allén (RA Gbg AII:4). I figur 22 syns var murarna stod från början och vart de flyttades efter 1955. Det blev ett högre trafiktryck på sträckan mellan Göteborg och Alingsås och det behövdes en riksväg av högre kvalitet och som hade en större kapacitet. Figur 4 visar hur den gamla landsvägen delvis rätades ut, men bitvis är det samma väg som för 300 år sedan.

Vägarna som går till Nääs var grusade fram till 1957 då vägföreningen bestämde sig för att asfaltera den och i samma veva fixade även stiftelsen vägen som går upp till seminariet (Nääs arkiv F4 D:1). Under 70-talet skedde små förändringar på vägstrukturen. En karta från 1973 visar vägomläggningen vid lilla Nääs där vägen istället för att gå väster om nu ändrades till öster om. Det finns även ritningar på förslaget till denna omläggning i Nääs arkiv (F4 D:1) från 1972. I protokoll från 1974 (Nääs arkiv, A 4:1 & A 4D:1) finns beskrivningar och kartor som visar omläggningen av Nääs allé, tidigare benämnd som väg P 153 U, vid

slottet. Vägen ersattes av en ny väg väster om den gamla och breddades för att klara mer trafik. Under 1990-talet påbörjades en process om nya trafikplatser längs med dagens E20 och det ritades upp flera förslag. I början på 2000-talet påbörjades byggnationen av det nuvarande Nääsmotet.

Den historiska kartanalysen (figur 4) visar de förändringar som skett med vägstrukturen från 1689 fram till 2025. Kartanalysen visar att de största förändringarna som har gjorts i vägstrukturen är runt lilla Nääs och karpdammarna, vilket har påverkat kopplingen mellan lilla Nääs och Nääs i stort.

Figur 4. Övergripande kartanalys på hur vägarna har förändrats, eller finns kvar sedan länge, runt Nääs. Den första kartan från 1689.

Idag är lilla Nääs avskuren från allén och grindpartiet, vilket inte var tanken vid byggnationen av lilla Nääs. I och med omläggningen av vägen runt lilla Nääs 1972 (syns i kartan som ljusgrönt) behöver inte besökaren som kommer från den vägen köra runt lilla Nääs för att köra till Nääs slott. Vägen från dagens grindparti bort till Nääs slott har inte haft några större förändringar förutom ombyggnationen 1974 när det byggdes en ny väg väster om den gamla.

Alléernas historia på Nääs

En målning av Carl Sparre från år 1706 visar slottet från den södra sidan (Andersson et al. 1992 s. 23). På målningen syns en allé, den övre allén, som sträcker sig från slottet ner till bron vid Sävelången (se figur 2 för planvy). Allén ser relativt ung ut, vilket tyder på att den planterades någon gång i slutet av 1600-talet. Det var under denna period som alléer blev populära i Sverige, i samband med att den barocka stilen introducerades från Frankrike (Florgård, 1994).

Den nedre allén syns inte i målningar, men det finns dokumenterat att den planterades om på 1830-talet. Det är därför möjligt att den anlades samtidigt som den övre allén. I boken *Peter Wilhelm Berg Nääs slott och fabriker* beskrivs hur nya lindplantor levererades för plantering i allén (Berg och Sandberg, 1992 s. 44 & 60), vilket tyder på att allén planterades om under Bergs tid. Allén i sin helhet

är inte rak utan följer den väg som är kartlagd sedan tidigare (se figur 21). Att idealet för den barocka allén var rak blev med tiden mindre relevant då det började anläggas alléer längs landsvägar och därmed följa landskapet (Florgård 1994).

Ordet allé kommer från det franska verbet *aller*, som betyder ”att gå”. Alléer syftar alltså inte på träden, ett senare fokus och påfund, utan det var markytan mellan träden som var det viktiga; där man går. En ytterligare betydande del för alléer är att trädraderna ska stå så pass nära att kronorna nuddar varandra (Florgård 1994). Enligt Florgårds definition är en allé två eller fler trädrader utmed ett stråk där människor rör sig, planterade för skönhetens skull, med tydlig riktning och målpunkt. Avståndet mellan träden bör inte överskrida trädkronans diameter.

Fabrikens betydelse för rörelsen till och från Nääs – Peter Wilhelm Berg och Nääs fabriker

Nääs var i familjen Bergs ägor mellan 1824–1868, med Peter Wilhelm Berg som ägare fram till sin bortgång 1854, då en av sönerna tog över (Nääs Fabriker, u.å.). Under denna period skedde många förändringar på och omkring Nääs. I mitten av 1920-talet lät Berg bygga upp ett tegelbruk, Mellan-Nääs, beläget mellan alléerna på andra sidan

Figur 5. Nääs fabriker från 1957.

Sävelången (Berg och Sandberg, 1992). Teglet användes bland annat för att bygga övervåningen till slottet och senare för Lilla Nääs, grindstugan, och för Nääs fabriker. 1833 öppnade Peter Wilhelm Berg den första fabriken, ett bomullsspinneri, på Nääs fabriker (se figur 5) (Nääs Fabriker, u.å.). I takt med att fabriksverksamheten ökade och jobben blev fler, kom behovet av fler bostäder vilket ledde till att brukssamhället Tollered växte fram. Arbetarna i fabrikerna erbjöds boende i det nya samhället som låg alldeles intill fabrikerna (Nääs Fabriker, u.å.).

Människorna som rörde sig mellan Nääs slott och Nääs fabriker var, Peter Wilhelm Berg och hans son Johan Theodor som designade byggnaderna för fabriken och senare flyttade in i en; arbetarna som jobbade på Mellan-Nääs och fraktade teglet, samt ibland när Berg familjen hade ärenden i Tollered. Rörelsen mellan slottet och fabrikerna skedde oftast med häst och vagn, men ibland till fots. Det finns berättat hur Bergs barn gick hela vägen till Tollered för att lämna medicin (Berg och Sandberg, 1992 s.68). Det som producerades på fabrikerna fraktades senare till Göteborg och Alingsås (Nääs fabriker u.å.)

Peter Wilhelm Berg grundade även en skola på andra sidan landsvägen, nära platsen där Lilla Nääs ligger idag, då han tyckte att hans barn och barnen i trakten skulle gå i skolan i närheten (Berg och Sandberg, 1992). I boken *Peter Wilhelm Berg Nääs slott och Nääs fabriker* står det beskrivet hur elever och lärare vandrade från skolan, genom alléerna och fram till slottet för att sjunga på Bergs födelsedag (Berg och Sandberg, 1992 s.68). Att eleverna och lärarna under skoltid rörde sig på Nääs hörde nog inte till det vanliga men på speciella tillfällen, som Bergs födelsedag, gjorde de det. Eleverna däremot behövde ta sig till och från skolan, och bland eleverna ingick Bergs barn, slottstjänstefolkets barn och barn från områden i närheten, såsom Öijared säteri (Berg och Sandberg, 1992 s. 97)

Familjerna på gårdarna och säterierna i trakten var vänner och barnen åkte ofta till Öijareds säteri där familjen Adelsköld bodde och säteriet i Floda där familjen Hofwings bodde, för att leka med deras barn (Berg och Sandberg, 1992, s.26). Familjerna firade ibland högtider tillsammans vilket ännu mer stärker deras koppling och rörelsen mellan dem (Berg och Sandberg, 1992, s.26).

När Nääs såldes 1868 till August Abrahamson förblev Nääs fabriker i familjen Bergs ägor och kom att äga och förvalta fabrikerna tills de lades ner (Nääs Fabriker, u.å.). När Nääs fabrik sedan lades ner 1981 behövdes en lösning för Tollered, vars arbetsplatser försvunnit och butiker hotades att läggas ner (Nääs Fabriker, u.å.). Lerum kommun kom med idén att använda fabrikernas lokaler och mark för att skapa en plats för småföretagare och hantverk (Nääs Fabriker, u.å.). 1990 köpte Ernst Rosén AB Nääs fabriker för att utveckla Nääs fabriker. Ernst Rosén AB ville behålla den historiska atmosfären samtidigt som det skulle utvecklas till ett turistmål med bland annat hotell, konferens, restaurang, bryggeri och kafé. (Nääs Fabriker, u.å.). Idag är Nääs fabriker ett mångsidigt turistmål med många besökare, vilket även lockar människor till Nääs slott.

Slöjdseminariets betydelse- August Abrahamsons tid

Fram till 1874 var Nääs och dess trädgård privat och endast gäster till ägaren, människor som arbetade på Nääs och de förbipasserande tog sig genom allén. När August Abrahamson och Otto Salomon startade slöjdseminariet 1874 uppstod rörelser genom allén där slutmålet inte var slottet. Syftet med

Figur 6. Värnhem är en av de stora träbyggnader som är en del av slöjdseminariet.

seminariet var att utbilda slöjdlärare i träslöjd och hantverk. Seminariet blev även känt internationellt där flera elever kom från andra länder. Slöjdseminariet välkomnade även kvinnor att delta i utbildningen 1882 tillsammans med de manliga deltagarna (Nääs, u.å.b). Elever och anställda på slöjdseminariet gick eller åkte häst-och-vagn som tog dem genom grindpartiet och den nedre allén för att komma fram till seminarieområdet. För eleverna var seminarieområdet utgångspunkten när de sedan tog sig upp till slottet för att njuta av slottets

trädgård och fina vyer. I figur 6 syns en av de byggnader som finns på seminarieområdet, en vacker träbyggnad med snickarglädje, typisk för byggnaderna på seminarieområdet.

Näasandan syftar på den särskilda stämning och pedagogiska grundsyn som präglade utbildningen, en anda av respekt, frihet, kreativitet och människosyn där varje individ sågs som kapabel och värdefull (Nilsson, u.å.) Näasandan blev ett ideal för många pedagoger världen över och är en viktig faktor till att Nääs är ett kulturarv.

I testamentet (Lerum kommunarkiv) står det att all den avkastning som görs på lantbruk och skogsbruk ska gå till Nääs egendom, dvs byggnader, parken, inventarier och skötsel. Stiftelsen satte igång en utredning med hjälp av Riksantikvarieämbetet och Byggnadsstyrelsen för att kunna konservera slottet och dess inventarier. Det finns även en inventering från läns museet som gjordes 1970 där Nääs benämns som ovanlig kulturhistorisk anläggning där de sociala miljöerna haft en stor påverkan. De ansåg att Nääs behövde skyddas och att det var betydelsefullt att bevara de miljöer som fanns och vidareutveckla den pedagogik som funnits på Nääs (Nääs arkiv, F3A). Även när slöjdseminariet försvann från Nääs 1966 ansågs fortfarande den pedagogik som fanns på Nääs vara betydelsefull och ett kulturarv värt att bevara. Med tanke på att både seminarieområdet och slottet än idag ses som kulturhistoriskt viktiga platser har den rörelse som funnits mellan dem bibehållits.

Figur 7. Flygfoto från 1953 över Näashalvön där man ser handelsträdgården på den högra delen av halvön.

Handelsträdgården- August Abrahamsons tid och stiftelsen

Nyttoträdgård, fruktträdgårdar och odlingar har i olika former och utsträckning funnits på Nääs sedan 1500-talet. Material till växthus är dokumenterat från Jakob von Utfalls tid och under Peter Wilhelm Berg finns det nedskrivet om en

nyttoträdgård, växthus samt fruktträdgård utöver det lantbruk som skedde på Nääshalvön. (Andersson et al, 1992). Det skulle försörja familjen på Nääs men det är även troligt att en del växter odlades för dekorativa syften, i synnerlighet de i växthuset.

Under Abrahamsons tid, när trädgården blev större och mer omfattande, behövdes mer växter. Med en utökad 'plantskola' och mer odlingsmöjligheter kunde Nääs förse hela trädgården med växter, förse en större mängd människor med mat som tillkom i och med Slöjdseminariet samt sälja råvaror och blommor. Ett stort växthus, åkermark som omvandlades till odlingsmark och en bostad för trädgårdsmästaren tillkom för att ackommodera för handelsträdgården (se figur 7). Den upprättades på den södra slutningen av Nääshalvön eftersom platsen gav bäst odlingsmöjligheter. I och med detta byggdes en väg från slutet av den övre allén ut till bostaden och handelsträdgården. Trädgårdsmästaren, som var anställd på heltid, bodde i bostaden och bidrog till en ny rörelse på Nääs, den som kopplade samman handelsträdgården med slottet och Slöjdseminariet. Där det tidigare enbart varit ägaren på Nääs, samt de anställda som tog hand om växterna, fanns det nu en rörelse med frakt av växter som skulle säljas samt eleverna på Slöjdseminariet som ibland hjälpte till att ta hand om odlingarna.

På 1930-talet, med stiftelsen som ägare av Nääs, utarrenderas handelsträdgården tillsammans med trädgårdsmästarbostaden. I 30 år arrenderades handelsträdgården innan den lades ner och revs på 1960-talet. Verksamheten var inte lönsam längre då mycket av frukt och grönt började importeras. (Andersson et al, 1992). Trädgårdsmästarbostaden är det enda av den forna handelsträdgården som finns kvar och har under perioder använts för uthyrning till övernattande gäster.

Rörelsens förändring under August Abrahamsons Stiftelse

Under 1900-talet arrenderas mark ut, och från protokoll framgår det att under 1930-60 arrenderades trädgården ut till trädgårdsmästaren som skulle sköta om trädgården och tillhörande byggnader (RA Gbg AI:2-4 och AII:1-2). På Riksarkivet i Göteborg (AII:1) finns en text från en Sven Hermelin 1947 angående skötsel i parken. Det gjordes en rökning av träd för att få tillbaka en bättre utsikt från slottet mot sjön, det står beskrivet som att det behövdes göras en stor insats för att få till detta. Virket ifrån gallringen som genomfördes skulle föras till slöjdseminariet. Här framgår det även att det pågår ett arbete att lägga igen parkens vägar, vilket görs kontinuerligt när det blir matjord över. Han föreslår även färbete som ett alternativ i parken. Alla dessa förändringar skapar nya rörelser i trädgården i och med de nya stigar och det mer öppna landskapet samt de delar av parken som blir otillgängliga på grund av betet.

I ett protokoll från 1949 framgår det att styrelsen går med i vägföreningen "Uspens vägsamfällighet", vilket betyder att den vägen som går från grindpartiet upp till Nääs slott inte ägs av stiftelsen utan av den vägsamfällighet som stiftelsen är med i (Nääs arkiv, F4 D:1). I och med detta kan stiftelsen inte fatta egna beslut om vägen utan det behöver gå genom vägsamfälligheten och få ett godkännande vid eventuella ändringar.

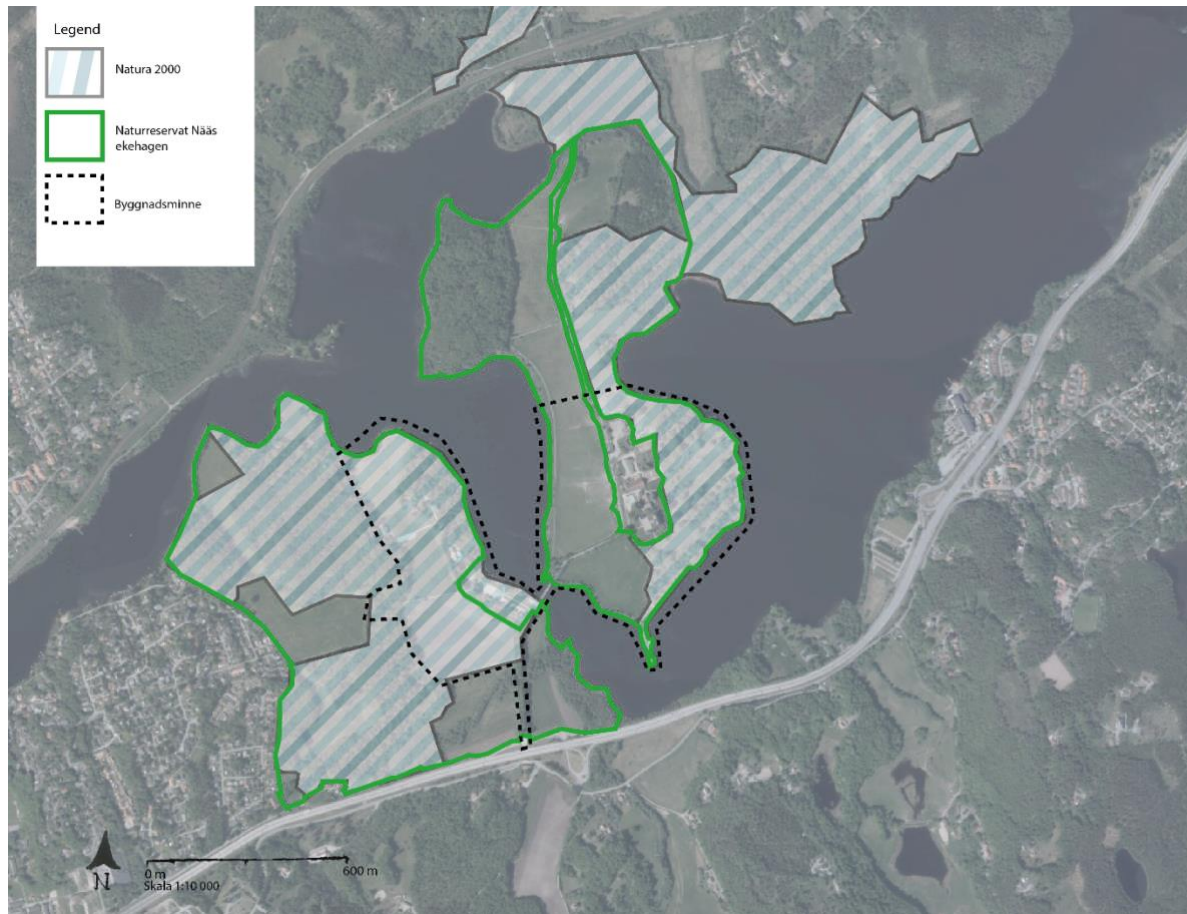
Midsommar på Nääs är en tradition som funnits sedan Slöjdseminariets början och det finns många fotografier på Riksarkivet i Göteborg där elever på seminariet firar midsommar. Enligt skrifter från 1960-talet firades midsommarhelgen enligt tradition vilket tyder på att detta är något som stiftelsen värnade om och som finns kvar än idag (RA Gbg AII:2).

Under 2000-talet fanns ett större fokus på kultur och det gjordes arkeologiska utgrävningar för att få fram hur stigarna gått i trädgården samt återskapa delar av paradplanteringen. Det framgår i årsberättelser från 2009-2018 att Nääs ville utveckla sin verksamhet för att göra Nääs till ett bättre besöksmål. I protokoll från 2017 framgår det att de ville lägga mer fokus på sin marknadsföring, såsom skyltar inom Nääsområdet för att leda besökare och göra en digital guide-app som kan ge besökaren en djupare historisk förståelse samt fokus på sociala medier (Nääs arkiv, A 1:6). Med tanke på att stiftelsen arbetar mer med marknadsföring och har ett större fokus på att göra Nääs till ett mer attraktivt besöksmål, leder det till fler besökare som rör sig inom Nääs område som också får ta del av dess historia och natur.

Rörelse mot Nääs idag

Besöksvärden i natur-och kulturmiljö

Naturreservat, Natura 2000 och Byggnadsminne

Figur 8. Karta som visar områdena för Natura 2000, naturreservat Nääs ekhage och byggnadsminnet Nääs slott.

Inom Nääs ägor finns ett naturreservat som heter Nääs ekhagar som även har ett natura 2000-skydd. Nääs ekhagar blev ett naturreservat 2002 med August Abrahamsons stiftelse som naturvårdsförvaltare. Området är betydelsefullt för friluftslivet och används för promenad, naturupplevelser, utflykter, bad, fiske, och cykling. Det finns även andra kulturupplevelser som teater, kursverksamhet och guidade turer i slottet (Länsstyrelsen u.å. *Nääs ekhagar*). Skyddsområdet för natura 2000 ingår i Art- och habitatdirektivet (Natura2000, SCI, SAC) som behandlar flera naturtyper och olika arter (Naturvårdsverket 2022). Figur 8 visar var Naturreservatet går samt var det överlappar med Natura 2000, kartan visar även det område som är byggnadsminnesförklarat i den svart streckade linjen. År 1991 blev Nääs slott byggnadsminne som omfattar större delen av Nääs slottsägor, där även trädgården ingår (Länsstyrelsen 1991). I och med byggnadsminnet blir Nääs även i lagens mening ett viktigt kulturarv som är värt att bevara och värna. De ändringar som görs inom byggnadsminnet behöver få ett godkännande av länsstyrelsen (Länsstyrelsen 1991). Det blir även viktigt att följa de riktlinjer som finns vid ett arbete med byggnadsminnen och inte minst för historiska parker och

trädgårdar som är byggnadsminnen. Med tanke på att Nääs är ett naturreservat, natura 2000 och byggnadsminnet lockar det människor till Nääs som vill besöka naturen eller ta del av Nääs kulturarv och historia.

Hur besökare tar sig till Nääs idag

Cyklister, joggare och hundägare utgör en del av den vardagliga rörelsen till och inom Nääs. Många väljer att ta bilen, men det finns även möjlighet att promenera eller cykla hit från Tollered, Floda eller andra närliggande bostadsområden. För gående och cyklister som anländer från sydväst sker infarten via motorvägsentrén och den nedre allén. Från den stora parkeringen kan besökare sedan ta sig vidare till naturområdet vid seminarieområdet eller följa någon av stigarna på andra sidan bron, vilka leder runt Nääshalvön.

Besökare som bor på eller tillbringar dagen vid Nääs fabriker gör ofta även ett besök vid Nääs slott och slöjdseminariet. Förbindelserna utan tillgång till bil är dock begränsade, vilket innebär att de flesta besökare anländer till någon av de två parkeringarna vid Nääs. Motorvägsentrén och den nedre allén upplevs därför främst från bilperspektiv.

Sammantaget bidrar dessa rörelsemönster till att Nääs fungerar som ett attraktivt besöksmål. Kombinationen av naturreservatet och Natura 2000-området lockar människor att vistas i naturen runt Nääs, samtidigt som platsens kulturhistoriska värden ger ytterligare skäl att röra sig inom området.

En besöksupplevelse - Rörelseanalyser

Med bil från motorvägen till besöksparkeringen vid slottet

Torsdag 30/1 kl.10:00

Redan från motorvägen, precis innan avfarten till Nääs, syns slottet på andra sidan sjön. Avfarten är utformad så att besökaren gör en U-sväng för att köra under motorvägen och sedan komma fram till Nääs allé (se figur 4 för att förstå vägstrukturen). När vi var framme vid infarten till Nääs sker en förändring i markbeläggningen från asfalt till smågatsten, vilket skapar en känsla av något nytt som kommer. Med hjälp av förändringen i markbeläggningen och ett grindparti vid början av allén, skapas en känsla av en entré till Nääs ägor (se figur 9). Det hade dock känts mer välkomnande om det fanns en skylt som introducerade Nääs.

Precis när vi körde genom grindpartiet kommer två karpdammar, en på vardera sida, med allén som omsluter dem. Dammarna skapar en öppning i

Figur 9. Genom grindpartiet syns karpdammarna på vardera sida vägen samt allén.

krontaket och en rumslighet som förstärks av speglingen i vattenytan (se figur 9). Under sommarhalvåret, när vattennivån är lägre och krontaket mer täckande, kanske dammarna och reflektionen inte märks lika mycket. De höga raka träden ger ett majestätiskt intryck av allén som ger en känsla av omslutenhet. Vid bilkörning blev fokus till stor del på allén och inte så mycket på omgivningen runt omkring. En smal skogsriddå på mitten av allén skymmer omgivningarna och skapar ett mörker, som på sommaren förstärks av bladmassa. När trädridån försvinner och markerna öppnar upp sig ser vi båda direkt slottet på höjden på vår högra sida. Det är först nu som slottet och den södra flygeln syns mer

ordentligt (se figur 10). Rakt framför oss, genom träden i allén, syns stora gamla träkåkar tillhörande Slöjdseminariet (se figur 10).

Figur 10. Till höger syns slottet, till vänster syns en av slöjdområdets trähus. Längre fram på vägen svänger allén åt höger

Figur 11. Bron över Sävelången. På andra sidan syns en allé och slottsområdet.

I slutet av allén finns farthinder och hastigheten blir lägre, vilket gör att vi kunde ta in vyn över de träbyggnaderna vid slöjdseminariet till vänster, framför oss Sävelången med ytterligare en allé och slottsbyggnaderna på andra sidan. En gammal stenbro tar oss över Sävelången (se figur 11) och vidare upp genom den övre allén. Den här allén är inte lika välvuxen och den vänstra sidan kantas av sjukdomar, vilket ger allén ett avskalat, risigt och lite skevt intryck. Med tanke på alléns mer ovärdade intryck tappas den pampighet som byggts upp med hjälp av den nedre allén. Vyn av slottet i slutet av allén framför oss fungerar som ett blickfång. Med slutmål på slottet leder GPS:en oss av från allén på vägen som svänger åt vänster och tar oss bort från den sista biten av allén. Det känns lite abrupt och snopet att svänga av precis innan slottet för att istället ledas in bakvägen via en ridskola till parkeringen vid slottet.

Gående från busshållplatsen till slottet genom alléerna

Torsdag 6/2 kl. 11:20

Figur 12. Vid busshållplatsen med motorvägen till vänster

Figur 13. Trottoaren tar slut och det saknas ett övergångsställe

Figur 14. Första skyltarna som inte är trafik

Bussen släpper av oss vid hållplatsen Lilla Nääs på den södra sidan av motorvägen där vi sedan får gå några hundra meter runt och under motorvägen (se figur 12). Vid infarten känns platsen väldigt otrygg med bilar körandes i höga hastigheter (se figur 13). Precis när vi kommer stannar en bil med släp bredvid oss för att sedan använda infarten till Nääs som en vändplats. Vi är tvungna att akta på oss och bilisten är tvungen att köra utanför den stenbelagda ytan för att klara av vändningen. Det saknas även ett övergångsställe där gångbanan slutar och till den stig som går vid sidan av allén.

Det känns fel att korsa infarten och gå igenom grindpartiet då det inte känns som en plats för gående. Den asfalterade vägen i allén, utan en tillräckligt bred vägkant, känns även den fel att gå på. Det är bilistens allé. När vi har karpdammarna på vardera sida och grindarna i ryggen ser vi översta våningen på slottet och den norra flygeln, vilket ger en vacker utsikt. Karpdammarna är ett vackert element på platsen och vi vill gå ner och titta i vattnet. De höga raka träd gör att när vi rörde oss genom allén skapas en känsla av att vi är väldigt små. Utan variation framåt och ett långsammare tempo gör att allén känns längre än sittandes i bil, men omgivningarna blir mer detaljerade. Första skylten (privata) som pekar till Nääs är liten och placerad precis innan trädridån (se figur 14). Skylten visar att det är Gotaleden som går genom Nääs. Liksom när vi körde känns platsen mörk för att sedan öppna upp sig. Skillnaden är att vi nu lägger märke till och fokuserar på bäcken som rinner genom skogsridån och en stig som korsar vägen. Den nedre allén svänger lätt och slutar vid bron över Sävelången. När vi går över farthindren inser vi att bilarna inte påverkat oss så mycket som vi tänkt men hade det varit högsäsong eller helg hade det nog upplevt väldigt annorlunda.

Över Nääsbron måste vi dela väg med bilarna, det finns ingen trottoar. Det är en fantastisk utsikt över Sävelången men det känns lite otryggt med tanke på att det kan komma bilar från båda riktningar. När vi går genom den övre allén märker vi mer bilarna som kör förbi oss. De branta dikena på vardera sida av den asfalterade allén gör att vi inte kan gå åt sidan när bilar kommer. Vi ser slottet

genom nästan hela allén och när inga bilar kommer känns det helt rätt att gå här. Allén slutar där slänten till slottet börjar.

Gående från Nääs infart till slottet via stigar

Figur 15. Stigen, längs med den nedre allén, rundar karpdammarna

Figur 16. Snirkliga stigar, våtmark och spänger.

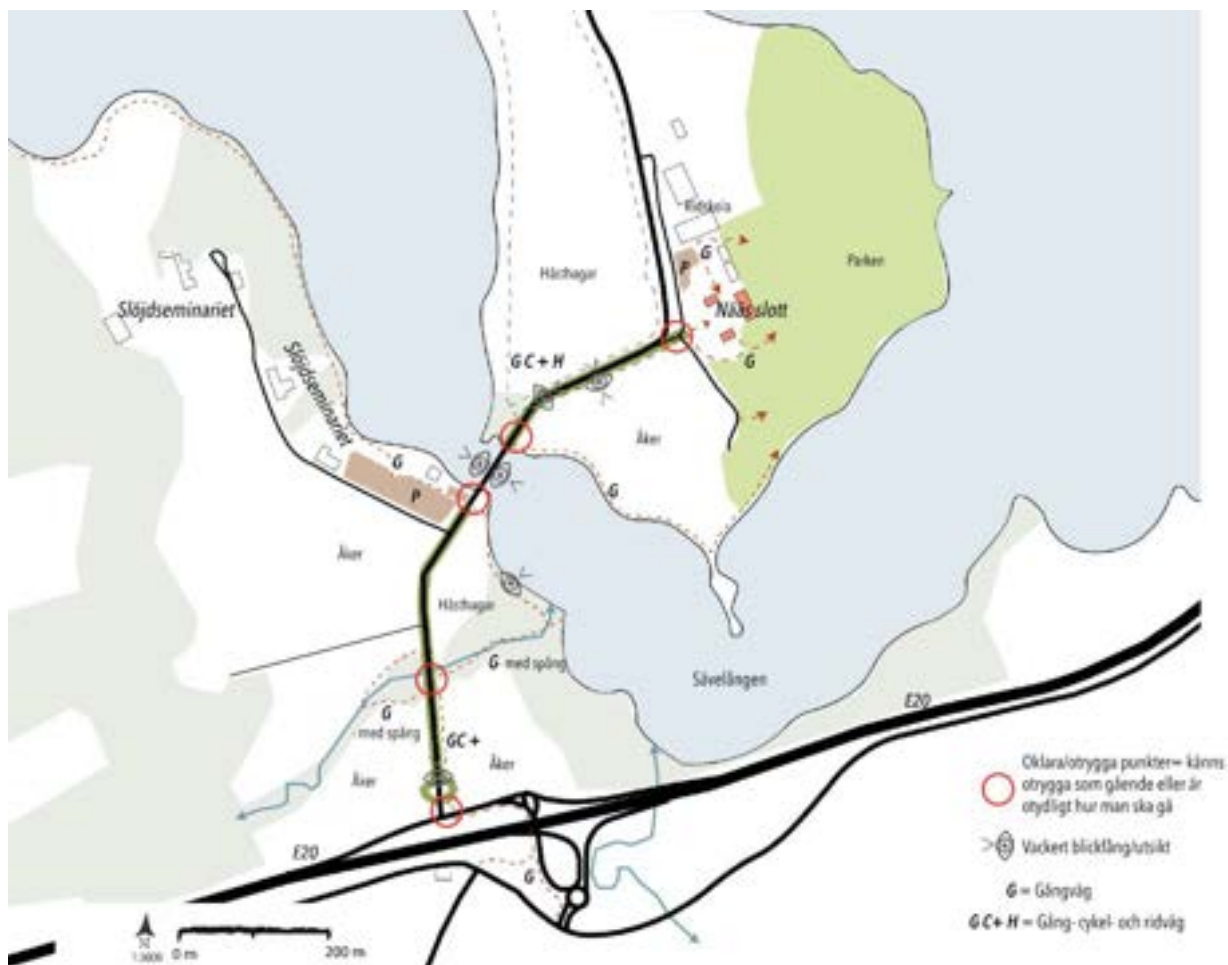

Figur 17. Den fina vyn på slottet när man går längs med Sävelången.

Vid sidan av den nedre allén vid infarten till Nääs finns skyltat för en gång- och cykelväg, ridväg och att stigen leder till Gotaleden. Stigen är grusad och väldigt bred i början men trattar snabbt av till en bredd lagom för två. Stigen rundar en karpdamm och visar allén och dammarna från ett utomståendes perspektiv (se figur 15). På höger sida ligger en åker och till vänster går den nedre allén. Vid trädrigån svänger stigen in i allén och vi måste dela väg med bilarna en liten bit innan stigen svänger av åt höger genom trädrigån och våtmarken som ligger där (se figur 16). Stigen för oss längs bäcken utan att vi ser var vi ska härnäst. Det finns mycket att se och upptäcka och efter en stund kommer vi till vattnet där stigen följer strandkanten. Från vattnet är det en fantastisk utsikt över slottet som tornar upp sig på höjden (se figur 17). Utsikten över Nääsbron med stenvalven blir väldigt fina mot Sävelången. Stigen slutar vid brofästet.

Efter bron är det lite otydligt var vi ska gå, men vi kan se antydning till en gångstig på den högra sidan, söder om den övre allén. Stigen är enbart trampad och åkerns underlag gör att det blir ojämnt att gå på. Vi får en utsikt över de öppna fälten till höger medan slottet gömmer sig bakom allén när vi blickar framåt. När vi når slutet på stigen är det en abrupt sväng åt vänster mellan två av alléträden som placerar oss i slutet av allén och början av slänten.

I figur 18 syns en övergripande upplevelseanalys av Nääs, där de upplevelserna från rörelseanalyserna är sammanställda. I kartan är vägar och gångstigar utmarkerade, samt punkter som vi upplevde som otrygga eller att det kändes lite oklart vart vi skulle gå. Det finns även utmarkerat var vi upplevde att det fanns ett vackert blickfång eller vy.

Figur18. En övergripande upplevelseanalys som visar vilka punkter som vi upplevde som lite oklara eller otydliga. Det finns även med var det finns vackra vyer. I analysen syns även olika gångvägar längs rörelse analysen.

Övergripande värden för rörelsen mot Nääs idag

Läsanvisning

De övergripande värdena är kopplade till hur de påverkar rörelsen och inte alla värden för Nääs. Värdena är indelade i fyra kategorier (se rubrik *värdeanalys* i metoden för förtydligande) där det som vi ser har ett värde inom den kategorin får ingå. Vissa av värdena kommer därför att upprepa sig då de är viktiga värden i flera kategorier. Vi tar enbart med det som vi anser ha ett högt värde inom de olika kategorierna.

Historiska och kulturhistoriska värden

Slöjdseminariet och Nääsandan

Slöjdseminariet har gjort Nääs till ett centrum för lärande inom slöjd och hantverk med elever från flera olika delar av världen. Seminariet har en lång och levande slöjdtradition med en aktiv kursverksamhet som drar människor till Nääs.

Nääs fabriker

Nääs fabriker har skapat en rörelse mellan slottet och fabriker, det är en viktig rörelse än idag.

Byggnadsminne

Byggnadsminnet skyddar Nääs slott och lockar folk till platsen.

Namn-kunniga personer

Det finns två personer som haft stor påverkan på rörelsen på Nääs, Peter Wilhelm Berg som lät bygga Nääs fabriker och August Abrahamson som startade Slöjdseminariet.

Gå igenom alléerna

Det är väl dokumenterat hur människan ska ha rört sig genom alléer på Nääs. Det finns fotografier från slutet av 1800-tal som visar rörelsen från seminarieområdet till slottet genom allén. Alléer i sig är viktiga då de visar på kulturhistoriska landskap och slottsmiljöer sedan slutet av 1600-tal.

Naturmiljön runt Nääs slott

Naturen har samma strukturer som det hade under slutet av 1800-talet med jordbrukshistoriska lämningar (bruksvägar, öppna diken, stengärsgårdar). Naturen och miljön runt omkring Nääs ägor har varit relativt orörda med några enstaka ingrepp, exempelvis i vägstrukturen. Det finns även många betesmarker i Nääs närområde som har varit historiskt betydelsefullt för Nääs och många av dem finns kvar idag.

Autenticitet- och dokumentvärden

Alléerna

Alléerna har funnits på Nääs sedan slutet av 1600-tal, med samma placering och utformning.

Gå igenom alléerna

Det är väl dokumenterat hur människan ska röra sig genom alléer på Nääs. Det finns fotografier från slutet 1800-tal som visar rörelsen från seminarieområdet till slottet genom allén.

Arkitektoniska värden

Alléernas variation i uppbyggnad

Rumslighetens förändring genom alléerna. Det går från öppna till slutna rum som skapar dynamik i rörelsen.

Stora gamla ädellövträd

Ger ett betydelsefullt estetiskt och rumsskapande intryck för de som rör sig genom allén.

Upplevelse- rekreation- och naturvärden

Promenadmöjligheter (rid- och cykelmöjligheter)

Näås har många stigar som leder besökaren runt ägorna i natursköna miljöer. Det finns även rid- och cykelmöjligheter där vissa stigar och promenadrundor är avsatta för dessa ändamål. Gotaleden, en 99 km lång vandringsled mellan Göteborg och Vårgårda, går genom Näås.

Orörd omkringliggande miljö

Naturen har samma strukturer som det hade under slutet av 1800-talet med jordbrukshistoriska lämningar (bruksvägar, öppna diken, stengärsgårdar). Naturen och miljön runt omkring Näås ägor har varit relativt orörd med några enstaka ingrepp, exempelvis i vägstrukturen, vilket ger besökaren en autentisk upplevelse av Näås ägor.

Stora gamla betesmarker

Det finns många betesmarker i Näås närområde som har varit historiskt betydelsefullt för Näås. De betesmarker som finns kvar idag är en av anledningarna till att Näås blev naturreservat.

Naturreservat (Näås Ekhagar) och Natura 2000

Naturreservatet Näås Ekhagar och Natura 2000 är en viktig faktor till att människor kommer till Näås för att promenera och röra sig i naturen.

Närheten till Sävelången

Sävelången har en stor betydelse i hur Näås upplevs och har en rörelse med båtar. Det finns viktiga vandringsleder och stigar längs med strandkanten.

Alléerna

Alléerna är betydelsefulla i hur Näås slott uppfattas - det blir en riktlinje för vad som är slutmålet och viktigt för Näås. En stor och välmående allé gör att slottet förhöjs samt känns levande och välmående. Det är också ett viktigt naturvärde i och med att de är över 100 år gamla.

Värdereflektion

Alla värden som finns med under samtliga kategorier påverkar rörelsen till Näås där omgivningen påverkar och samspelar med besökaren. Värdena visar på ett nätverk av rörelser till och runt Näås, det vi värdesätter är det nätverk som bildats och bildas av människors samverkan med naturen och specifika platser. Alléerna binder ihop Näås med omgivningen och visar på den historiska rörelsen, därav anser vi att allén har ett högt värde som är återkommande i kategorierna.

Tre entréer – historisk beskrivning, analyser och värden

Läsanvisning

Den övergripande analysen och värdena ovan har lett till slutsatsen att arbeta med tre entréer. Alla entréer följer samma struktur, beskrivning av platsen idag, historisk beskrivning och analys, rörelse- eller upplevelseanalys i nuläget samt en avslutning med värden av entrén.

Entrén vid motorvägen

Entré vid motorvägen består av grindpartiet, muren med pelare och den stora öppna ytan däremellan. Vi kommer även inkludera den övergång som gående gör öster om grindpartiet (se figur 19). Den öppna ytan är indelad i fyra delar, de tre närmast muren och grindpartiet är grusade medan den i mitten består av smågatsten i ett bågmönster. Bakom grindpartiet finns även två karpdammar som är kvar sedan första halvan av 1800-talet. Både grindpartiet och murarna är byggda i granit. Det finns även åtta stenpollare i granit som står som en förlängning av grindpartiet, fem står på den västra sidan (se figur 20) och tre står på den östra sidan. Allén består av lindar (*Tilia europaea*) samt ett fåtal björkar (*Betula pendula*) runt karpdammarna. Björkarna börjar bli gamla och det finns öppningar i allén runt karpdammarna där träd tidigare stått.

Entrén vid motorvägen är besökarens första möte med Nääs och är placerad mitt i ett mot för att köra av och på E20 med en

Figur 19. Karta som visar entrén vid motorvägen samt de viktiga historiska delar som skapar platsen. Kartan visar även busshållplats och gångvägarna.

Figur 20. Stenpollarna på den västra delen av grindpartiet.

relativt kort påfart. Det gör att bilister kör i en hög hastighet redan vid entréplatsen för att komma upp i hastighet för påfarten till E20 mot Göteborg. De som kör genom platsen med bil behöver inte ha som avsikt att besöka Nääs Slott utan kan även vara förbipasserande, exempelvis till Öjareds Resort och Golfklubb som ligger längre bort på vägen. Majoriteten av de som rör sig genom Entrén vid motorvägen är bilister och platsen är inte tänkt för att stanna vid utan som en passage. De grusade ytorna skapar möjlighet för bilar att stanna vilket gör att de används som en tillfällig parkeringsplats, vilket stiftelsen tar upp som ett problem. Det finns gångvägar vid sidan av grindpartiet men inte genom grindpartiet till allén. Gående hänvisas inte in till entrén vid motorvägen utan vid sidan av.

Historisk beskrivning och analys

Grindpartiet byggdes 1829 av Theodor Berg, son till Peter Wilhelm Berg (Berg och Sandberg, 1992, s.76). Det var även Berg som byggde Lilla Nääs, eller grindstugan som det också refereras till, och karpdammar som är placerade en bit norr om grindpartiet i mitten av den nedre allén. Den nedre allén har troligen funnits sedan slutet av 1600-tal. Berg planterade om allén eftersom träden var gamla och höll på att dö (Berg och Sandberg, 1992 s. 44).

Vid omplanteringen inkorporerade han karpdammarna i allén. En karta från 1890-talet visar att även vägen mellan Göteborg och Alingsås hade en allé (se figur 21). Vid Lilla Nääs, där vägarna mötes, bildades ett omslutande krontak.

Karpdammar är något som funnits i svensk kulturhistoria sedan 1500-talet men var som viktigast under 1600-talets slut och 1700-talets början. Karpdammar var en tillgång till mat och fanns i anslutning till kloster, slott och herrgårdar men låg ofta mer vid sidan av och inte i anslutning till entrén. (Bonow, Svenberg 2012; Jansson 2001), När Berg anlade karpdammarna var det under en period när de var omoderna och de placerades mitt i allén. Efter att grindpartiet flyttades 1955 placerades det framför karpdammarna vilket gjorde att entrén till Nääs flyttades. Bergs tanke vid anläggningen av karpdammarna var inte att de skulle placeras ihop, vilket skapar en unik miljö.

Figur 21. Vägarna som korsars vid Lilla Nääs är båda utmärkta med alléträd. Karta från 1890-97.

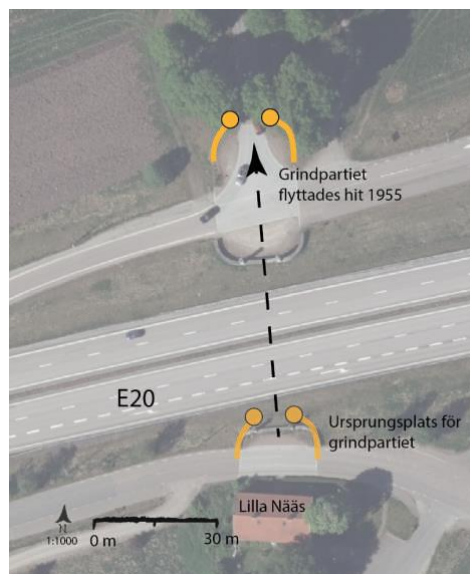
Entrén till Nääs ägor under lång tid samma utformning, från det att Peter Wilhelm Berg anlade Lilla Nääs, karpdammarna och grindpartiet, fram till 1955 då en ny riksväg drog och skar av den nedre allén, vilket förändrade platsen i grunden (Nääs arkivet, F4 D:1-2).

Den äldre Alingsåsvägen, som förband Göteborg med Alingsås, finns markerad på en karta från Länsstyrelsens arkiv daterad 1689 och hade fram till dess omläggning i stort sett behållit sin sträckning sedan 1600-talet. Vid anläggningen av den nya riksvägen separerades Lilla Nääs från allén, och grindpartiet flyttades från sin ursprungliga plats vid Lilla Nääs till en ny entré norr om riksvägen, placerad intill

karpdammarna närmast vägen (figur 22). Den nya dragningen innebar att besökare körde direkt från riksvägen in i allén, utan någon utformad trafikplats.

Med tiden blev vägen mer trafikerad och avfarten till Nääs skapade en trafikfara. Mellan åren 1993-2003 planerades och byggdes ett nytt mot (trafikplats), Nääsmotet, i samband med ombyggnaden av riksvägen till motorväg (Trafikverket, 1993-2003). I Nääs arkiv finns det olika förslag på hur motet skulle ha kunnat se ut innan det landade i den nuvarande utformningen. I arbetsplanen (Trafikverket, 1993-2003) framgår det att de ville begränsa intrånget på allén vid byggnationen vilket gjorde att de ändrade på sin ursprungsplan för att hålla allén så intakt som möjligt. De ville bevara den ursprungliga sträckan av lokalvägen och ansåg det betydelsefullt att värna om utformningen vid Lilla Nääs för att bättre passa in i sin omgivning. År 2001 fick byggnationen av motet ett godkännande från länsstyrelsen vilket behövdes eftersom ett ingrepp inom Nääs byggnadsminne ville göras. För gående tillkom en gångväg från busshållplatsen söder om E20 som följer påfarten till Nääs-området. På Nääs blev miljöbalken viktig vid ombyggnaden av motorvägen och Nääsmotet då allén sågs som värdefull. Arbetet skulle utföras så att träden i allén tog så lite skada som möjligt (Nääs arkiv, F4 D:3).

Det nya motet medförde att besökare som skulle till Nääs körde förbi infarten för att sedan svänga av och köra under och runt E20 innan de nådde fram till grindpartiet vid infarten. I och med denna ändring blev Lilla Nääs än mer avskärmat från grindpartiet och allén. Lösningen för att koppla samman Lilla Nääs med allén blev två murar med pelare på vardera sidan om motorvägen (se figur 23). Murarna byggdes

Figur 22. 1955 flyttades grindpartiet från ursprunglig placering till nuvarande plats.

Figur 23. Murarna med pelare på vardera sida av motorvägen. I bakgrunden syns Lilla Nääs.

i samband med att motet byggdes runt 2001 och enligt den information vi erhållit var det Vägverket som utförde det men förmodligen under en dialog med stiftelsen.

Analyser av entrén vid motorvägen idag (rumslighet och vegetation)

Entrén vid motorvägen är utformad för att upplevas med bil vilket stärks av platsens placering mitt i en påfart till E20.

Markbeläggningen i smågatsten, muren med pelare, grindpartiet och allén hjälper till att skapa en rumslighet på platsen som känns omslutande. Det fångar även besökarens intresse för att upptäcka allén. Det blir en stark kontrast att köra från ett öppet rum för att sedan omslutas av grindpartiet och allén. Karpdammarna precis efter grindpartiet hjälper till att öppna upp rummet igen och bygger upp mystiken när besökaren kör in i allén. I figur 24 och 25 ser vi att rumsligheten inte har förändrats särskilt mycket trots flytten av grindpartiet.

På den västra sidan om vägen framför grindpartiet står fem pollare och på den östra sidan står tre. Dessa pollare fyller inte helt en funktion men det är inget som känns malplacerat, blir mer som en förlängning av grindpartiet och ramar in platsen.

Det finns ingen skyltning för bilister som välkomnar dem till Nääs eller visar besökaren att de kommit in på Nääs slottsägor. En skyltning hade kunnat fånga upp besökaren mer och lyfta Nääs som ett tydligare resmål.

Som gående finns det en gångbana från busshållplatsen, under E20 och fram till murarna på den södra sidan av vägen (se figur 19). Gångbanan avslutas abrupt och det finns inget övergångsställe när de gående ska passera vägen för att komma till grindpartiet. Det saknas även övergångsställe vid busshållplatserna för att ta sig från sidan där Lilla Nääs är över till gångvägens början. Gående hänvisas till en stig på östra sidan av allén, vilket gör att de rör sig i utkanten av platsen. Idag finns det ingen tydlig skyltning vid grindpartiet och det saknas även en tydlig skyltning för de gående. Bristen på skyltning för gående är påtaglig på hela entrén. Med tanke på att det är en

Figur 24. Grindpartiet i slutet av 1800-talet.

Figur 25. Grindpartiet 2025. Platsen har samma känsla trots annan placering.

av/påfart känns platsen otrygg som gående då det både är brist på övergångsställen och en tydlig skyltning efter att den asfalterade gångvägen försvinner.

Värden

Läsanvisning

Värdena för *Entrén vid motorvägen* gäller både rörelsen och de fysiska kvaliteterna som finns eller har funnits till den specifika platsen. Värdena är indelade i fyra kategorier (se rubrik värdeanalys i metoden för förtydligande) där det som vi ser har ett värde inom den kategorin får ingå. Vissa av värdena kommer därför att upprepa sig då de är viktiga värden i flera kategorier. Vi tar enbart med det som vi anser ha ett högt värde inom de olika kategorierna.

Historiska och kulturella värden

1800-talsmiljö

Entrén vid motorvägen visar på en delvis bevarad 1800-talsmiljö. Peter Wilhelm Berg med sin son Theodor Berg var de som lät bygga grindstugan (Lilla Nääs), grindpartiet, karpdammarna och planterade om den nedre allén så den inkorporerade karpdammarna.

Grindpartiet

Grindpartiet har varit viktigt genom historien för att markera platsen som en infart och entré till Nääs ägor och slott. Grindpartiet är från 1830-talet byggdes av Peter Wilhelm Berg.

Autenticitet- och dokumentvärden

Nääs avfart

Autenticiteten av att köra direkt av från vägen och svänga in till allén/grindpartiet, vilket inte görs idag. Det finns dokument, kartor och fotografier som visar på hur avfarten såg ut innan riksvägen byggdes 1955 samt innan Nääsmotet byggdes mellan 2001-2003.

1800-talsmiljö

Fotografier på platsen från slutet av 1800-talet visar entréns ursprungliga utformning. Med fotografierna kan liknande platser analyseras och jämföras för att förstå tidsperioden och dåtidens funktioner.

Arkitektoniska värden

Entréns rumsliga variation

Det finns en tydlig variation i rumsligheten på platsen, med ett öppet första rum som sedan omsluts av allén för att öppnas igen med karpdammarna och bli mer omslutande där karpdammarna slutar. Variationen i rumsligheten skapar dynamik och väcker intresse.

Grindpartiet

Byggd för att vara ingången till Nääs och utgör en viktig arkitektonisk struktur till entrén. Grindpartiet fångar in besökaren till Nääs och leder besökaren in genom allén.

Karpdammarna

Karpdammarna är ett viktigt rumsskapande element som ger ett mer öppet rum i allén precis innanför grindpartiet. De bidrar även med en vattenspegel och en kontrast till vegetationen och träden.

Murarna med pelare

Murarna med pelare skapar en omsluten entré tillsammans med grindpartiet. De byggdes i början av 2000-talet i samband med utvecklingen av Nääsmotet och kopplar samman Lilla Nääs med grindpartiet och den nedre allén.

Upplevelse- rekreation- och naturvärden

Siktlinje

Siktlinjen genom entrén har ett viktigt upplevelsevärde. Siktlinjen skapar en koppling mellan Lilla Nääs och allén där murarna med pelare och grindpartiet är synliga i mitten.

Den nedre allén

Allén är gammal och har därför ett högt naturvärde.

Värdereflektion

Entrén vid motorvägen är en del av första mötet med Nääs slott vilket gör att det som finns runt omkring entrén påverkar besökarens upplevelse, därav blir helheten viktig och värdena ses ur ett större perspektiv.

Både grindpartiet och allén återkommer i samtliga kategorier vilket gör att vi anser att de har ett högt värde och därmed har betydelse för entrén.

Entré i rörelse (från parkering vid seminarieområdet till Slottsentrén)

Entré i rörelse är den entrén som besökaren ofta möter först efter att de parkerat bilen. Den stora parkeringen finns vid seminarieområdet precis innan Nääsbron vilket leder till att flera besökare parkerar här för att sedan gå upp till slottet. Entré i rörelse är just den rörelse som besökaren gör från parkeringsplatsen vid seminarieområdet

Figur 26. Entré i rörelses olika delar, pareringen vid seminarieområdet, Nääsbron och övre allén

upp till treudden nedanför slänten vid slottsentrén, figur 26 visar de delar som ingår i Entré i rörelsen går. Idag är Entré i rörelse lite speciell eftersom de gående rör sig på en gångstig vid sidan av allén medan bilarna kör genom allén. De alléträden som finns där idag är majoriteten lindar (*Tilia europaea*) men de träd som står närmast Sävelången är klibbalar (*Alnus glutinosa*). Den vandringen som besökaren gör från parkeringen till slottet har många vackra element som mötet med Sävelången och promenaden över bron, de öppna fälten och promenaden upp vid sidan av allén. Entré i rörelse är besökarens första riktiga möte med slottet.

Historisk beskrivning och analys

Rörelsen innan 1874

En målning från år 1706 (se figur 6 i Övergripande historisk analys) daterar den övre allén till slutet av 1600-talet vilket passar in med den barocka stilen som blev populär under denna period. Allén skulle visa på makt och rikedom (Florgård, 1994). Det var också under den här tiden, 1655 för att vara exakt, som Nääs by slogs ihop och fick statusen säteri, troligen vid slottet nuvarande placering (Thorbjörnsson, 1985).

Idag består den övre allén av två sorters träd, klibbal (*Alnus glutinosa*), och lind, (*Tilia europaea*). Användning av olika arter i alléerna var vanligt på 1600- och 1700-talet då träden togs från skogen och naturen runt omkring (Florgård, 1994). Allén har sedan slutet av 1600-tal planterats om ett flertal gånger men kan ha planterats med samma arter och samma plats där de stod tidigare. Den tesen förstärks i och med att allén på Nääs idag är anpassad till sin ståndort med alen närmare vattnet, ett träd som föredrar våtmark, och linden

högre upp i allén där marken blir torrare. Arterna i allén kan ha valts utifrån vilken miljö de hittades i naturen.

Familjen Berg köpte Nääs 1824 och det första han lät bygga var ett brännvinsbränneri på andra sidan bron över Sävelången. Brännvinsbränneriet stod klart 1826 och fick namnet Mellan Nääs. Disk- och tvättvatten kördes även i tunnor från Sävelången upp till slottet under familjen Bergs ägor (Berg och Sandberg, 1992, s. 41). Rörelsen på vägen, mellan platsen där parkeringen ligger idag och upp mot slottet, har alltså funnits som egen rörelse redan innan seminarieområdet och senare parkering byggdes. Runt 1830-talet lät Berg bygga en stenbro som ersatte den gamla träbron över Sävelången (Berg och Sandberg, 1992). Precis norr om dagens stenbro finns ett brofäste som tros vara från den gamla träbron.

Under Bergs tid var de gående eller åkande över Nääsbron alla som skulle till Nääs slott, ägare med familj och deras gäster, de som arbetade på slottet, de som skulle till Öijared samt boende på gårdar bortanför Nääs (Berg och Sandberg, 1992, s. 26). Efter bron kom den övre allén och en tredjedel in svänger den och öppnade för en siktlinje till framsidan slottet. I slutet av allén kom treudden, ett vägsکیل med tre vägar och en trappa, vägarna leder upp till slottet och flygelgården och den norra leder även bort till Öjareds säteri.

Rörelse efter 1874-seminariet startar

Figur 27. Elever gåendes tillbaka från slottet 1913.

Figur 28. Människorna går genom allén vid treudden och svänger av till den södra vägen. Marsch upp till slottet 1898 för Abrahamsons begravning.

Fram till år 1874 var Nääs och dess trädgård privat, i och med att August Abrahamson startade slöjdseminariet 1874 fick eleverna och de anställda tillgång till trädgården. I sitt testamente skriver August Abrahamson att: *“Parken skall hållas tillgänglig för alla dem som vid läroanstalten meddela eller åtnjuter undervisning.”* Det var betydelsefullt för Abrahamson att eleverna som gick på slöjdseminariet skulle få möjlighet att nyttja trädgården. Det var alltså en rörelse från slöjdseminariet där människorna gick över bron, genom den övre allén och sedan runt slottet på den södra sidan och in genom grindarna till trädgården (se figur 27, 28 och 29). I ett PM från 1949 står det att de kommer använda lokaler i slottet för slöjdseminariet då det under sommaren blir så pass mycket människor (RA Gbg, AII:1). I och med att de börjar nyttja slottets lokaler blir rörelsen från seminariegården upp till slottet än mer tydlig.

Under midsommar, som firades under två dagar och kom att bli en viktig tradition för Nääs, skulle eleverna marschera upp till slottet för att dansa runt midsommarstången. Firandet flyttades och dansen har sedan länge uppförts på seminarieområdet (Nääs, u.å. c) men traditionen av midsommarfirandet lever kvar än idag och äger rum både på seminarieområdet och slottsområdet.

Figur 29. Eleverna sittandes framför slottet 1913

Efter att Slöjdseminariet lades ner på 60-talet ville stiftelsen att Nääs skulle bli ett turistmål. Bland annat rivs smedlängan (se figur 30 för foto på smedlängan), en av de äldsta byggnaderna på Nääs, för att få plats med parkeringar vid slottet (Nääs arkiv, F4:1). Tidigare har alltså alla besökare parkerat vid seminarieområdet och den stora parkeringen och sedan gått upp till slottet.

På mitten av 70-talet drogs vägen, *Nääs allé*, om för att underlätta framkomst till områdena bortanför Nääs slott och på grund av en ökad turistströmning. En ny väg byggdes som var bredare och låg väster om den gamla vägen. Den nya vägen drogs genom alléns norra trädrad och vägen bryter nu av innan besökaren kommer upp till slänten (se figur 31). Vid omläggningen av vägen förändrades rumsligheten som fanns i slutet av allén och hur besökare annalkade slottet. Från och med 1974 svänger bilvägen av och den nu naturliga vägen till slottet med bil går bortanför stallet. Entrén till trädgården blir från parkeringen norr om slottet. (Nääs arkiv, F4:1 & F4 D:1).

Figur 30. Visar vägen till Öijared, Smedlängans södra gavel och den norra vägen runt den norra flygeln.

Figur 31. En ritning på omläggning av bilväg av Nääs allé 1972. Den nya vägen är ritad i rött.

Nääsbron genom åren

Figur 32. Nääsbron runt sekelskiftet 1900, med granitpollare och järnräcke på mitten.

I mitten av bron genomfördes en utbyggnad för att underlätta passage för båtar. Till skillnad från de ursprungliga granitpollarna längs bron försågs denna del med järnräcken. Fotografier från sekelskiftet 1900 visar att utbyggnaden redan fanns vid den tiden (se figur 32), vilket gör det troligt att den

tillkom under August Abrahamsons tid.

År 1958 ersattes samtliga pollare med järnräcken, sannolikt i samband med att vägen hårdgjordes och bron förstärktes (RA Gbg, A03333). De ursprungliga stenpollarna är idag spridda på olika platser inom Nääs ägor: några står precis innan grindpartiet, ett tiotal är placerade före Nääsbron, fem finns vid treudden i den övre allén, sju är utplacerade runt slottsparkeringen och två står vid den norra infarten till flygelgården. Figur 36 visar ett fotografi av Nääsbron med stenpollarna innan vägen asfalterades 1958.

Rörelseanalyser av sträckan

Gående på stig söder om allén

Torsdag 6/2 kl. 09:40

Figur 33. Från sidan av parkeringen syns bron, Sävelången och slottet.

Figur 34. Utsikt över Sävelången från Näsbron.

Det är soligt, vindstilla, frost och nollgradigt. Utgångspunkten är parkeringen vid seminarieområdet. Det är få bilar som rör sig i området på förmiddagen en vardag och ljudet som kommer från motorvägen hörs tydligt. Från parkeringen vid seminarieområdet har vi utsikt över slottet, seminarieområdet, skogsområden, Sävelången och Näsbron (se figur 33). Från parkeringen började vi gå upp mot slottet, det finns ingen gångväg efter parkeringen över Näsbron vilket betyder att vi behövde gå på bilvägen för att ta oss över bron. Det finns en utstickare på vardera sida i mitten av bron där de gående kan gå upp som på en trottoar och beskåda omgivningen men också som en plats att få mer avstånd från bilarna. I figur 34 visar utsikten mot norr över Sävelången. Om besökaren har med sig barn eller djur kan det upplevas mer otryckt att gå över bron om det är trafikerat. När vi var på plats var vägarna saltade vilket inte är optimalt för gående, cyklister, husdjur eller naturen.

Figur 35. Stenbumlingar är placerade vid början av stigarna för att bilar inte ska parkera där.

Figur 36. Stigen längs med södra sidan av allén med åkermark på högra sidan.

Figur 37. Stigen sluter an till den övre av övre allén.

När besökaren kommit över bron finns en sittgrupp och badplats norr om bron, vilket betyder att besökaren behöver korsa bilvägen om de gått på den södra sidan. Det finns ingen annan parkering eller gångväg som möjliggör att besökaren kan ta sig till sittplatsen utan att behöva gå på bilvägen. Efter bron ser det ut att finnas tre alternativ upp till slottet, bilvägen och vardera yttersida av allén. Den högra vägen, söder om allén, är den som känns rätt att ta eftersom det syns att den tar en upp till slottet. Den norra vägen svänger av mot norr tillsammans med bilvägen och viker av från slottet därav väljer man inte den vägen om man har slottet som besöksmål. Innan vi viker av in på den södra stigen från bilvägen står det stenbumlingar i vägen som ska förhindra parkering, men det skapar en otydlig entré (se figur 35). Det finns en informationsskylt fyra meter upp på bilvägen dock efter att man svängt av på stigen, vilket känns lite märkligt att skylten inte står där stigen börjar. Det finns ingen tydlig entré som gående upp till stigen längs södra sida av allén och skapar en osäkerhet om det är rätt väg. Avsaknaden av tydliga skyltar som leder besökaren mot slottet bidrar än mer till entréns otydlighet. Stigen i sig är inte anlagd utan det är en upptrampad stig, vilket gör den dåligt anpassad för exempelvis folk som har barnvagn eller någon form av rörelsesvårighet (se figur 36).

Det byggs upp en förväntan längs stigen med vad vi kommer se när vi närmar oss. Längs med hela promenaden syns den södra flygeln, när vi kommit högre upp börjar vi ana slottet. Längs med hela promenaden är det en helt fantastisk utsikt över de öppna fälten och naturen som finns runt om Nääs. När vi kommit nästan till alléns slut viker stigen av för att gå igenom alléträden, vilket gör att vi nu befinner oss på vägen som går i allén och ser slottet med slänten framför oss (se figur 37). Vi upplever att det känns lite platt och snopet eftersom det byggs upp en spänning längs med promenaden

kring slottet och vad vi ska beskåda. Väl framme händer inte så mycket och trappan upp till slottet känns inte så lockande eftersom den är övervuxen och ser inte så vacker ut, intetsägande. Känslan som har byggs upp tappas och för att det ska fungera att gå på sidan behöver det ske ett mer karaktärsstarkt uttryck när du

väl kommer in i allén igen. Besökaren behöver få en wow-känsla när de gått mellan träden i allén.

Gående genom allén

Torsdag 6/2–25 kl. 10:40.

Figur 38. Vyn från övre allén ned mot Nääsbron och Sävelången.

Figur 39. På vänster sida står en 30-skylt.

Figur 40. Träden på vänstra sidan av allén mår inte bra.

I denna analys kommer vi att analysera den övre allén eftersom sträckan parkering och fram till övre allén är samma som i föregående analys.

Det känns inte jättetryggt att gå på vägen och man behöver hela tiden vara uppmärksam på omgivningen eftersom det kommer en del trafik även om vi valt att gå en vardag och under lågsäsong. För att uppleva allén ordentlig vill vi gå i mitten och det är inte något som kan göras eftersom vägen är trafikerad och en del av upplevelsen går förlorad när vi går vid sidan av bilvägen. När vi vände oss om för att titta bakåt syntes bron och den nedre allén, en vacker vy som besökaren helt missar när de väljer att gå vid sidan av allén (se figur 38).

Det är en liten kurva på vägen genom allén och efter den ser man slottet, åsnestigen och slänten tydligt. Det blir ett blickfång omsluten av alléträden och något man vill gå emot och se mer av, känslan som man får är väldigt inbjudande upp till slottet (se figur 39). Mitten på huvudbyggnaden och åsnestigen syns tydligt, vilket ger en tydlig riktning och åsnestigen lockar en uppåt. Får samtidigt en fin vy över fälten men också den omslutande känslan av träden. En bit upp finns en överstruken 30-skylt, vilket betyder allén går från 30 km/h till 70 km/h (se figur 39). Tidigare har vi tänkt att åsnestigen är intetsägande men där vi står nu vid 30-skylten upplevs den annorlunda (se figur 40 för rätt känsla). Den ger en riktning och det blir ett större fokus på trappen eftersom allén skymmer mycket av grässlänten. Träden på vänstra sidan är i ett betydligt sämre skick än träden på högra sidan. Det påverkar rumsligheten, den omslutande känslan försvann och det blir inte jämvikt. Samspelet mellan trädraderna fungerar inte (se figur 40). När vi rörde oss längre upp i allén ser vi mer

och mer av slottet, vilket ger en vacker upplevelse. Allén skapar en känsla att vi nalkas slottet på ett helt annat sätt än när vi gick vid sidan av allén. Ca 15 träd från slänten tar häcken och slänten alltmer plats och uppmärksamhet, de blir större och slottet blir mindre (se figur 41). En reflektion vi hade var att slottet gör sig finare längre ner eftersom det blir en mer jämnvikt med slänten och slottet. Det är samma detaljeringsgrad på slottet och slänten både på nära och långt håll, om det hade blivit mer detaljer ju närmare slottet som vi kommer hade det funnit mer att upptäcka under promenaden som håller besökare intresserad. Det är stora ytor av samma att det syns bra från långt håll men vad händer när man kommer närmare? Vad händer i slänten? Det är mer slänt än hus när vi kommer till slutet av allén och det blir väldigt mycket av klippt gräs.

Figur 41. Treudden, slänten, åsnestigen och slottet. I förgrunden står fem pollare.

Pollarna som står i slutet av allén står snett och fyller inte någon riktigt funktion (se figur 41). Vi tycker att det kändes lite malplacerade. De fyra sista träden i allén är stora och friska på båda sidor och det pampiga intrycket återkommer (trädens dynamik är mer i samspel, rumslig skillnad där man känner sig mer omsluten). Det är först nu som flyglarna och det runt slottet kommer fram, speciellt under sommaren när träden har löv eftersom det kommer att skymma skiten mer än utan.

Reflektion mellan gående genom allén och söder om:

Som gående i allén gör åsnestigen sitt jobb – den känns mer inbjudande. Går man däremot vid sidan möter man inte åsnestigen förrän man är ganska nära. Då ser man den mer i detalj, på nära håll, men missar helhetsintrycket från längre avstånd. Den blir heller inte lika pampig som en trappa hade kunnat vara när man står nära.

En terrassering ger platsen mer djup och fler detaljer att upptäcka på nära håll. Det är två helt olika upplevelser, och besökaren får se olika delar av slottet beroende på vilken väg man tar. Går man genom allén blir mötet med slottet mer storslaget, medan vägen vid sidan bygger upp en känsla av mystik kring vad som väntar. När man går vid sidan av allén syns inte slottet helt förrän man kliver in i allén igen. Då möts man av slänten och slottet, men slänten tar mycket av uppmärksamheten. Under promenaden har slänten varit dold bakom träden och bara skymtats mellan stammarna, vilket gör att den känns mer hanterbar när man väl ser den.

Går man genom allén ser man slottet rakt framifrån, istället för bara en av flyglarna som vid sidovägen. De olika vyerna påverkar upplevelsen mycket. När vi står i slutet av allén slår det oss för första gången att man faktiskt kan köra hela vägen upp till treudden vid slottet och sedan svänga av åt vänster, norrut.

Värden

Läsanvisning

Värdena för *Entrén i rörelse* gäller både rörelsen och de fysiska kvaliteterna som finns eller har funnits till den specifika platsen. Värdena är indelade i fyra kategorier (se rubrik värdeanalys i metoden för förtydligande) där det som vi ser har ett värde inom den kategorin får ingå. Vissa av värdena kommer därför att upprepa sig då de är viktiga värden i flera kategorier. Vi tar enbart med det som vi anser har ett högt värde inom de olika kategorierna.

Historiska och kulturella värden

Den övre allén

Allén har funnits sedan slutet av 1600-tal och varit den huvudsakliga vägen till och från slottet. Alléen i sig är viktiga då de visar på kulturhistoriska landskap och slottsmiljöer.

Nääsbron

En traditionell stenbro med 8 valv som byggdes av Berg i början av 1800-talet.

Treudden

Den har funnits sedan Bergs tid 1824–1868 men är troligen äldre då allén och slottet med flyglar funnits sedan tidigare. Rörelsen i treudden har förändrats men strukturen är densamma och har varit en viktig punkt och vägkorsning för rörelsen.

Kopplingen mellan slöjdseminariet och slottet

Så länge slöjdseminariet var aktivt mellan 1874–1966 rörde sig eleverna från seminarieområdet till slottsträdgården för att använda och sköta trädgården.

Autenticitet- och dokumentvärden

Rörelsen från slöjdseminariet till slottet

Abrahamson skrev i sitt testamente att eleverna på slöjdseminariet skulle ha tillgång till Nääs trädgård. Det finns även fotografier som visar människor, däribland elever, som rör sig mellan seminarieområdet och Nääs slott.

Den övre allén

Allén är autentisk till Nääs, den har funnits där så länge som Nääs varit ett säteri och slott.

Arkitektoniska värden

Den övre allén

Allén utgör en viktig riktning till slottet och förhöjer slottets storlek. Allén är placerad i ett öppet landskap som förhöjer alléns värde.

Nääsbron

En stenbro från 1800-talet som visar på tidens ideal och brobyggarkonst och traditioner.

Treudden (platsen där vägen delas i tre efter den övre allén)

Där allén slutar och vägen delar sig i tre, en väg går upp för trappan till flygelgården och en väg på vardera sida runt slottet. Här skapas ett samspel mellan allén och slänten framför flygelgården som knyter ihop slottet till allén, blir ett viktigt vägska.

Upplevelse- rekreation- och naturvärden

Gången genom den övre allén

Det finns ett upplevelsevärde i att gå i allén, som är kopplat till det historiska värdet av att gå i allén.

Slottet genom trädkronorna

När besökaren går eller åker genom allén blir slottet ett blickfång och en målpunkt som ramas in av trädkronorna, vilket är ett viktigt upplevelsevärde som stämmer överens med hur man historiskt upplevde slottet genom trädkronorna.

Sävelången

Sävelången erbjuder vackra vyer längs gången upp till slottet och ger en upplevelse av samspelet mellan sjö och mark. På bron över Sävelången kan besökaren även stanna upp och beskåda vattnet och allt som rör vid det. Ett viktigt upplevelse- rekreativ- och naturvärde.

Öppna åkerlandskapet

Det är ett öppet landskap runt allén med både hästhagar och åkermarker. Landskapet gör att allén framhävs och att besökaren får fina vyer ned mot Sävelången vilket blir viktigt för upplevelsen av allén. Beteslandskapet bidrar även med ett högt naturvärde.

Gamla lindar

Träden i allén är ungefär 100 år gamla, dock mår många av dem inte så bra. Lindarna högst upp i allén är friska och stora och har därmed ett högt naturvärde.

Värdereflektion

Det viktigaste med *Entré i rörelse* är just rörelsen och specifikt var rörelsen görs för att slottet och Nääs ska upplevas på det sätt som det var tänkt när Nääs byggdes.

Att värdesätta rörelsen genom entrén gör att de olika delarna kopplas samman och värdesätts som en helhet. De fysiska delarna, som bron och allén, blir viktiga för att rörelsen ska fungera och upplevas på det sätt som vi vill.

Slottsentrén

Slottsentrén är här indelad i tre delar för att underlätta beskrivningen och arbetet med åtgärdsförslag. De tre delarna är: **slänten upp till flygelgården**, **flygelgården** som är omgiven av stenterrassen och de två flyglarna, **stenterrassen framför slottet** (se figur 42). Delar av slottsentrén utgör avgränsande rum för besökaren vilket syns i figur 45.

Slänten upp till flygelgården består idag av en klippt grässlänt med en grusad åsnestig i mitten, som leder upp till flygelgården. Slänten angränsar till området vi kallar treudden, som ligger i slutet av den övre allén. En åsnestig är en trappa med längre avsatser mellan trappstegen (se figur 44 och 45). Vid åsnestigens början, i slutet av den övre allén, står en grind med granitpelare som matchar grindarna vid grindpartiet vid motorvägsentrén. Åsnestigens avsatser består av grus med trappsteg i granit, men det finns ingen kant mot gräset längs sidorna, vilket gör att gräset växer in från kanterna. Alla besökare går inte upp längs åsnestigen – vissa kör upp genom den övre allén, svänger av innan vägen delas i tre och parkerar vid ladugården. Nedanför slänten, där grusvägarna bildar en treudd, finns tre alternativ: vägen norrut mot parkeringen, åsnestigen uppför slänten eller vägen söderut runt den södra flygeln. Vissa besökare väljer att gå runt den södra flygeln upp till slottet eller vidare till parken istället för att ta åsnestigen. Slänten ger ett enkelt intryck av slottet och låter byggnaden ta mer fokus. I figur 43 och 44 syns hur slänten har förändrats från slutet av 1800-talet till dagens utformning. Tidigare bestod den av två terrasseringar med tre trappor, placerade på samma plats där åsnestigen ligger idag. I slutet av åsnestigen övergår slänten till nästa del – flygelgården.

Flygelgården och flyglarna omges av en klippt avenbokshäck (*Carpinus betulus*) som även ramar in flyglarna. Häcken markerar gränsen mellan slänten och flygelgården (figur 42 och 45). Flygelgården är idag en stor, öppen grusad yta. I mitten finns ett kvadratisk stenmönster, skapat av Vera Norin på 1960-talet, indelat i nio ungefär lika stora rutor. Ytan upplevs som tom och

Figur 42. Slottsentrén är indelade i tre olika delar. Vi har valt att dela in dem i: slänten, flygelgården, stenterrassen.

Figur 43. Litografi av Ludvig Messman visar terrasseringen upp till slottet. År 1876.

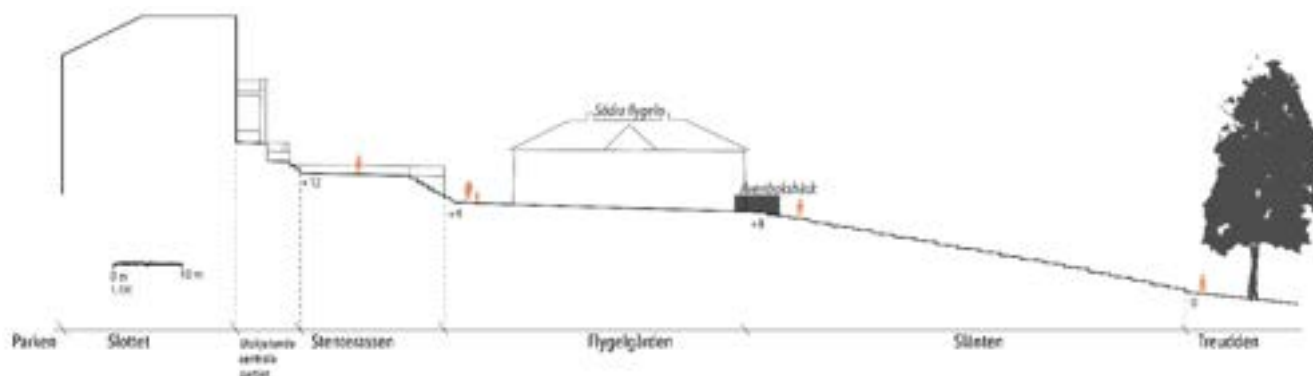

Figur 44. Slottsentrén som visar slänten med flygelgården i bakgrunden.

fungerar mest som en förbipassage upp till slottet eller vidare till kaffestugan eller parken.

Stenterrassen framför slottet nås via en trappa från flygelgården. Den består av en grusad gång upp till slottet, med planteringar på vardera sidan. Längs gången, intill planteringarna, står två bänkar mitt emot varandra. Längs balustraderna finns planteringar med funkia (*Hosta* sp.), och i planteringarna längs gången växer idag kärleksört (*Hylotelephium* sp.), lavendel (*Lavandula* sp.), näva (*Geranium* sp.), daggkåpa (*Alchemilla* sp.) och alunrot (*Heuchera* sp.). I övrigt består stenterrassen av en klippt gräsyta. Väl uppe på stenterrassen ges besökaren utsikt över flygelgården och övre allén vilket ger ett harmoniskt intryck.

Det som finns kvar idag från tiden innan August Abrahamson tog över Nääs är: slottet, stenterrassen framför slottet, flyglarna, byggnaderna norr om slottet och placeringen av trappan upp till flygelgården. Det finns begränsad information om hur terrasseringarna såg ut innan Abrahamson, men målningar (figur 43) visar att slänten var terrasserad. Därför utgår vi från den dokumenterade utformningen från Abrahamsons tid.

Figur 45. Sektion som genom slottsentrén från slottet ned till treudden. Sektionen visar även de ungefärliga höjdskillnaderna.

Historisk beskrivning och analys

Slottsentrén innan 1868

Åren 1746 till 1823 var släkten Utfall ägare på Nääs. Jacob von Utfall lät bygga om det gamla säteriet och ersatte det med en större slottsbyggnad tillsammans med två flyglar. Den nya slottsbyggnaden byggdes på den gamla byggnaden från 1682, men enbart källaren och första våningens gråstensmurar (sockeln) bevarades från den gamla byggnaden (Nääs arkivet, F3A).

Jacob von Utfall var direktör i Ostindiska kompaniet och tros ha fört med sig växter från sina resor från bland annat Amerika. Stora amerikanska granar stod på den nedre terrassen i anslutning till flyglarna, omnämnda i en skrift från 1887 och tros därmed vara planterat under Utfalls tid (Andersson et al., 1992, s. 26. & Berg och Sandberg, 1992, s. 83). Terrasseringen med trappor som ledde upp till flygelgården, som idag är en slänt, och stenterrassen intill slottet kan ha anlagts under Utfall tid, men detta har inte gått att kartlägga. Det finns olika teorier om stenterrassen byggdes av Berg eller Utfall men vi anser att stenterrassen troligen byggdes i samband med slottet och flyglarna. Trädgårdsmässigt finns det inga

rester från Utfalls tid år 1746 till 1823, men möjligen har utformningen haft koppling till den tidens ideal (Andersson et, 1992, al. s 25-26).

Peter Wilhelm Berg köpte Nääs 1824 och lät bland annat bygga en övre våning på slottet, magasinet som idag kallas kaffestugan, världshuset Spiltan norr om kaffestugan och stenladugården (Nääs arkiv, F3A). Den norra flygeln användes som kontor åt Berg, medan den södra flygeln gjordes om till bostad för gäster (Berg och Sandberg, 1992, s. 41). Familjen promenerade ofta upp till slottet via den södra vägen för att undvika att passera ladugården och därmed slippa flugor och dålig lukt. Detta blev även den väg som gäster anlände till slottet via (Berg och Sandberg, 1992, s. 41). Den norra vägen ledde till en gårdsplan omgiven av smedlängan, ladugården, spannmålsmagasinet och stallet, där tjänstefolk bodde och arbetade.

Theodor Berg gjorde ritningar till ett utskjutande centralt parti på huvudingången till slottet, och innehöll: slottstrappan, kolonnerna (till slottet) och balkongen som finns kvar idag. Det var möjligt att gå upp från båda hållen på trappan, och det fanns en avsats innan besökaren nådde den sista avsatsen framför slottsdörrarna (se figur 46). Totalt fanns tre avsatser. Trappan fick ett smitt räcke med mässingsknoppar, medan avsatserna hade träbalustrader som imiterade sten men var gjorda i ek (Berg och Sandberg, 1992, s. 69). Mitt på flygelgården stod under Bergs tid ett solur, förutom detta tros flygelgården ha varit grusad (Andersson et al, 1992. s.31).

Figur 46. Altanen vid huvudingången till slottet 1959. Träbalustrad i ek som målas för att se ut som att den var gjord i sten.

August Abrahamsons tid 1864-1898

Terrasseringen, nuvarande slänten

Terrasseringen, som idag är en slänt, hade funnits innan Abrahamson köpte Nääs 1868, men det fanns ingen dokumentation som visade hur den såg ut innan Abrahamson blev ägare. Terrasseringen bestod av två avsatser, tre stentrappor med träbalustrader och grusgångar på avsatserna mellan stentrapporna. Träbalustraderna var desamma som

de balustrader som gick längs med stenterrassen och upp till slottet. Vi visste inte om det var Berg som anlade dem i samband med utbyggnaden av det utskjutande centrala partiet på slottet, eller om det var Abrahamson som gjorde det i samband med orangeribygget. Likheten mellan trapporna i terrasseringens utformning och

Figur 47. Terrasseringen upp till flygelgården, där balustraderna syns tydligt samt tre hagtornar som står placerade på avsatserna.

träbalustraderna vid stenterrassen tydde dock på att de åtminstone hade tillkommit under Bergs tid, 1824–1868.

De amerikanska granarna tros ha planterats under 1746–1823, Utfalls tid, och stod i början av terrasseringen (Andersson et al., 1992, s. 26). Hela terrasseringen var rundad och gick runt flyglarna. Högst upp mot flygelgården stod en häck som var rundad på samma sätt som terrasseringens form och som knöt an till flyglarna. Längs med grusgångarna på avsatserna i terrasseringen stod rödblommande hagtorn (Andersson et al., 1992, s. 82). Placeringen av hagtornen framgår av figur 47.

Flygelgården

Figur 48. Foto på Forsbergs planritning 1868

August Abrahamson blev nästa ägare 1868 och han anlät Knut Malte Forsberg för att ta fram en gestaltning av Nääs trädgård, vilken gjordes i tysk stil (Nääs arkiv, F3A), se gestaltungsförslaget i figur 48. Mycket av Forsbergs förslag verkställdes dock inte (Andersson, 1992, s. 61). Plankartan var enbart ett förslag och det gick att se på planritningen (figur 48) att detaljeringsgraden vid slottsentrén var låg. Vi kunde därför anta att det endast var en antydning till vad Forsberg ansåg borde göras på platsen och inte en exakt plan för hur det faktiskt blev. Det gick därför att anta att det var August Abrahamson som

bestämde hur flygelgården skulle utformas, med inspiration från Forsbergs planritning och med de tyska stilidealerna som utgångspunkt.

Flygelgårdens mittparti lät han anlägga som en ovalformad gräsmatta med omslutande klippta häckar och en grusgång i mitten som delade ytan i två liknande halvor (se figur 53). Det fanns även två grindar vid ingångarna till mittpartiet (se figur 53). I gräsmattans ytterkanter planterades två lindar (*Tilia × europaea*) och en hästkastanj (*Aesculus hippocastanum*) på vardera sida, vilket syns i figurerna 50, 51 och 53. Träden hamlades då och då för att hålla nere storleken (Nääs arkiv, F34). I mittpartiet center stod ett fundament, en upphöjd plantering med natursten (se figur 49) med en låg häck runt, som vi kunde ana var en buxbomshäck (*Buxus sempervirens*) utifrån bilder och växtlistor. Grusgången i mitten omslöt fundamentet (se figur 49, 53 och 66). I fundamentet placerades en järnställning för ett vildvin (*Parthenocissus quinquefolia*) (Andersson et al., s. 44) och uppe på järnställningen fanns en plantering med någon typ av utplanteringsväxt (se figur 49). Det fanns även rosor planterade längs gången som gick genom mittpartiet, där varannan var en uppstammad ros och varannan en lägre ros (syns i figur 49). I figur 1

Figur 49. Järnställningen på fundamentet i mitten på flygelgården. Taget 1878-1900.

figur 54 syns även små rabatter placerade på vardera sida av grusgången i mittpartiet närmast stenterrassen. Av figur 53 framgår att det var buskar planterade på vardera sida om gången i mittpartiet närmast terrasseringsen.

Under Abrahamsons tid 1868-1898 fanns blomsterplanteringar framför långsidorna till flyglarna, vilket syns figur 50 och 51. Vid flyglarnas huvudentréer växte pipranka (*Aristolochia macrophylla*) (Andersson et al. 1992, s. 44-45), vilket syns tydligt i figur 52. Den södra flygelns huvudingång vette mot söder och inte ut mot flygelgården. Däremot hade den norra flygelns sin huvudingång mot flygelgården, vilket går att ana i figur 53 men fotot är suddigt och det går inte att utläsa mer än att det växer en klätterväxt runt dörren. Av fotografier framgår att den norra flygelns planteringar var mer strukturerade, med en och samma växt längs hela planteringskanten som ramade in de övriga växterna (går att ana i figur 51). Den södra flygelns fasadplanteringar var inte lika strikt utformade och gav ett mer avslappnat intryck, med en sittgrupp framför (se figur 50).

Figur 53 ger en känsla av hur flygelgården kan ha sett ut under slutet av 1800-talet, innan senare renoveringar på 1900-talet. Förändringarna som gjordes

Figur 50. Södra flygelns baksida som vetter mot flygelgården.

Figur 51. Norra flygelns huvudingång vid flygelgård.

Figur 52. Södra flygelns huvudingång i söder. På fotografiet är Sophie Elkan och Selma Lagerlöf

Figur 53. Flygelgården sedd från stenterrassen. Fotografiet är troligen taget under slutet av 1800-talet och ger en klar bild av hur flygelgården har sett ut och ger en uppfattning om rumsligheten. I fotot syns mittpartiet med fundamentet i mitten, de små buskarna närmast terrasseringsen, grindar in, häcken som omsluter, samt lindarna och hästkastanjerna.

under Abrahamsons tid förändrade rumsligheten och gjorde flygelgården mer omslutande, grön och privat jämfört med tidigare. Abrahamson smyckade även ut slottets fasad med detaljer som gav byggnaden ett mer påkostat uttryck. I figur 59 syns utsmyckningen som Abrahamson lade till. Längs muren upp till stenterrassen fanns paradrabatter och vildvin (*Parthenocissus quinquefolia*) som klättrade upp på spaljeer (se figur 54) (Andersson et al., s. 45).

Stenterrassen

Under Abrahamsons tid förändrades även stenterrassen till slottet. Vid byggnationen av orangeriet (syns i ritningen, figur 59) förlängde Abrahamson stenterrassen i söder för att täcka orangeriets längd och ansluta till parkens baksida (Näås arkiv, F41). Längs räcket på stenterrassen, ut mot flygelgården, stod klotformade cypresser (*Chamaecyparis* ssp.), vilket syns i figur 50 och 51. Utifrån fotografier från slutet av 1800-talet framgår att cypresserna hade växt till sig ordentligt (figur 53), och i fotografier från början av 1900-talet hade de försvunnit (exempelvis i figur 54).

Figur 54. Finns en liten rabatt på vardera sida av grusgången i mittpartiet på flygelgården. Det syns även hur det finns en rabatt framför stenterrassen där vildvin klättrade.

På stenterrassen fanns även grusade gångar som i söder anslöt till stigarna som gick till parken, vilket syns i både dokumentation, ritningar och fotografier. Längs slottets södra långsida fanns en plantering. I figur 55, 56, 57 och 58 syns planteringar längs slottets fasad och en syrenplantering längs orangeriet (Andersson et al., 1992; Riksarkivet Gbg och Näås arkiv). Av bilderna framgår även att det fanns dekorationer på stenterrassen i form av urnor eller statyer, liknande utsmyckningen på slottet (se figur 58

och 59). I bilder från Abrahamsons tid, i slutet av 1800-talet, syns blomstergrupper och tapetgrupper i olika utformningar framför slottet, mellan de stigar som fanns på stenterrassen. Figur 55, 56 och 57 visar den södra blomstergruppen med tre olika mönster i gräsytan, med rundade former. Fotografierna är tagna mellan 1890 och början av 1900-talet, senast 1920. Fotografiet från början av 1900-talet (figur 56) är en avskalad version av fotografiet från 1898 (figur 55). De två äldsta fotografierna (figur 57 och 58) visar en syrenplantering längs orangeriet. Bygget av orangeriet och förlängningen av stenterrassen gav ett förändrat intryck av slottet i och med att den totala symmetrin försvann. Orangeriet finns inte kvar idag, det revs under början av 1920-talet (se figur 60), varpå en del av symmetrin återställs.

Efter Abrahamsons död 1898 överfördes ägorna till den stiftelse som han hade testamenterat dem till. I hans testamente framgår hur ägorna skulle förvaltas och användas, där eleverna på seminarieområdet skulle ha möjlighet att nyttja parken och slottsmiljön. Det framgår även att den södra flygeln skulle vara tillgänglig för syskonbarnen så länge någon av dem var i livet.

Figur 55. Visar blomstergrupper år 1898. Taget norrut med människor från Abrahamssons begravning.

Figur 56. Visar blomstergrupper från början av 1900-tal. Taget norrut med seminariestudenterna som sköter om planteringarna.

Figur 57. Familjen Abrahamson i början på 1890-talet. Taget söderut på stenterrassen med familjen Abrahamsson med en blomstergrupp som linkar tapetgrupper i bakgrunden.

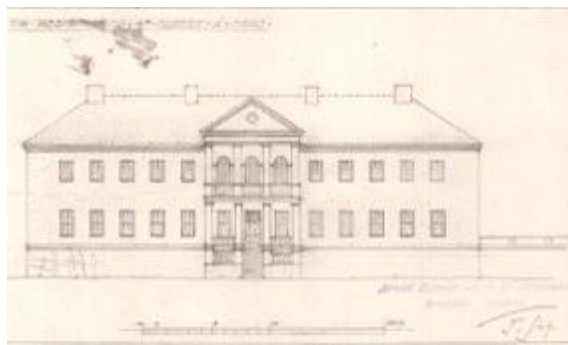
Figur 58. Syrenhäcken som står framför orangeriet, från slutet av 1800-talet. I fotot syns även utplacering av växter, statyer och urnor.

Slottsentréns förändring från 1898 fram till-nutid

1920–40 tal

Figur 59. Ritning på Näs slotts fasad ritad av en elev på slöjdskolan 1876 av D. Andersson. Orangeriet syns

Figur 60. Ritning på restaurering av Näs slotts fasad, ritad av arkitektfirman Bjerke och Swenson, under

Under 1920-talet var slottet i dåligt skick och det anlätades en arkitektfirma, Bjerke och Swenson, för att restaurera det (RA Gbg: AII:2). Någon gång i slutet av 1920-talet gjordes fasaden om och all utvändig dekoration samt skulpturer på taket togs ner, till det som finns idag (figur 60). Samtidigt som restaureringen av

slottet gjordes revs orangeriet och kvar blev en terrass med samma träbalustrader som resten av slottet (figur 60, 61, och 62). Det gick fortfarande att gå ut till orangeriterrassen från slottets balkongdörrar på gaveln i söder (se figur 60). Figur 59 visar ritningen på hur slottet med orangeri såg ut och figur 60 är ritningen som Bjerke och Swensson tog fram. Ändringen på fasaden och orangeriet gav ett helt nytt intryck av slottet och tog tillbaka det till hur det kan ha sett ut innan Abrahamson gjorde om det i slutet av 1800-talet.

I fler fotografier från perioden mellan Abrahamsons död 1898 och 1950-talet syns att flygelgården förenklas och flera detaljer försvann, exempelvis häckarna runt ovalen i mitten på flygelgården, planteringarna längs flyglarna och de två hästkastanjerna i mittpartiet togs ned (RA Gbg, Nääs arkiv, DigitaltMuseum). Med hjälp av flygfoton mellan 1935 (figur 61) och 1938 (figur 62) syns att de två hästkastanjerna (*Aesculus hippocastanum*) som stod mellan lindarna (*Tilia x europaea*) saknades på flygfotot från 1938, vilket innebär att de togs ned någon gång mellan 1935 och 1938.

Figur 61. Flygbild över slottsentrén år 1935, visar tydligt tre träd på vardera sida av mittpartiet som är placerat i mitten av flygelgården

Figur 62. Flygfoto över slottsentrén år 1938, mittpartiet saknar hästkastanjerna som stod mellan lindarna. Finns nu bara fyra lindor kvar i mittpartiet.

1950-talet

År 1950 fanns inga syskonbarn till Abrahamsons kvar i livet och den södra flygeln övergick till stiftelsen (RA Gbg: AI:3). Idag används flygeln som ett bed and breakfast, där rummen hyrs ut till gäster.

I årsprotokollet från 1953-55 (RA Gbg: AI:4) står det att räcken som tidigare funnits runt stenterrassen och trappan upp till slottet ska bytas ut från träbalustrader till järnräcken. Anledningen till detta var en kostnadsfråga eftersom träbalustraderna krävde mer skötsel än vad järnräcken skulle göra. De skrev även i årsprotokollet att de har dokumentation som tyder på att det tidigare varit järnräcken runt stenterrassen och inte träbalustrader, och att det var något som

Abrahamson anlade (RA Gbg: AI:4). Det finns dock nedskrivet att under Bergs tid både var träbalustrader på altanen och järnräcke till trappan (Berg och Sandberg, 1992, s. 69), vilket tyder på en blandning i användandet av trä och järn. Detta framgår även i ett protokoll från 1953 (RA Gbg: AI:4) om kostnader för eventuellt underhåll, här

nämns omläggning av terrasstrappor, justering och målning av träbalustrader, rivning av matsal jämte komplettering av fasaden ev. ändring av fönsterdörrar. I och med denna kostnadsberäkning kan stiftelsen ha upplevt att det blev för dyrt, vilket även framgår i senare protokoll, därav bytet till järnräcken. I figur 63 syns ett fotografi på träbalustraderna från början av 60-talet, där det går att se det dåliga skicket som räcket var i.

1960-talet

I fotografier från 1964 (figur 64 och 65) syns flygelgården avskalad men grundformerna finns fortfarande kvar. I figur 64 syns slottet i bakgrunden, planteringar och vildvin (*Parthenocissus quinquefolia*) längs stenterrassens väggar finns fortfarande kvar men mittpartiet är avskalat med två synliga lindar, gräsmatta och fundamentet. Figur 65 är taget inifrån mittpartiet och visar den södra flygeln, notera att det där inte fanns några planteringar längs flygelfasaden, någon häck runt gräsmattan eller rosenplantering längs med gången i mittpartiet.

Figur 64. Flygelgården innan den görs om 1964. Ser fundamentet i mitten utan järnställning, planteringar längs stenterrassen och gräsmattorna.

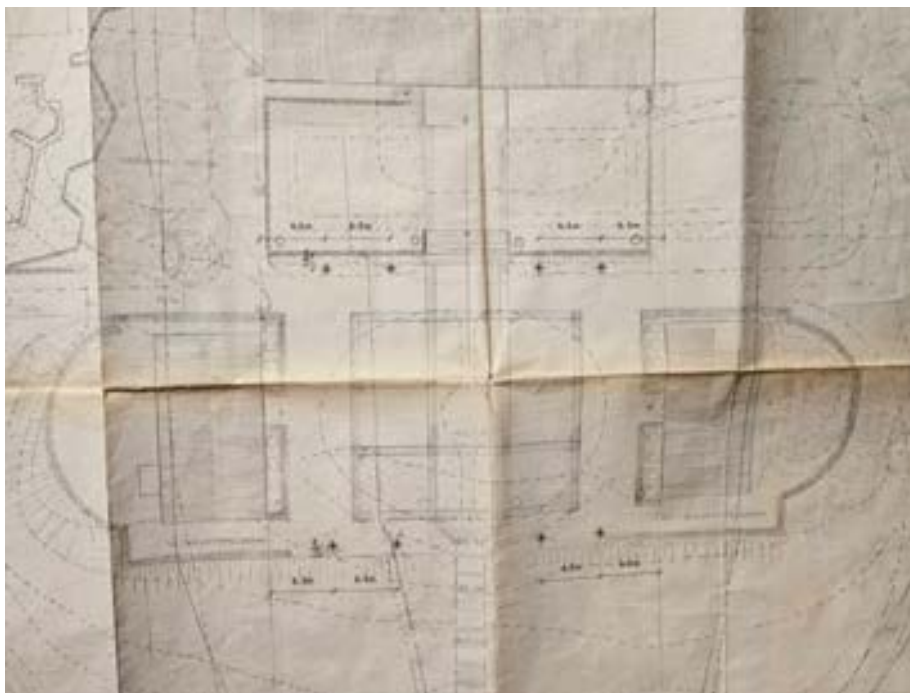

Figur 65. Flygelgården innan den görs om 1964. Fotografiet är taget inne från mittpartiet, där en av flyglarna syns.

Trädgårdskonsulent Karl Anjou anlätades i början av 60-talet för att komma med förslag på åtgärder i parken samt för att göra en kostnadsberäkning för genomförandet av åtgärderna och skötseln (RA Gbg: AII:2). I protokollet från 1962 (RA Gbg: AII:2) skrev Anjou att vägen söder om flygeln borde flyttas sex meter söderut för att möjliggöra en uteplats till flygeln, vilket gjordes och det är där den södra vägen går idag. Texten han skrev bekräftar också att stenterrassen och orangeriterrassen verkar vara från två olika tidpunkter. Orangeriterrassen samt förlängningen av stenterrassen anger han var kallmurade och hade förstörts av rötterna från syrenbeståndet som stod på stenterrassen och som genom åren hade förvildats. De övriga delarna av stenterrassen var fogade och klarade sig därför mycket bättre mot syrenernas rötter fortsätter Anjou. På grund av detta menade Anjou att parken skulle vinna på att de delar som är kallmurade, orangeriterrassen samt förlängningen av stenterrassen, tas bort. Eftersom det inte finns någon ritning måste vi utgå från kostnadsberäkningar för att kunna dra slutsatser vad Anjou hade för planer för slottsentrén. Enligt kostnadsberäkningarna framgår det att trapporna upp till flygelgården skulle renoveras samt stenterrassen framför slottet och träbalustraderna bytas till järnräcke, samt en schaktning och

borttagning av terrasseringen (RA Gbg, AII:2). Detta är något som görs än utan är enbart en kostnadsberäkning.

I och med slöjdseminariets successiva nedläggning under 1960-talet frigjordes kapital som tidigare var kopplat till seminariet, vilket kunde nu läggas på en upprustning av slottet och trädgården (Andersson et al, 1992 s.81). 1965 anlätades trädgårdsarkitekten Vera Norin, tidigare anställd hos Sven Hermelin ABs, för ett åtgärdsförslag (se figur 66) samt ett genomförande av förslaget. Mycket av Norins förslag på åtgärder går i linje med Karl Anjous åtgärdsförslag. Det är även Norins åtgärdsförslag som har gett flygelgården och stenterrassen dagens utformning. Orangeriterrassen togs bort och gjordes om till en slänt. Även den del av stenterrassen som var kallmurad togs bort och för att dölja den bergskant som skapades mot orangeriterrassen planterades nya vegetation

Figur 66. Ritning på åtgärdsförslag på slottsentrén av Vera Norin. 1966. I ritningen syns den gamla planen med streckade linjer.

(Andersson, L. et al. 1992). På stenterrassen försvann grusgångarna och rabatterna längs slottets fasad. I planteringarna på stenterrassen ytterkant planteras funkior (*Hosta ssp.*), vilket går att se från fotografier under denna tidsperiod. Inger Ernstsson, tidigare intendent på Nääs och väldigt kunnig om Nääs trädgård, tror att de två rektangulära planteringar (se figur 68), längs med grusgången på stenterrassen som finns kvar idag gjordes av Vera Norin eller i alla fall tillkom i samma veva (Ernstsson, muntligen, 2025-03-19). Renoveringen som gjordes förändrade hur slottet upplevs men även besökarens upplevelse vid flygelgården.

På flygelgården skedde stora förändringar under 1960-talet (se figur 66, Norins ritning och figur 53 för hur det såg ut innan), mittpartiet med de fyra lindarna och den klippta gräsmattan togs bort. Enligt Norins ritning (figur 66) ritade hon in rabatterna längs flyglarna igen men utifrån en karta från 1975 (Lantmäteriet, 2024b) finns det inga rabatter framför flyglarna, vilket gör det troligt att de aldrig anlades. Flygelgården gjordes om till en grusad plan och stora granitblock placerades i ett rutnätsmönster, 9x9, i mitten av flygelgården, enligt

Norins förslag (se figur 66). Troligen togs även vegetation längs med stenterrassen bort under denna period och år 1985 fanns det ingen vegetation synlig längs med stenterrassen, vilket syns i figur 67. Åtgärderna som gjordes under 60-talet öppnade upp slottsentrén och gör det möjligt att se hela slottet redan nere i allén.

Figur 67. Fotografiet visar hur flygelgården ser ut efter renoveringen på 1960-talet, fotot är taget 1985.

Lennart Hildingsson skrev i ett PM 1966 (Näås arkiv, F4:1) angående byggnadsarbetenas omfattning på Näås slott, om vad som ska göras och varför. Likt Anjous förslag föreslog Hildingsson att terrasseringen skulle jämnas ut till en slänt och de hagtornsträd som stod längs med trapporna samt övrig vegetation tas ned, även trapporna skulle tas bort och ersättas av en åsnevig från allén och upp till flygelgården (Näås arkiv, F4:1).

Dessa ändringar genomförs för att det skulle bli enklare att sköta. Vägen runt den södra flygeln flyttades söderut enligt Anjous förslag till där den ligger idag, vilket görs i samband med att vägen runt den norra flygeln tas bort (Näås arkiv, F4:1). Båda flyglarna rustades upp och deras respektive framsidor gjordes om. Norr om slottsentrén, mellan slottet och spannmålsmagasinet, sprängdes bitar av berget bort för att ge plats åt en uteservering och buskar, såsom rhododendron, häckoxbär, stephanandra och snöbär, planteras för att dölja sprängningen i berget (Näås arkiv, F4:1).

1980 tills nu

I ett PM från 1987 skrev Lennart Hildingsson att han, tillsammans med Föreningen för dendrologi och Parkvård, planterade rosenbuskar framför flyglarna (Näås arkiv, F4:1). Hildingsson föreslog även en liknande plantering framför stenterrassen samt att något borde göras på stenterrassen för att minska dess karga karaktär.

Näås blev byggnadsminne 1991 (Länsstyrelsen, 1991), vilket skyddar det från större ingrepp eller förändringar gällande byggnader, trädgården och området i stort. Under 1992 och 1993 skrevs två rapporter av studenter på SLU som dokumenterade Näås historia, samt tog fram riktlinjer för restaurering (Andersson et al, 1992 och 1993). En restaureringsplan för delar av parken togs fram av Kolbjörn Wærn 1995 (Näås arkiv, F4:1), i samråd med stiftelsen. Under 90-talet finns ett större intresse för att restaurera trädgården, dock görs inte några större förändringar vid slottsentrén utan de

Figur 68. På stenterrassen där ena planteringen längs med grusgången syns.

förändringar som sker görs i trädgården på slottets baksida.

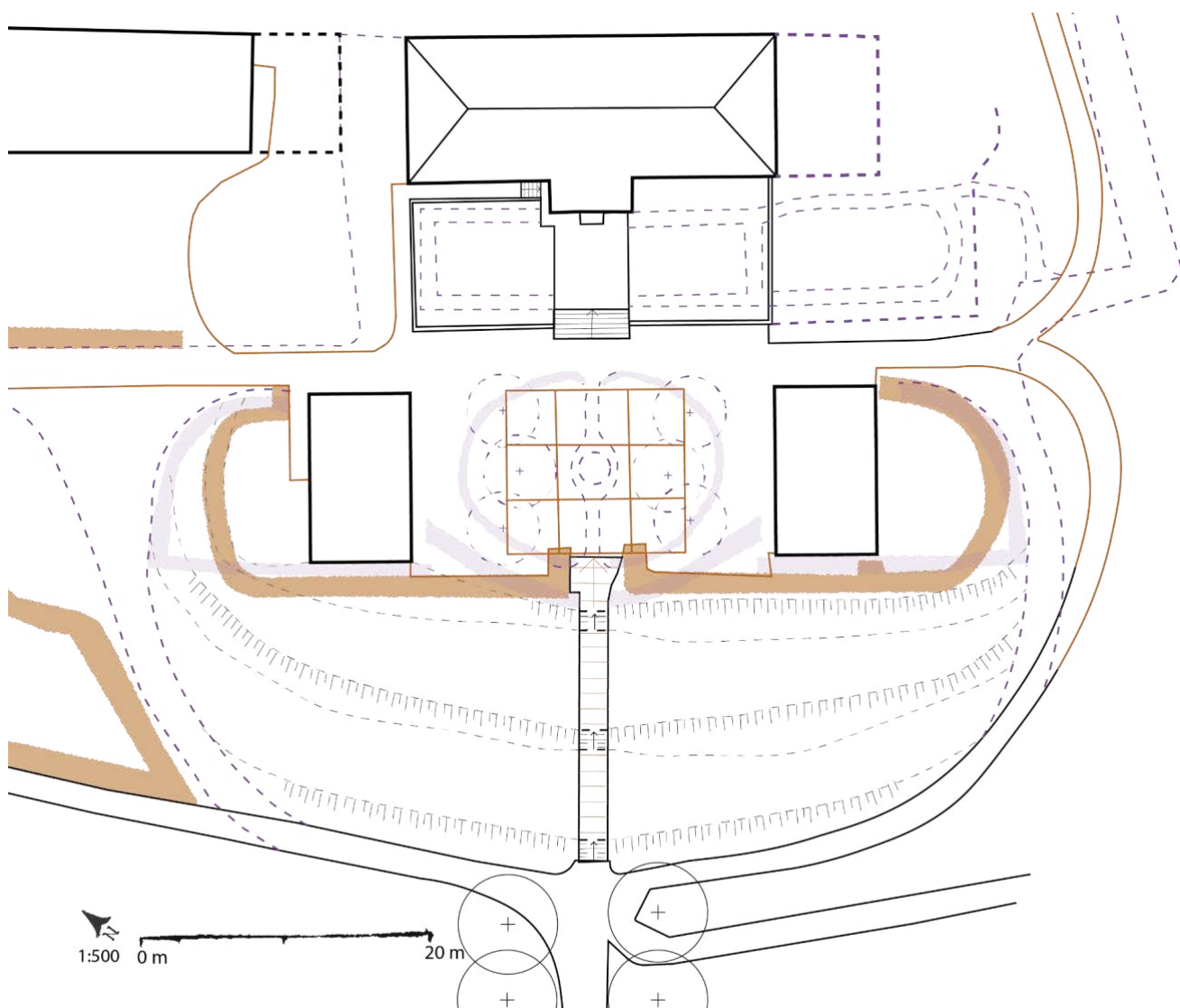
De två planteringar som finns bakom bänkarna på stenterrassen idag (se figur 68) planteras om under 2000-talet med nytt växtmaterial enligt mejl från Gunilla Hallset (2025-03-13) antikvarie på Nääs. Kärleksört (*Hylotelephium*), lavendel (*Lavandula*), alunrot (*Heuchera*), näva (*Geranium*) och daggkåpa (*Alchemilla*), är några av de växter som planteras in. De är inte täckande historiskt korrekta men tanken var att de skulle täcka upp i rabatterna. Under början på 2000-talet anordnas även några trädgårdsläger (Nääs arkiv, F4:2). Under trädgårdslägrät inventerades träd och buskar runt slottsområdet, de identifierade då vresrosor (*Rosa rugosa*) längs flyglarnas fasader och längs stenterrassen, samt *Rosa* 'Nina Weibull' på stenterrassen (Nääs arkiv, F4:1). Ingen av dessa rosor återfinns på dessa platser idag och det finns inga dokument som beskriver när de tas bort. Sedan dess har det inte skett några stora förändringar vid slottsentrén.

Historisk kartanalys för slottsentrén från 1800-talet till idag

I den historiska analysen för slottsentrén nedan (se figur 69) har vi utgått från fotografier, målningar, ritningar samt kartor. Fokus i den historiska analysen till slottsentrén ligger på 1800-talets andra hälft eftersom det finns för lite underlag att utgå ifrån tidigare, men analysen berör delvis även början av 1800-talet. Alla linjer som är streckade oberoende av färg, innebär att det är en struktur som inte längre finns kvar på platsen idag. De linjer som är heldragna oberoende av färg är de strukturer som finns kvar idag. Den svarta färgen motsvarar det som funnits innan 1868, den lila motsvarar strukturer från efter 1868 och den bruna är strukturer som ändrades 1964.

Analysen kommer inte att beröra de befintliga planteringarna på stenterrassen eller de planteringar som har funnits, eftersom det gör att analysen blir svårläslig. Den ska ge en övergripande förståelse för hur strukturerna har förändrats från 1800-talet till idag.

Analysen visar inte vilket år de olika strukturerna försvann utan enbart när de tillkom och om de finns kvar idag eller inte. Det finns även en osäkerhet i hur exakt analysen är eftersom den har utgått från fotografier, målningar, ritningar och kartor, vilket gör att det kan finnas en viss felmarginal i hur det tolkas. Med det i åtanke ska analysen inte tas för en exakt sanning, men en trolig sådan. Oavsett underlättar analysen att bättre förstå relationen mellan de gamla och de befintliga strukturerna.

Legend

Strukturer från innan 1868 som är kvar

Strukturer från 1868 som ej finns kvar

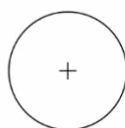
Strukturer från innan 1868 som ej finns kvar

Häck som ej finns kvar idag från 1868

Allé som funnits innan 1868 som är kvar

Träd från 1868 som ej finns kvar

Strukturer från 1964 som är kvar

Trappa som finns kvar idag från innan 1868

Häck som finns kvar idag från 1964

Trappa som ej finns kvar från innan 1868

Figur 69. Historisk kartanalys över slottsentrén och hur den förändrats från 1868, August Abrahamsons tid, och framåt. De streckande linjerna oberoende av färg är strukturer som inte längre finns kvar idag. De hela linjerna oberoende av färg är de strukturer som finns kvar idag. Se bilaga för rätt skala.

Upplevelse- och rörelseanalys av vägarna upp mot slottet idag

Fredag 11/4 kl: 10:10

När besökaren har gått upp längs den övre allén och når slutet av den, kommer de till treudden, ett vägskäl där den norra vägen leder till en parkeringsplats norr om flygelbyggnaderna och runt till slottet norrifrån, den andra är en åsnestig som leder upp till flygelgården och den tredje leder besökare runt den södra flygeln och sedan vidare ut till parken eller upp till flygelgårdens södra sida. I figur 70 syns treudden med de tre olika vägvalen med slänten och slottet i bakgrunden. Den norra vägen är i figur 70 den vänstra och den södra vägen är den högra.

Den norra vägen

Den norra vägen, den högra i treudden, är asfalterad, enkelriktad och används av bilar som ska till parkeringen vid slottet. Vägen känns inte gjord för gående utan det är bilisten som har första prioritet (se figur 71.a). Vyn från den norra vägen blickar ut över hästhagen och seminarieområdet på andra sidan Sävelången. Mellan hagen och vägen ligger den större vägen som går mot Öljared. Från vägen österut står några höga mossbeklädda askar (*Fraxinus excelsior*) placerade i slänten vilket ger ett lite ovårdat intryck (se figur 71.b). Runt parkeringen står häckoxbär (*Cotoneaster lucidus*)- och avenbokshäckar (*Carpinus betulus*). Vid parkeringens borte hörn, närmast slottet, finns en informationsskylt som berättar lite av slottets historia och vad Nääs har att erbjuda. Skylten känns välkomnande och det gör även caféet och butiken bredvid parkeringen (se figur 71.c). Vägen bakom parkeringen känns dock lite informell för att vara en entré till slottet och parken, kanske inte som den stora imponerande ingången man förväntar sig av en slottsmiljö. Den stora sten-ladugården, parkeringen med alla bilar, ridskolan bakom ladan och den otydliga riktning till var besökaren ska gå härnäst stödjer känslan av det informella

Figur 70. I slutet på den övre allén ser vi treudden med de vägarna som leder mot slottet och flygelgården. I bakgrunden syns även slänten, slottet och flyglarna.

Figur 71. a. Den norra vägen svänger av mot parkeringen. b. Askarna står öster om vägen, till höger för besökaren c. Visar parkeringen vid ladugården och skylten.

Åsnestigen

Åsnestigen upp till flygelgården börjar med en grind av liknande utseende till det grindpartiet vid entrén vid motorvägen. Grinden står ensam utan anknytande staket eller kontext och känns malplacerad med den stora slänten bakom. Åsnestigen har inga avgränsande kanter mot grässlänten, vilket gör att gräset börjar växa in på gruset. Avsätserna är grusade med kantstenar av granit som har börjat ge med sig och många av dem lutar nedåt, vilket ger ett lite ovårdat intryck (se figur 72.a). Slänten och häcken tar mycket av vyn mot slottet och det är inte förrän mitten av åsnestigen som mer av slottet och stenterrassen börjar synas för de gående. En reflektion vi hade var att man förväntade sig att se något mer ju högre upp man kommer på åsnestigen, vilket inte är fallet när det enbart är en stor öppen grusad yta på flygelgården. Eftersom det inte känns som en plats man stannar upp och vänder sig om för att blicka ut över vyerna så behövs det att något mer som händer när man går upp mot slottet, exempelvis att det framkommer mer detaljer när man närmare sig eller något nytt att fokusera på. Flygelgården är tom bortsett från grus och sten, vilket leder till att besökaren har fokus på byggnaderna och strukturen som omger den. I figur 72.b syns det att det sista steget på åsnestigen är den första delen i själva stenläggningen på flygelgården. Det syns i fotografiet (Figur 72, b) att även detta steg börjat flytta på sig.

Södra vägen

Den södra vägen är grusad vilket gör att den känns mer anpassad för gående och passar bättre in på en 1800-talsmiljö (se figur 73.a). Vägen både svänger och ökar i höjdmetrar vilket gör att vyn hela tiden ändras och nya saker upptäcks. Det finns en spänning i att gå runt den södra flygeln med frågan om vad som ska finnas runt hörnet. Längs vägen på båda sidor växer gräs och med blicken framåt syns de södra delarna av parken med stora gamla lövträd. Nästan uppe möts besökaren av ett vägskäl, antingen österut mot parken och runt slottet eller rakt fram mellan flygeln och slottet för att utmynna på flygelgården (se figur 73.b och 73.c). Även helt utan skyltar och vägvisning känns vägen formell och behaglig när man går upp för den. Den södra vägen känns som den naturliga vägen för att ta sig till slottet och parken. Den erbjuder det bästa av Nääs, utsikten över landskapet och Sävelången samt vyn av slottet och flyglarna.

Figur 72. a. Åsnestigen, saknas tydliga kanter och trappstegen lutar fram

Figur 73. a. Början av den södra vägen. b. Vyn från södra vägen med blick mot parken. c. Den södra vägen svägar av in mot flygelgården.

Värden

Läsanvisning

Värdena för *Slottsentrén* gäller både rörelsen och de fysiska kvaliteterna som finns eller har funnits till den specifika platsen. Värdena är indelade i fyra kategorier (se rubrik värdeanalys i metoden för förtydligande) där det som vi ser har ett värde inom den kategorin får ingå. Vissa av värdena kommer därför att upprepa sig då de är viktiga värden i flera kategorier. Vi tar enbart med det som vi anser ha ett högt värde inom de olika kategorierna.

Historiska och kulturhistoriska värden

Flygelgården

Funnits på Nääs sedan slottet och flyglarna byggdes, på Utfalls tid slutet av 1700-talet och Berg byggde till andra våningen på slottet. Det förändrade rummet något men har varit detsamma sedan dess.

Stenterrassen

Den byggdes troligtvis av Jakob von Utfall under 1746-1824 i samband med slotts- och flygelbygget, och har varit densamma sedan dess. Under en kort period fanns det en tillbyggnad på stenterrassen men den finns inte kvar. Dagens utformning ser ut som den gjorde under Utfalls tid under 1746-1824.

Namnkunniga personer

Det var August Abrahamson som tillsammans Knut Malte Forsberg tog den tyska stilen till Nääs. Abrahamson gjorde en egen gestaltning på flygelgården utifrån Forsbergs idéer. Det finns inte kvar idag men är en betydande del i slottsentréns historia.

Slottsentrén visar på anläggning med fler olika tidsepoker

Nääs har byggnader från 1700- och 1800-talet med ändringar i både fasader och trädgårdens utformning, vilket visar Nääs många ägare och utveckling. Idag marknadsförs Nääs som ett slott från slutet av 1800-talet.

Autenticitets- och dokumentvärden

Den södra vägen om flygeln som entré till slottet och parken

Vägen runt den södra flygeln var troligen huvudentrén till slottet och parken, vilket den inte är idag.

Tyska stilen

Abrahamson och Forsberg gestaltade flygelgården och stenterrassen utefter den tyska stilens ideal, men finns inte kvar idag. Det finns väldigt få trädgårdar kvar i Sverige med en tysk stil vilket gör Nääs planteringar på flygelgården och stenterrassen kulturhistoriskt intressant, även om det inte finns kvar idag.

Terrasseringen upp till flygelgården

Terrasseringen med stentrappor gav en ny detaljeringsnivå som gående genom allén upp mot slottet under 1800-talet fram till att den gjordes som till slänt under

1960-talet. Terrasserna skapade naturliga viloplatser där besökare kunde blicka ut över vyerna. Även om terrasseringen inte finns kvar idag kan besökaren fortfarande gå rakt upp mot slottet.

Flygelgården

Det var Abrahamson och Forsberg som gestaltade flygelgården utefter den tyska stilens ideal, men det finns inte kvar idag. Efter Abrahamsons död 1898 har flygelgården genomgått ändringar och på 1960-talet gjorde den om helt till hur den ser ut idag. Flygelgården är väldokumenterad i form av fotografier från slutet av 1800-talet fram till ombyggnationen på 1960-talet.

Tapetgrupper, blomstergrupper

Tapetgrupper var typiskt för den tyska stilen och blomstergrupper i gräsmattan var typiskt för det sena 1800-talet, och gav ett pampigt och färggrant intryck till slottet på Nääs. Det har ett kulturhistoriskt värde men eftersom det inte finns kvar idag är det ett dokumentvärde eftersom det är så pass väldokumenterat.

Arkitektoniska värden

Slänten

Idag går besökaren rakt upp mot slottet vilket besökaren även gjorde i slutet på 1800-talet även om terrasseringen med trappor inte finns kvar idag. De tydliga terrasseringarna hade ett arkitektoniskt värde som inte finns kvar idag.

Flygelgården

Slottets och flyglarnas utformning med fasad påverkar platsens rumslighet och karaktär. De ger en inramning till flygelgården. Den grusade ytan öppnar upp flygelgården och stenmönstret knyter an till de räta linjerna i slottet och flyglarna. Häcken ramar in flygelgården och gör att flygelgården och slänten får en tydlig avgränsning. Stenterrassen hjälper också till att rama in flygelgården

Stenterrassen

Stenterrassen stärker slottets storhet och ger flygelgården en tydligare form. Konstruktionen av stenterrassen, sammanfogade naturstenar, visar på ett vackert sten-hantverk och kontrasterar slottets och flyglarnas putsade fasader.

Upplevelse-, rekreations- och naturvärden

Rörelsen upp för slänten

Vägen upp för slänten förlänger den raka linjen genom allén och rörelsen bidrar till att besökaren upplever slottet rakt fram hela tiden. Rörelsen upp för slänten skapar nya upptäckter av flygelgården ju närmare besökaren kommer.

Flygelgården

Blir en naturlig plats att stanna på för att ta in platsen och dess omgivning. Har både ett upplevelse- och rekreationsvärde.

Stenterrassen

Blickar ut över flygelgården och Sävelången, får ett helhetsperspektiv över de båda alléerna, Sävelången, hagar och ängar samt seminarieområdet. Har ett upplevelsevärde har inget tydligt rekreationsvärde eftersom det inte är en plats som känns naturlig att stanna på.

Naturvärde

Det finns inget högt naturvärde idag eftersom mycket av slottsentrén är antingen klippt gräsmatta eller en grusyta.

Värdereflektion

Dagens slänt upp till slottet påverkar upplevelsen av entrén väldigt mycket men då vi inte ser ett positivt värde i det har vi valt att inte ta med den i värdena. I stället är det den tidigare utformningen som vi ser ett värde i, autenticitets- och dokumentvärde.

Slottet och flyglarna som ramar in entrén är väldigt gamla och påverkar upplevelsen, rörelsen och de övriga värdena. Byggnaderna har ett högt värde för deras påverkan av entrén.

Målsättningar och åtgärdsförslag

Läsanvisning

Åtgärdsförslagen är, precis som analyserna, uppdelade i en övergripande del för att sedan delas upp i de tre entréerna som vi har identifierat på Nääs. Entréerna värderas individuellt utifrån olika skalor vilket resulterar i att målsättningarna och åtgärdsförslagen har olika detaljeringsgrad. Några entréer visar på flera förslag som nämner det mest viktiga åtgärderna som bör göras.

Övergripande rörelse

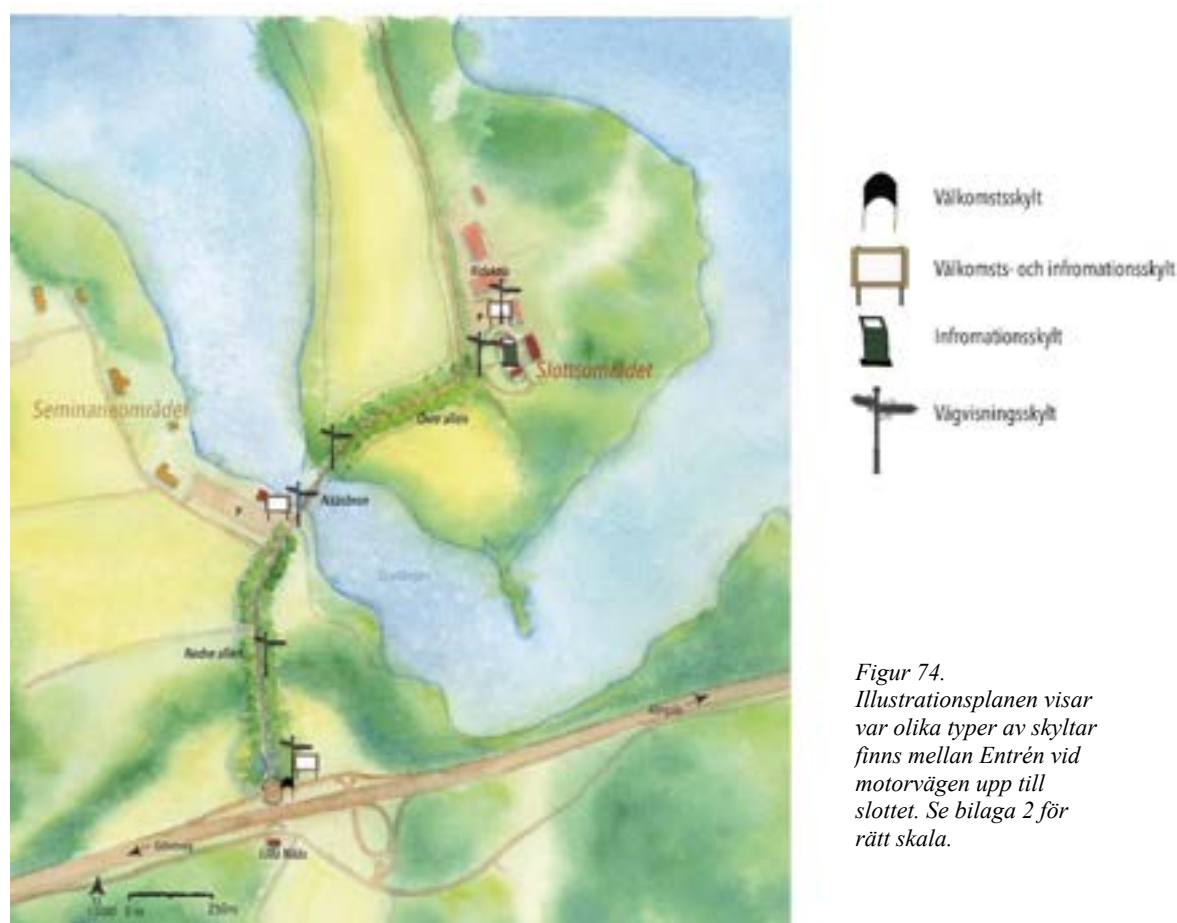
Målsättning

Målen för den övergripande rörelsen var att skapa tydligare entréer till Nääs och leda om biltrafikens entré och rörelse, samt att få besökaren att känna sig välkommen, informerad och vägled, oavsett om man kör bil eller går, vilket stärker samtliga värden. Målet var delvis att återskapa en mer autentisk rörelse och delvis skapa en ny rörelse genom Nääs som sammankopplar de kulturhistoriskt viktiga platserna – slottet till seminarieområdet, men även till Nääs fabriker. På så vis skapades en sammanhängande rörelse som speglade de olika betydelsefulla tidsperioderna i Nääs historia, där slutet av 1800-talet var i fokus eftersom det finns fotografier och textdokument som visar och beskriver rörelsen. Genom att återskapa och sammankoppla rörelsen, och med hjälp av strategiskt utplacerade skyltar, välkomnades och förtydligades rörelsen för besökaren, vilket stärkte det kulturhistoriska värdet samt upplevelse- och rekreationsvärdet.

Målet var också att bevara de orörda naturmiljöerna runt Nääs som har ett högt kulturhistoriskt och upplevelsemässigt värde. Båda alléerna skulle vara friska och inte utgöra fara för besökare, för att bevara samtliga värden. Den rumsliga variationen som fanns i den övre allén hade ett betydelsefullt arkitektoniskt värde och vi föreslog att den skulle bevaras.

Åtgärdsförslag

Illustrationsplan

Figur 74.
Illustrationsplanen visar
var olika typer av skyltar
finns mellan Entrén vid
motorvägen upp till
slottet. Se bilaga 2 för
rätt skala.

Åtgärdsförslagen till de tre entréerna: entrén vid motorvägen, entré i rörelse och slottsentrén, är delar i den övergripande rörelsen och kommer stärka målen och värdena för den övergripande rörelsen. Därför kommer åtgärdsförslaget för den övergripande rörelsen visa placeringen av skyltarna vi föreslår, samt en kort övergripande åtgärd till den nedre allén.

Skyltning

Vi föreslår skyltar längs den övergripande rörelsen, indelade i fyra olika kategorier: välkomstskylt, välkomst- och informationsskylt, informationsskylt samt vägvisningsskylt. Indelningen av skyltarna föreslås eftersom det finns behov av olika typer av skyltar på olika platser för att förstärka den övergripande rörelsen. De olika kategorierna hjälper till att förtydliga rörelsen, informera och/eller välkomna besökaren (se figur 74), vilket stärker kulturhistoriska, upplevelse- och rekreationsvärden.

Välkomstskylten ska välkomna besökaren till Nääs. På skylten föreslår vi något i stil med 'välkommen till Nääs slott och slöjdseminarium' och ska placeras framför muren med pelare vid slutet av trottoaren.

Välkomst- och informationsskyltar ska dels välkomna besökare till Nääs, dels ge information om Nääs historia och visa en illustrationskarta över var de

olika byggnaderna, stigarna och aktivitetsområdena finns på Nääs. Idag finns en sådan skylt vid slottsparkeringen. Vi föreslår ytterligare en vid parkeringen vid seminarieområdet och en vid den grusade gångstigen vid entrén vid motorvägen (se figur 74), där besökaren som går har sitt första möte med Nääs.

Informationsskyltarna ska vara mindre och placeras vid kulturhistoriskt betydelsefulla byggnader eller platser. Skyltarna ska innehålla fakta om den specifika byggnadens eller platsens historia för att ge besökaren en bättre förståelse av vad de är och vad de använts till. Vi föreslår att dessa placeras vid slottsentrén, vid byggnaderna, på stenterrassen, vid terrasseringen och flygelgårdens mittparti, samt vid grindpartiet och muren med pelare (se figur 74).

Vägvisningsskyltarna ska vägleda besökaren vid olika korsningar, exempelvis efter Nääsbron, där skylten visar vägen upp mot slottsområdet och mot stigarna runt Nääshalvön och in i naturreservatet. Andra placeringar vi föreslår är på den grusade gångstigen vid entrén vid motorvägen, där Gotaleden korsar den nedre allén, vid parkeringen vid seminarieområdet, vid treudden och vid parkeringen vid slottet. Vägvisningsskylten vid den grusade gångstigen vid entrén vid motorvägen föreslås visa riktningen till Nääs slott, seminarieområdet samt Nääs fabriker. Med hjälp av vägvisningsskyltar får Nääs en tydligare koppling till Nääs fabriker, men för att uppnå bästa resultat skulle det behövas ett större projekt som enbart arbetar med hur man på bästa sätt kan sammankoppla Nääs slott med Nääs fabriker.

Alléerna

Vi föreslår att båda alléerna ses över av en arborist, eftersom den nedre allén har höga och gamla träd som kan utgöra en fallrisk, och den övre allén är i dåligt skick. För den övre allén, se åtgärdsförslaget i *Entré i rörelse*.

Entrén vid motorvägen

Målsättning

Målet är att bevara grindpartiet, karpdamarna, alléerna samt murarna med pelare för att bibehålla de historiska och arkitektoniska värdena. Målet är också att förtydliga entrén till Nääs ägor, både för gående och bilister, redan när man lämnat motorvägen. Med hjälp av tydligare skyltning skapas en mer markerad entré och riktning för besökaren. Entrén vid motorvägen blir besökarens första intryck av Nääs och ska knyta an till slottets tidsanda, 1800-talet, med fokus på slutet av seklet. Därför placeras urnor längs grindpartiet och muren med pelare, med växter och mönster som speglar tidsidealen, likt de planteringar och urnor som finns framför slottet. Peter Wilhelm Berg byggde mycket av platsen, och åtgärdsförslaget bör därför inte skymma grindpartiet eller ge ett förändrat intryck, för att bevara det kulturhistoriska värdet som finns på platsen idag. Urnorna får därför inte vara för höga, eftersom de kan skymma grindpartiet och försämra sikten för bilister.

Ett mål med utplaceringen av urnorna är att ge gående möjlighet att på ett tryggt och säkert sätt ta del av entrén vid motorvägen och uppleva rumsligheten mellan murarna med pelare och grindpartiet, för att förhöja det arkitektoniska värdet och upplevelsevärdet för de gående. Målet är också att rörelsen ska vara

trygg för gående och cyklister, med hjälp av övergångsställe, pollare och skyltning som placeras längs den grusade gångstigen.

Målet är även att bevara siktlinjerna både mot grindpartiet och den övre allén, samt mot murarna med pelare och Lilla Nääs. Öppenheten som finns på platsen idag är betydelsefull att bevara, eftersom den stärker det kulturhistoriska och arkitektoniska värdet samt upplevelsevärdet vid entrén vid motorvägen.

De få björkar som står i den övre allén i närheten av karpdammarna föreslås bytas ut, så att återplantering av lindar kan göras i deras ställe. Björkarna har ett kortare livsspann och börjar se gamla ut. Det finns även beskrivet i text att det tidigare varit lindar planterade i allén. Även på de platser runt karpdammarna där det saknas träd föreslås återplantering av lindar. Karpdammarna ska hållas öppna och med lika hög vattennivå i båda dammarna. Den övre allén behöver också undersökas av en arborist.

Åtgärdsförslag

Illustrationsplan

Figur 75. Illustrationsplan för Entrén vid motorvägen. Förslaget visas i svart större text medan den gråa texten är befintlig. Se bilaga 3 för rätt skala.

Entrén vid motorvägen kommer att göras mer säker och välkomnande (se figur 75). Med hjälp av ett nytt övergångsställe, skyltning, placering av urnor och granitpollare ser vi en möjlighet att göra platsen tryggare för gående och samtidigt koppla ihop entrén vid motorvägen med resten av Nääs. Åtgärdsförslaget kommer inte att påverka de siktlinjer som finns på platsen idag. De björkar och de luckor

som finns runt karpdammarna föreslås bytas ut mot lindar för att höja det kulturhistoriska värdet av allén.

Den tidiga 1800-talsmiljö som finns bevarad från Peter Wilhelm Bergs tid på Nääs (1824–1868), i form av grindpartiet, karpdammarna och allén, har ett högt kulturhistoriskt värde. I åtgärdsförslaget väljer vi därför att inte göra för stora insatser framför grindpartiet, för att inte skymma eller negativt påverka det. Det har funnits stora grusade ytor framför grindpartiet, vilket gör att vi valt att låta dem fortsätta vara grusade för att bibehålla det historiska värdet. Stiftelsen har däremot sett de öppna ytorna som ett problem, eftersom de används som vändplats eller parkering. Vi föreslår därför utplacering av urnor som förhindrar parkering, knyter an till slottet och bibehåller autenticiteten närmast grindpartiet.

En välkomstskylt kommer att placeras vid muren med pelare, precis efter övergångsstället som välkomnar både bilister och gående till Nääs ägor. På skylten står det :”Välkommen till Nääs slott och slöjdseminarium”.

Gruset ska hållas fritt från större ogräs och vedartade rotskott. Grindpartiet ska hållas fritt från vedartad vegetation, då endast träden i allén ska stå bakom grindpartiet i enlighet med 1800-talets utseende och det kulturhistoriska värdet som vi har identifierat på platsen. Karpdammarna ska hållas rena och med en jämn vattennivå för att förstärka upplevelsevärdet.

Trafiksäker och välkomnande för bilister

Ytan, som idag är grusad, mellan muren med pelare kommer att bytas ut och få samma smågatsstensmönster som vägen har fram till grindpartiet, vilket gör att ytan bättre kopplas ihop med vägen.

Urnor placeras ut vid de grusade ytorna i närheten av grindpartiet och framför muren med pelare (se figur 75). Med hjälp av urnorna kopplas entrén vid motorvägen till slottsentrén samtidigt som det förhindrar möjligheten att parkera

Figur 76. Liten urna med toffelblommor och dracena. Stor urna i tapetgrupp med taklök, en rödblommande lobelia, en vitblommande lobelia och en agave. Se bilaga 4 för rätt skala

längs med vägen. Urnornas växtmaterial föreslår vi väljs för att matcha det som

placeras på flygelgården, med växter som användes under Abrahamsons tid (se växtlista och planteringsplaner i bilaga 8). Urnorna bidrar även till att förhöja naturvärdet på platsen. I figur 76 visas ett förslag på två urnor, cirka 0,5 meter i diameter: den mindre urnan är avritad från ett fotografi av en urna som funnits på Nääs under 1800-talet, och den större urnan är en ny design som utgår från liknande stil och mönster.

Trafiksäker och välkomnande för gående

I förslaget placeras ett övergångsställe från trottoaren, i anslutning till muren med pelare, till andra sidan där den grusade gångstigen börjar (se figur 75). Detta för att göra entrén säkrare för gående. En välkomst- och informationsskylt placeras i början av den grusade gångstigen, precis efter övergångsstället (se figur 75). Från grindpartiet längs vägen fram till grusvägen kommer det att finnas stenpollare som både förhindrar parkering vid gångvägen och har en historisk koppling till Nääsbron.

Med tanke på placeringen av urnorna i förslaget kommer gående att kunna ta del av entrén vid motorvägen på ett säkrare sätt och uppleva rumsligheten som bildas mellan murarna med pelare och grindpartiet. De gående får också möjlighet att ta del av siktlinjerna mot grindpartiet och allén samt siktlinjen över till Lilla Nääs, vilket höjer de arkitektoniska och upplevelsemässiga värdena. Förslaget gör att både bilister och gående får möjlighet att uppleva entrén vid motorvägen.

Entré i rörelse

Målsättning

Målet för Entré i rörelse är att på ett säkert och mer historiskt korrekt sätt röra sig från parkeringen vid seminarieområdet upp till slottet. Målet är också att återskapa upplevelsen för gående genom allén som funnits på Nääs sedan 1600-talet, vilket stärker de kulturhistoriska värdena samt upplevelse- och rekreationsvärdet. Ett delmål är även att stärka kopplingen mellan slöjdseminariet och slottet för att återskapa rörelsen då den var under perioden som slöjdseminariet var aktivt 1874–1966.

Entré i rörelse ska vara tillgänglighetsanpassad, vilket gör det möjligt för alla att uppleva allén som den var tänkt när den anlades. Det ska vara möjligt för både bilister och gående att se slottet genom den övre allén, vilket stärker upplevelsevärdena. Från parkeringen och över bron ska gående kunna känna sig trygga att gå utan att behöva se upp för bilar och det ska finnas möjlighet att gå på en gångväg hela vägen upp till slottet. Framme vid treudden ska endast gående vistas med undantag för behörig trafik.

Målet för träden i den övre allén ska vara friska och välmående för att bevara naturvärdena, och de ska vara ungefär lika stora på båda sidor i allén för att skapa ett täckande krontak.

Åtgärdsförslag

Illustrationsplan

Figur 77. Illustrationsplan över entré i rörelse. Förslaget visas i svart, lite större text medan den gråa texten är för det som är befintligt. Se bilaga 5 för rätt skala.

Med våra förslag hoppas vi att fler vill parkera vid seminarieområdet och gå upp till slottet. Då ska de känna sig trygga och då uppleva den övre allén som den var menad att upplevas. Illustrationsplanen visar våra åtgärdsförslag i svart, lite större text, medan den grå texten är för det som finns på platsen idag.

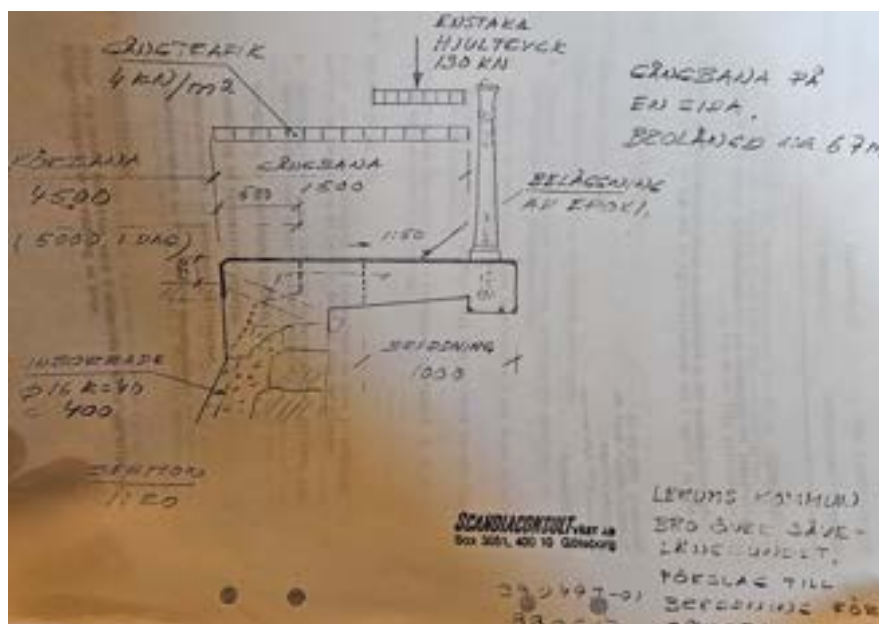
Från parkeringen och fram till Näasbron

Från parkeringen vid seminarieområdet och fram till Näasbron är idag en bilväg som gående måste använda för att ta sig till Näasbron. I åtgärdsförslaget vill vi göra hela det området till ett gångfartsområde för att öka säkerheten för de gående besökarna, eftersom flera gångstigar möts vid denna punkt. Gångfartsområdet gör att de gående kommer att få företräde och att hastigheten för bilister blir mycket lägre. Idag är hastighetsgränsen på vägen 50 km/h men mellan slutet av den nedre allén och till början av den övre allén rekommenderas 30 km/h. Dagens farthinder

på vägen vid parkeringen gör också att hastigheten inte blir så hög. Men på somrarna, under högsäsong, är det mycket biltrafik och även med farthinder och den rekommenderade hastigheten kan platsen upplevas otrygg om besökarna ska korsa bilvägen.

Vi föreslår placering av en välkomst- och informationsskylt om Nääs samt en vägvisningsskylt vid parkeringen innan besökaren går över Nääsbron. När vi parkerade på parkeringen vid seminarieområdet kändes platsen fränkopplad från Nääs slott och vi tyckte det saknades något, en riktning, som ledde oss mot Nääsbron och slottet. Skylten hjälper till att koppla samman slöjdseminariet och slottet, besökaren ska kunna ställa bilen vid parkeringen vid seminarieområdet, som är mycket större än den vid slottet, och känna att det är utgångspunkten för både seminarieområdet och slottet.

Nääsbron

Figur 78. En teknisk sektion från 1988 visar hur en eventuell breddning av Nääsbron för en gångväg skulle kunna se ut.

För Nääsbron föreslår vi att bredda bron för en gångväg, vilket skapar en tryggare promenad över bron. På Nääs arkiv (F4 A) finns ett förslag från 1988, om en breddning av Nääsbron. Förslaget består av en detaljerad teknisk sektion som visar en påbyggd gångväg (i förslaget benämns gångvägen som en gångbana) i form av en utstickande klack (se figur 78). Den känns väl uttänkt och ett förslag som smälter in och inte drar för mycket uppmärksamhet från Nääsbrons fina strukturer. I förslaget föreslår de en breddning på den nordvästra sidan, vilket vi inte håller med om. Vi föreslår att breddningen sker på den sydöstra sidan av bron (se figur 77 eller bilaga 5), dels för att skapa en bättre sammanhängande promenad vidare upp till slottet, dels för att få en ostörd vy av Nääsbrons stenvälv. Fler besökare kommer att stå vid Mellan-Nääs och parkeringen när de beskådar bron.

Idag är bron för smal för att det ska få plats med en bilväg med bilar körandes i båda riktningarna, och en gångbana. Besökare går på vägen och när det

kommer bilar måste de ta sig till mitten av bron där det finns en smal avsats man kan gå upp på (se figur 34). Det är mer autentiskt att både bilar och gående rör sig tillsammans på bron, däremot är bilar inte så autentiska för en bro byggd i början av 1800-talet. Den behöver också byggas vidare på dagens förutsättningar.

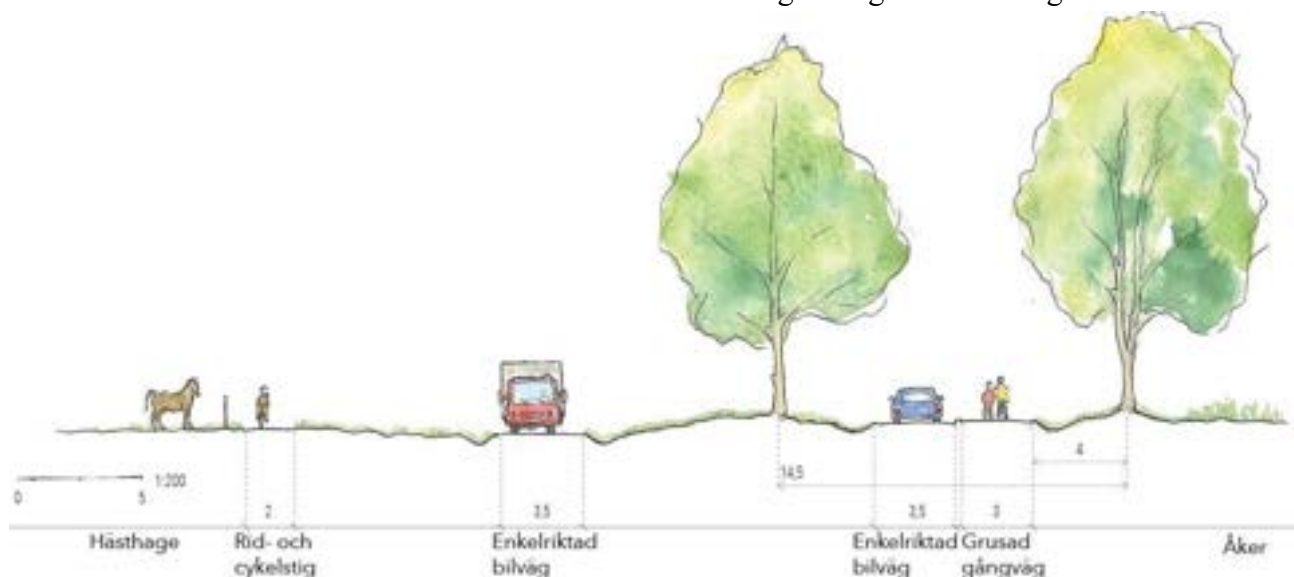
Vi vet inte om Nääsbrons nuvarande skick är tillräckligt stabil för att genomföra en breddning. Bron behöver därför i första hand undersökas för att avgöra om det ens är möjligt att lägga på en konstruktion på nuvarande bro.

Övre allén

I den övre allén föreslår vi en gångväg och en enkelriktad bilväg för att ge både gående och bilister möjligheten att uppleva rörelsen genom den övre allén och se slottet i slutet. Trottoaren genom allén kommer att vara grusad och hårt packad för att tillgängliggöra gångvägen för exempelvis barnvagnar och rullstolar. För bilisterna som kör bort från Nääs, mot E20 och den gamla Alingsåsvägen, föreslår vi en enkelriktad bilväg som går norr om allén. Historiskt sett har det inte funnits en väg norr om allén men då vi tycker det är av större värde att uppleva allén upp till slottet blir detta en kompromiss mellan historiska och dagens förutsättningar. Historiskt sett har inte människor gått på en stig söder om allén, vilket är fallet idag. Vi värderar därför gående högre än bilister som kör bort från Nääs. I figur 78 syns en sektion som visar hur vi föreslår att de olika vägarna går genom allén. I och med att vi föreslår en bilväg norr om allén kommer ridvägen och hästhagen att behöva flyttas in från dagens position för att ge plats till bilvägen (se figur 78).

För träden i den övre allén föreslår vi att byta ut och plantera nya träd. Träden som står där idag planterades i början av 1900-talet och många av dem är inte friska. Med tanke på trädens ålder så är de inte så stora jämfört med de få friska träd som finns i allén längst upp. Vi föreslår därför att en arborist, eller liknande, inkallas för att undersöka träden och komma med ett åtgärdsförslag. Troligtvis är det något i jorden som påverkat träden och därför skulle jordprover behöva tas för att undersöka om det finns farliga ämnen i jorden eller vad som påverkat träden.

Framme vid treudden och vid slutet av den övre allén ska endast gående vistas, med undantag för behörig trafik. Slutet av den övre allén kommer att bli en plats där besökarna vill stanna och beskåda slottet. Det var den känsla vi fick när vi gjorde rörelseanalysen samt att det var där vi ville fotografera slottet, inramat av alléns trädkronor. Söker man på Nääs slott och tittar på bilder är det samma vinkel och från slutet av den övre allén som många fotografierna är tagna.

Figur 79. Sektionen A-A visar vårt åtgärdsförslag i den övre allén. Se bilaga 6 för rätt skala.

Stora åtgärder

Det vi föreslår för Entré i rörelse är ett stort vägarbete och omplantering av en hel allé som kommer att kräva pengar och påverka besökarens upplevelse. Vi anser att den övre allén måste planteras om och marken undersökas för att förstå varför träden inte mår bra. Det i sig kommer att bli ett stort grävarbete som kan leda till att vägen måste byggas om när rötter dras bort och farliga ämnen i marken under vägen måste åtgärdas. Det är då rimligt, enligt oss, att lägga om vägen vid samma tillfälle.

Slottsentrén

Målsättning

Målet med slottsentrén är att rekonstruera hur den såg ut under tiden då August Abrahamson var ägare till Nääs, mellan åren 1868–1898, eftersom den har höga historiska och kulturhistoriska dokumentvärden. Detta stärker även det arkitektoniska värdet och upplevelsevärdet. Stegvis ska slottsentrén utvecklas från dagens utformning till en entré med ideal från slutet av 1800-talet i tysk stil. Utformningen ska restaureras utifrån fotografier, ritningar, kartor samt beskrivningar av platsen och växtlistor från arkiven. Växtematerialet ska bestå av tidstypiska arter som är anpassade till dagens förutsättningar. Målet är också att återskapa rörelsen till och runt slottet så som den var på 1800-talet. Ett delmål är att höja naturvärdena för slottsentrén.

Målet är även att återskapa terrasseringen med tillhörande stentrappor, träbalustrader och vegetation, vilket stärker samtliga värden. Hagtornsbuskar och amerikanska granar ska återplanteras på avsatserna i enlighet med fotografier från 1890-talet. I terrasseringen ska ängsvegetation planteras, både för att det troligen var så det såg ut på 1800-talet och för att skapa ett högre naturvärde.

Målet är också att återskapa flygelgårdens mjuka formspråk och lummiga karaktär med gräsmatta, hamlade träd, häckar och planteringar, vilket stärker de kulturhistoriska värdena och upplevelsevärdena. Vegetationen ska inte bli hög utan samspela med byggnaderna, likt i de tidiga fotografierna från 1890-talet. Växtligheten ska ge flygelgården ett naturvärde som den i dagsläget saknar.

För stenterrassen är målet att rekonstruera tapetgrupper och blomstergrupper med tidstypiska färger och former, vilket kommer att stärka de kulturhistoriska värdena som en miljö från slutet av 1800-talet i tysk stil. Cypresser ska återplanteras längs stenterrassens långsida mot flygelgården, enligt fotografier från 1890-talet. Planteringarna längs slottets fasad ska återplanteras och samspela med växtmaterialet på flygelgården, vilket höjer både upplevelse- och naturvärdena. Även de grusgångar som fanns under slutet av 1800-talet ska rekonstrueras, vilket höjer det kulturhistoriska, upplevelse- och rekreationsvärdet på stenterrassen.

Åtgärdsförslag

Illustrationsplan

Figur 80. Illustrationsplan som visar slottsentrén. Se bilaga 7 för rätt skala

I illustrationsplanen (figur 80) syns den färdiga visionen för slottsentrén, som följer de mål och värden vi har tagit fram. Planen ger en bild av hur slottsentrén kan ha sett ut under slutet av 1800-talet, baserat på fotografier, växtlistor och dokument från den tiden. Grusytor och planteringar kräver kontinuerlig skötsel för att hållas fria från ogräs och behålla ett vårdat intryck.

Slänten med åsnestig

Terrassering och stentrappa

I slänten med åsnestig föreslår vi att den återgår till den tidigare terrasseringen med två avsatser, tre stentrappor och grusgångar på avsatserna mellan trapporna. I figur 84 syns en sektion som tydligt visar de höjdskillnader som finns vid slottsentrén. Här framgår hur en eventuell terrassering kan se ut och hur samspelet blir med resten av slottsentrén. Den exakta utformningen av terrasseringen i slänten är inte känd, men vi har utgått från en ritning med höjdkurvor och höjdangivelser (Nääs slott, F4:1) som troligen användes som underlag till Vera Norins ritning (se figur 66). Formen på avsatserna varierar i bredd och löper i en böjd form runt flyglarna på vardera sida. Terrasseringen, terrasserna och slänterna

ska ha en ängsvegetation som slås en gång per år, i enlighet med Forsbergs förslag (Nääs arkiv, F4:2). Detta ökar den biologiska mångfalden och naturvärdet för slottsentrén. Terrasseringen ger platsen ett autenticitetsvärde och bidrar även med naturliga viloplats för besökare.

Längs grusgången på avsatserna ska rödblommande hagtorn planteras, tre på vardera sida och på varje avsats (se figur 84). Amerikanska granar ska placeras längst ut på den nedre avsatsen (se illustrationsplan eller bilaga 8 för placering). Granarna har stått där sedan Jacob von Utfalls tid i slutet av 1700-talet.

Om terrasseringen inte genomförs, utan endast flygelgården och stenterrassen, kan åsnestigen justeras för att bli mer bekväm att gå på. Då kan rödblommande hagtorn planteras längs åsnestigen och amerikanska granar längst ner i slänten (se illustrationsplan eller planteringsplan för placering), som en hommage till Utfall.

Figur 84. Sektionen B-B visar höjdskillnaden från stenterrassen ned till treudden. Se bilaga 6 för rätt skala.

Norra vägen runt norra flygeln

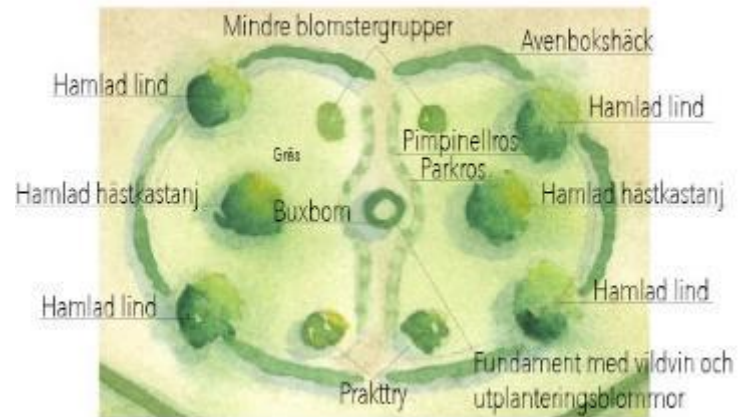
Vi föreslår att den norra vägen anläggs mellan terrasseringen och häcken runt parkeringen vid slottet. Troligtvis har den gått där sedan början av 1800-talet, men förmodligen ännu tidigare med tanke på att byggnaderna på vardera sidan – norra flygeln och smedlängan (som inte finns kvar idag) – båda uppfördes på 1700-talet. Vägen ska skapa symmetri i slottsentrén, med en terrassering som omges av vägar på båda sidor.

Förr anlände de som tog den norra vägen till gårdsplanen där djur, tjänstefolk och spannmål fanns och förvarades. Idag ligger parkeringen på den gamla gårdsplanen, och den är därför den plats dit besökare anländer till slottsområdet. Den norra vägen kommer därmed att leda besökaren till samma plats som de som kommer från parkeringen, nämligen slottsboden, receptionen och slottskaféet. Vägvisningsskylten vid treudden kommer då att visa besökaren till den norra vägen för att nå slottsboden med mera.

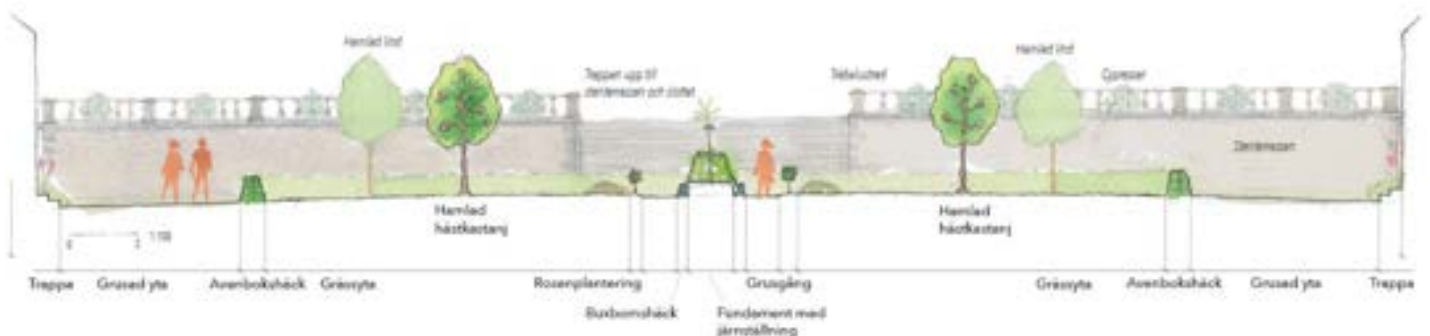
Flygelgården

Vi vill återskapa flygelgården så som den såg ut i slutet av 1800-talet. Det innebär att dagens stenlagda rutmönster i mitten tas bort och ersätts med ett mittparti inspirerat av historiska fotografier.

På mitten av flygelgården ska dagens rutmönster i sten tas bort och vi föreslår att på dess plats anlägga mittpartiet som är en rekonstruktion av det som stod på flygelgården i slutet av 1800-talet. Figur 82 visar mittpartiet och är en inzoomning av illustrationsplanen. I figuren står växternas namn för att lättare förstå deras placeringar. Mittpartiet kommer att bestå av två gräsytor omgivna av avenbokshäckar. Häckarna ska inte överstiga 80 cm för att ge besökaren överblick över flygelgården. Gräsytorerna delas av en grusgång i mitten samt rosenplanteringar på vardera sida (se figur 81). Rosenplanteringarna kommer att bestå av två sorters rosor – en lägre buskig ros och en uppstammad ros (se figur 49 för rosenplanteringen på slutet av 1800-talet). Rosorna ska beskäras för att upprätthålla sitt utseende. I gräsmattan ska fyra lindar, två hästkastanjer, två prakttryar samt två mindre blomstergrupper planteras. I mitten av grusgången ska ett fundament placeras, omgivet av en låg häck av buxbom. På fundamentet ska vildvin klättra på en järnställning och i toppen ska en utplanteringsväxt planteras (se figur 82). De planteringar som ligger i anslutning till gräsmattan ska kantbeskäras för att bibehålla sin form. Sektionen som syns i figur 82 visar hur volymerna kommer att vara på flygelgården och hur mittpartiet kommer att upplevas.

Figur 81. Inzoomning av illustrationsplan i figur 85 på mittpartiet på flygelgården

Figur 82. Sektionselevationen C-C går från norra flygeln över flygelgården bort till södra flygeln. Sektionen ger oss en uppfattning om proportionerna på flygelgården. Eftersom det är en sektionselevation upplevs stenterrassen i bakgrunden mycket större än vad den kommer göra i verkligheten. Stenterrassen är ritad i samma skala som resten av sektionen och går därför att mäta. Se bilaga 6 för rätt skala.

Längs flygelbyggnaderna ska lika stora planteringar anläggas på vardera sidan av trapporna till ingångarna. Planteringen framför den norra flygeln kommer att ha ett mer formellt intryck med en kantväxt som ramar in planteringen, medan planteringen vid den södra flygeln får ett mer naturligt uttryck. Skillnaden i uttryck beror på två saker: det ena har att göra med platsernas mikroklimat, där

planteringen vid den södra flygeln kommer att skuggas av byggnaden och därför planteras med många skuggtåliga växter. Det andra är att den södra flygeln haft sin framsida mot den södra vägen, eftersom det var den vägen man använde för att ta sig till slottet och flygelbyggnaderna. Baksidan av den södra flygeln vetter därför mot flygelgården och blev en mer privat plantering, till skillnad från den norra flygelns. I slutet av 1800-talet planterades piprankor vid huvudingångarna till flyglarna. Den norra flygeln hade pipranka runt ingången från flygelgården, medan den södra flygeln hade pipranka på den södra sidan. Vi kommer därför att plantera piprankor på liknande sätt.

Längs stenterrassen på flygelgården planteras vildvin som kommer att klättra på en spalje lutad mot stenterrassens murvägg. Framför vildvinet anläggs två långsmala planteringar, en på vardera sida av trappan upp till stenterrassen. Planteringarna ska följa 1800-talets ideal och växtmaterial och delvis utgå från de växtlistor som återfunnits på Nääs (se avsnittet om växtval för mer information).

Avenbokshäckarna som står mellan flygelgården och terrasseringen ska omplanteras i en ny form. Dagens raka häck planterades på 1960-talet och följer inte slutet av 1800-talets ideal. Därför ska de planteras i en bågförm, som syns på illustrationsplanen. Formen på häcken kommer att följa mittpartiets form och knyta an till terrasseringen, som även den är rundad. Häckarna ska klippas för att bibehålla sin form och storlek.

Stenterrassen

På stenterrassen ska en grusgång anläggas i en rätvinklig u-form (se figur x illustrationsplan). Innanför grusgången ska en gräsmatta anläggas med en bomberad tapetgrupp i mitten och mindre blomsterplanteringar i hörnen på gräsmattan (se bilaga 8 för planteringsplan). Tapetgruppen är en rekonstruktion av hur den troligen såg ut, i figur x syns mönstret för tapetgruppen. De befintliga funkiaplanteringarna, längs med stenterrassens ytterkant, tas bort och i stället planteras fem cypresser i vardera planteringen med lika avstånd (se bilaga 8). Cypresserna måste beskäras för att inte bli för stora så som de blev i början av 1900-talet och troligen anledningen till att de behövde tas ner. Cypressernas form ska vara lätt klotformade och helst inte överskrida 150 cm innan beskärning för att inte ta för stor plats.

På stenterrassens murkant ska järnräcket tas bort för att åter anlägga en balustrad (se figur x för bild på balustraden) i trä. Balustraden ska gå längs hela stenterrassen förutom längs slottets fasad. För en mer autentisk miljö borde även balkongen och trappen i det utskjutande centrala partiet på slottet få balustrader. Det ska även placeras ut urnor med utplanteringsväxter på balustraden längs stenterrassen. De urnor som används ska vara de som finns kvar från Abrahamsons tid, alternativt nya som har gjorts utefter de gamla urnorna som finns kvar (figur 83 visar en av dessa urnor).

Längs med slottet, på vardera sida av slottets utskjutande centrala parti, ska planteringar återinföras.

Figur 83. Urna från slutet 1800-tal med toffelblommor och dracenagräs

Eftersom det finns en smal gång mellan stenterrassen och slottet på den norra sidan blir den planteringen smalare än den på södra sidan av stenterrassen.

Syrenbuskaget planeras söder om stenterrassen med röda och vita blommor. På den förlängda stenterrassen som August Abrahamson byggde stod det syrener längs med fasaden till orangeriet. När förlängningen av stenterrassen tog bort försvann även syrenerna. Syrenbuskaget blir därför som en hommage till stenterrassens förlängning samtidigt som det bidrar med fin blomning. Syrenhortensian i planteringarna längs slottsfasaden ska spegla de syrener som tidigare stod på stenterrassen och koppla samman stenterrassen med syrenbuskaget. Syrenhortensian ska klippas ner till sista knopp varje år i mars för att inte bli för stora.

Prioriteringslista för slottsentrén

Listan visar i vilken ordning som åtgärdsförslaget ska anläggas, det kan bli viktigt om inte hela entrén kan anläggas på en gång och det måste göras stegvis. Steg 8, 9 och 10 kräver större åtgärder och kan vara rimliga att göra samtidigt i ett senare skede.

- 1) Återanvänd de gamla urnorna med utplanteringsväxter och placera ut vid stenterrassen (se figur x för urnorna)
- 2) Plantera längs flyglarnas fasader, stenterrassen på flygelgården och längs slottsfasaden på stenterrassen.
- 3) Grusgångar på stenterrassen och cypressplanteringarna på stenterrassen.
- 4) Ta bort stenläggningen på flygelgården. Plantera gräsytor, fyra lindar, två hästkastanjer och två prakttryar i mitten på flygelgården (se figur 33).
- 5) Plantera av tapetgrupper och blomstergrupper på stenterrassen.
- 6) Anlägg fundamentet i mittpartiet med vildvin.
- 7) Plantera mindre blomsterplanteringar i mittpartiet, rosenrabatten i mittpartiet, mellan grusgång och gräsmatta, varannan pimpinellros (buskig och låg) och varannan parkros (uppstammad).
- 8) Lagg om häck längs med slänten för att få den runda formen.
- 9) Ta bort järnstaket på stenterrassen och anlägg en balustrad i trä (se figur 82)
- 10) Anlägg terrasseringen med tre trappor och grusgång mellan trapporna på terrasserna. Plantera hagtorn på sidorna av grusgångarna.

Valet av växter speglar den tyska stilens tankesätt gällande form och färg.

Blommornas storlek spelar en viktig roll i placeringen av växterna, småblommigt ska stå i framkant och storblommigt längst in.

Växtval

Blomningen i planteringarna är färggranna, där gult och orange står i kontrast till mer blå-lila växter, komplementfärger var på modet under slutet 1800-tal (Löfgren, 2023).

Enligt Daniel Müller, förespråkare för den tyska stilen, tyckte att vita blommor tillsammans med röda höjer varandra (Löfgren, 2023). Det är något vi sett både på fotografier och växtlistor till Nääs och som vi implementerar i åtgärdsförslaget. I syrenbuskaget (se illustrationsplan figur 80) planteras varannan röd syren och varannan vit syren, båda finns med i växtlistan från Knut Malte

Forsbergs förslag 1868. De mindre blomstergrupperna på stenterrassen runt tapetgrupperna och på mittpartiet ska bestå av rosa-röda pelargoner tillsammans med ljusrosa pelargoner och vita kantlobelior. De mindre blomstergrupperna är inspirerade av planteringarna på stenterrassen från början av 1900-talet som syns i figur x och x. I rosenrabatten, längs gången i mittpartiet på flygelgården ska rosa-röda rosor och vita planteras om vartannat. Om rosorna var varannan rosa och varannan vit går inte att tyda från fotografier men är något vi tycker passar platsen och tidens stilideal.

Det är troligt att många av planteringarna på slottsentrén, exempelvis längs fasaderna, innehöll sommarblommor men eftersom de var svåra att utläsa från fotografier och växtlistorna inte var specifika i sin placering av växterna, väljer vi att plantera mer perenner. Tapetgrupperna och blomstergrupperna har en starkare koppling till den tyska stilen och för Nääs, och därför blir det viktigare att de är mer autentiska i sin utformning och växtval. De perenna planteringarna, längs flyglarnas fasader, slottets fasad och längs stenterrassen, blir ekonomiskt och ekologiskt mer hållbart. De blir mindre skötselintensiva då perenner inte behöver grävas upp och planteras om varje år samt att det på vintern finns en struktur i planteringarna av fröställningar vilket höjer besöksupplevelsen på vintern.

Avslutande diskussion och reflektion

Rörelsen till och från Nääs

Betydelsen av en förståelse för den övergripande rörelsen

Den övergripande rörelsen blev viktig i arbetet för att sätta Nääs i ett större sammanhang och för att förstå rörelsen inom Nääs. Hur folk rör sig formar platsen och när nya behov uppstår skapas också nya rörelser som är anpassade till behov och plats. Den övergripande rörelsen behövdes också för att identifiera de tre entréerna. I värdena för den övergripande rörelsen på Nääs tyckte vi att kopplingen till platserna runt omkring var viktig, Nääs fabriker, Slöjdseminariet, naturreservatet och närheten till Sävelången. Välkommen, informerad och vägledad med hjälp av skyltar blev det som skulle koppla samman Nääs med omgivningen och få besökarna att känna sig omhändertagna. Historien finns, vägarna och stigarna finns, det behövdes bara att besökarna visste om det.

Placeringen av skyltarna (se figur 79) är tänkt att hjälpa besökaren vid de platser som känns oklara och otrygga, dem vi identifierade efter de övergripande rörelseanalyserna (se figur 21). Skyltarna är placerade på de platser vi tyckte var viktigast men det kan finnas fler platser där det behövs. För att det ska bli sammanhängande behövs det att särskilt vägvisningsskyltar placeras runt om hela Nääs och inte bara längs entrésträckan.

Säkerhet

I ett tidigt skede identifierade vi platser som känns osäkra och saknade skyltar och tydlighet. Vi insåg under arbetets gång att åtgärderna inte bara blev nödvändiga ur en säkerhetsaspekt utan också ur en historisk aspekt. Säkerhetsåtgärderna behövdes för att platsen skulle upplevas så som den upplevdes historiskt.

När vi gjorde våra rörelseanalyser till entrén vid motorvägen och entré i rörelse såg vi ett behov av säkerhet främst för gående. Rörelsen genom allén har förändrats genom historien och idag sker rörelsen i stort sett med bil. Det går inte att ta bort bilen från platsen men vi såg möjligheter att förhöja det historiska värdet. Genom att förtydliga entrén till Nääs och tänka på säkerheten för de gående på platsen kan vi skapa ett bättre samspel mellan bil och gående. Skylten, stenspallare och övergångsstället för gående markerar stigen som en entré för gående och gör att bilisterna måste stanna. Urnorna längs grindpartiet och muren med pelare gör att platsen känns mer välkomnande och utgör en tydligare entré. Det medför förhoppningsvis att bilisterna saktar in vid platsen.

Entré i rörelse, sträckan mellan parkeringen vid seminarieområdet och slottet, domineras av biltrafiken, säkerheten för gående har därför präglat hela åtgärdsförslaget. Genom att göra ett gångfartsområde vid parkeringen vid seminarieområdet och fram till Nääsbron blir det säkrare för gående att röra sig från parkeringen till gångvägen. Eftersom parkeringen är så pass bred hade det inte räckt med ett övergångsställe. På Nääsbron har vi valt att lägga till en gångväg på nuvarande bron utifrån förslaget från figur 78. Det är inte speciellt säkert att gå över bron idag eftersom den är relativt smal där både bilar och

gående ska samsas. Utbyggnaden ska matcha nuvarande bro och sticka ut så lite som möjligt från originalet.

Det som väckte vårt intresse för Entré i rörelse var när vi insåg hur mycket det hade tillfört för upplevelsen av slottet att gå igenom allén. Det var även det viktigaste värdet vi såg på platsen, att kunna gå i allén. Det är inte möjligt att gå på bilvägen på ett säkert sätt idag vilket gjorde att vi behövde hitta en lösning som gör det säkert för gående att röra sig genom den övre allén. Den historiska rörelsen, med människor och häst- och vagn på samma väg, funkade för att allén inte var lika trafikerad och hastigheten var lägre. Idag har vi andra förutsättningar än för 150 år sedan, vilket gjorde att vi behövde se till hur vi kan implementera det historiska men inte påverka Nääs funktioner idag. Det måste alltså finnas en gångbana separerad från bilvägen. För att kunna implementera en gångväg behövde vi hitta en lösning för bilarna då avståndet mellan träden var för smalt för att få plats med körbana åt båda hållen samt en gångväg. Vårt åtgärdsförslag i övre allén kommer att ge gående en säker och historiskt korrekt upplevelse. Besökare som tar bilen till slottet får också uppleva allén medan de som ska därifrån, och därmed inte ser slottet i vilket fall, kan köra vid sidan av. Säkerhetsaspekten är alltså nödvändig för att kunna uppnå den historiska upplevelsen av allén.

Varför vi har valt att inte göra gångväg genom nedre allén när vi gjort ett åtgärdsförslag med gångväg genom övre allén, beror på att övre allén är sammankopplad till slottet. Det finns historiskt sett sedan 1874 en rörelse mellan seminarieområdet och slottet som finns kvar än idag. I nedre allén ser besökaren inte slottet genom allén och de får inte ett lika tydligt slutmål som endast kan upplevas av att gå i allén. Det blir även ett naturligt stopp idag vid seminarieområdet på grund av parkeringsplatserna som gör att människor parkerar sina bilar och går därifrån, vilket bryter upplevelsen av en lång allé istället för två. Att skapa en gångväg genom den övre allén grundar sig både i den historiska rörelsen och hur platsen används idag. Vid nedre allén rör sig majoriteten av dem som ska till Nääs med bil, därför ser vi inget större behov av att göra en gångväg genom allén. Gångvägen som går vid sidan av allén idag leder besökaren in i våtmarken och längs Sävelången, vilket ger en vacker upplevelse samtidigt som besökaren kan ana slottet.

Rörelsen nära Slottet

Rörelsen uppe vid slottsentrén skiljer sig från de andra entréerna eftersom den till stor del inte påverkas av biltrafik. Platsen har inte samma funktion idag som den hade under 1800-talet. Idag är Nääs ett turistmål och slottet fungerar som ett museum, men under 1800-talet var det ett privat bostadshus. Självklart påverkades rörelsen och användningen av platsen när den blev offentlig, vilket också förändrade förutsättningarna. När det är en privat ägare är det färre personer som rör sig dit, med besökare till boende eller tjänstefolk på slottet. En offentlig plats har fler personer som tar sig dit och nyttjar platsen, vilket gör att rörelsen närmast slottet påverkas. När det är privatägt är ägarens behov i fokus men när det är offentligt är det besökaren, vilket gör att det behövs åtgärder som gynnar besökaren.

Slottsentréns rörelse har förändrats i och med en parkeringsplats vid slottets norra sida tidigare där tjänstefolket bodde. Den södra gången upp runt

flygeln var huvudentrén till slottet och den norra var där tjänstefolk arbetade och bodde. Idag är den norra delen en huvudentré till slottet med bil och åsnestigen blir huvudentrén upp till slottet för gående. Den södra gångvägen runt flygeln är inte lika viktig idag eftersom det inte är den vägen som besökaren leds till.

Terrasseringar vid nuvarande slänten är något vi vill återskapa eftersom den kan bidra med en mer detaljerad upplevelse för besökaren som går genom den övre allén. I rörelseanalysen i övre allén konstaterade vi att slänten saknar en viss detaljeringsgrad och att terrasseringar ger mer detaljer desto närmare besökaren kommer. På avstånd kan terrasseringar se ut som en slänt men när man kommer närmare syns terrasseringen, ängsblommorna, hagtornen samt detaljerna på trappan tydligare.

Olika sätt att värdera kulturhistoriska trädgårdar

Kriterier för värdena

Autenticitet

Enligt Walter Bauer finns det ingenting med historiska anläggningar som är autentiskt, tiden förändrar allt (Mossige-Norheim, 1992a s. 18). Vi använde oss av autenticitet som ett kriterium för värdena, Autenticitet – och dokumentvärden. Det som föll under autenticitet i både övergripande rörelse och entré i rörelse var alléerna. Vi värderade dem som autentiska eftersom de funnits där så pass länge och haft samma form, slottet som också är gammalt men som byggts till och renoverats om flera gånger värderades därför inte som autentiskt. Men för att argumentera för Bauer så har ju allén gjort så, för det är ju inte samma träd som funnits där sedan slutet av 1600-talet. De har bytts ut i alla fall två gånger sedan de först planterades, och därmed förändrats och inte autentiska. Sven-Ingvar Andersson talar om vad som är 'äka' på en anläggning och menar att de kan vara äka i olika benämningar, ett träd exempelvis, är äka om det stått där i 200 år och om de hela tiden bytts ut de gamla mot nya (Mossige-Norheim, 1992b s.26). Vad som är autentiskt beror på vem som preciserar ordet eftersom ordet autenticitet har många olika definitioner (Riksantikvarieämbetet, 2015 s.37). Vi har klassificerat det äldsta på Nääs som autentiskt oberoende av anläggningens signifikans i historien.

Om vi tänkt att autentiskt är kopplat till den tidsepok som vi ansett som den viktigaste för Nääs så skulle allt kopplat till slutet av 1800-talet, tysk stil och August Abrahamson vara autentiskt. Problemet blev då att vi ansett olika perioder viktiga för de olika entréerna. Ett större sammanhang måste finnas på Nääs som kanske ska vara August Abrahamson på slutet av 1800-talet, men under den perioden stod det ett grindparti från början av 1800-talet och en allé från slutet av 1600-talet. Blir inte det då autentiskt för slutet av 1800-talets Nääs? Entrén vid motorvägen och entré i rörelse har andra värden eftersom deras utformning inte ändrats så mycket sedan de anlades. Deras utformning är mer autentisk än slottsentrén som genomgått flera förändringar.

Artikel 9 i Florensdeklarationen säger att "Autenticiteten hos en anläggning beror lika mycket på utformningen av, och skalan hos de olika

delarna, som på valet av växter och andra material, samt utsmyckning.” (ICOMOS, 1982). Exempelvis till slottsentrén där vi såg slutet av 1800-talet som platsens viktigaste tidsperiod så blir vissa av växterna autentiska till 1800-talet även om de inte är autentiska till Nääs.

Sällsynthet och dokumentvärde

Maria Flinck nämner ordet sällsynthet i avsnittet 'Analys av värde och betydelse'. Även om ordet, enligt henne, inte är direkt kopplat till de kulturhistoriska värderingarna kan det vara en viktig faktor för bevarandet av platsen. Finns det få bevarade trädgårdar i en viss stil finns det ett skäl för att bevara de som är kvar (Flinck, 2022 s.157). På Nääs skulle det kunna vara den tyska stilen, men eftersom den inte finns kvar längre blev sällsynthet på ett sätt motsvarande dokumentvärde i vårt arbete. Det går att tänka att olika former och delar av det sällsynta kan ses som en förstärkning av anläggningens kulturhistoriska värde (Riksantikvarieämbetet, 2015 s. 40). Så hur man än vänder på det har det en del i den kulturhistoriska värderingen av Nääs entréer. Många ord som används för värdena till historiska trädgårdar och kulturhistoriska anläggningar definieras på olika sätt eller tvärtom, flera ord som har samma definition eller värden.

Tankesätt kring värderingsprocessen

”Man ska vara trogen mot originalet när man restaurerar en historisk park. Oftast finns en gammal plan att följa. Men man måste också anpassa sig till samtiden.” Citat av Walter Bauer (Mossige-Norheim, 1992a s. 18). Åsa Ahrlund (1997 s.31) kritiserar både Walter Bauers och Sven-Ingvar Anderssons sätt att tänka kring restaurering och värderingar av historiska anläggningar. Bauer gick till det äldsta planunderlaget för platsen och anpassade det till samtidens förutsättningar men glömde att undersöka tiden däremellan. Anläggningens historia värderades alltså inte så mycket. Andersson däremot, gick på känsla när det kom till de värderingar som skulle göras. Enligt honom själv var värderingsprocessen, innan målet, som att välja semesterort – man väljer en stad framför en annan utan att riktigt veta varför (Mossige-Norheim, 1992b s. 26).

För att underlätta bevarandet av en trädgårdsanläggning i sin helhet kan man titta på förändringsmönstret genom historien (Flinck, 2022 s. 181–182). Flinck beskriver tre grundvarianter där Nääs trädgård faller under den tredje varianten: ”De trädgårdar som har lagts om radikalt flera gånger under sin historia.” (Flinck, 2022 s. 181–182). Den tredje varianten säger att om platsen har gjorts till ett museum utgörs trädgården av den som historiskt har tillhört den individ eller den epok som museet är avsett att spegla. På Nääs är det inte anläggningen i stort som är museum, det är slottet och slöjdseminariet. Flincks indelning av trädgårdar blir, för Nääs, en anledning till att försöka återskapa den trädgård som fanns i slutet av 1800-talet. Det är den tid som museerna visar. Trädgården kan på så sätt bli en del av ett större museum.

Utifrån ett byggnadsminne

I byggnadsminnet för Nääs ingår, utöver byggnaderna, stenporten vid landsvägen (grindpartiet), karpdammarna, slottsallén, stenvalvsbron, seminarieallén och parkanläggningen (Länsstyrelsen, 1991). Varför de ingår i byggnadsminnet

förklaras inte, eller vad i parken. Maria Flinck (2022 s.181) tar upp detta som ett återkommande problem, i en byggnadsminnesförklaring är det inte alltid så tydligt varför en trädgård är värd att bevara eller vad dess värden är. Eftersom det kan vara svårt att i efterhand ta reda på hur de som tog beslutet tänkte kan man i stället ta hjälp av historiskt källmaterial från tiden då anläggningen blev byggnadsminnesförklarad (Flinck, 2022 s.181). Flinck menar då att den trädgård som fanns när det byggnadsminnesförklarades är den som ska bevaras, men ser också problematiken med att trädgården kan ha förändrats sedan beslutet togs. På Nääs är inte problematiken att trädgården förändrats sedan platsen byggnadsminnesförklarades, den har sett likadan ut sedan 1960-talet – problematiken är att den förändrades innan dess.

Det var först 1989 som trädgårdar och parker kunde byggnadsminnesförklaras för egna kvaliteter (Ahrland, 1997 s.26). Och det står i byggnadsminnesförklaringen att ”Nääs med omkringliggande område är ett minnesmärke om vars kulturhistoriska värde inga tvivel finnes.” (Länsstyrelsen, 1991). Men vilka kvaliteterna är får vi aldrig veta. Enligt Riksantikvarieämbetet (2015 s. 16) och kulturmiljölagen (1988:950 3 kap) ska värderingen för beslut om byggnadsminne utgå från tydliga kriterier för bedömning av det kulturhistoriska värdet samt reglera vad som får och inte får göras. På Nääs finns inga sådana regleringar kring utemiljöerna mer än att de ej får bli föremål för nya byggnader eller att det inte får tillkomma någon väsentlig förändring (Länsstyrelsen, 1991).

För ett byggnadsminne ska, enligt Riksantikvarieämbetet (2015 s. 28), enbart kulturhistoriska värden tas i beaktande. Ett kulturhistoriskt betraktelsesätt innebär att förstå och värdera företeelser utifrån deras historiska händelser, utvecklingsförlopp och betydelse. I förlängningen blir syftet att bidra till en ökad förståelse för dåtida och nutida skeden, processer och sammanhang (Riksantikvarieämbetet, 2015 s. 21). Om Nääs ska värderas utifrån sina kulturhistoriska värden som bygger på trädgårdens utseende 1991, vid byggnadsminnesförklaringen, kommer värdena bli få. Den trädgården visar heller inte så mycket om Nääs historia mer än att trädgården gick i förfall.

Åtgärdsförslag hos tidigare rapporter

Andersson et al (1993) och Kolbjörn Wærn (1995) har båda fokuserat på trädgården och mer specifikt parken, på slottets baksida, och har därför inte så mycket att säga om entrén vid motorvägen, alléerna eller entré i rörelse.

Andersson et al kom fram till att alléerna behövde rekonstruktion och renovering, där den övre allén var i ett sämre skick och helst skulle den avverkas och nyplanteras. Den nedre allén var i ett bättre skick och krävde underhåll där även karpdammarna skulle hållas i ett gott skick. Det är något som vi också poängterat. *Nääs slotts trädgårdar. Riktlinjer för restaurering* (Andersson et al., 1993) är, som titeln beskriver, riktlinjer för restaurering. Vid det som vi benämner som Entré vid motorvägen har Andersson et al endast nämnt karpdammarna och nedre allén eftersom de behövdes ses över. Grindpartiet, som är intakt, behövdes inte restaureras och är därför inte med i riktlinjerna för restaurering. Den är däremot med i den historiska dokumentationen i den första delen av rapporten (Andersson et al, 1992).

Hur människorna har rört sig och hur de rör sig idag genom entréerna har varit ett stort fokus för oss, vilket har påverkat våra åtgärdsförslag. För oss blev rörelsen genom den övre allén väldigt viktig, där vi tycker det är rätt att gå i allén. Att man idag går vid sidan av allén var inte något som Andersson et al reflekterade över. Det är nog därför som våra åtgärdsförslag liknar Andersson et als förslag på slottsentrén, speciellt vid flygelgården och stenterrassen, eftersom det är de delarna som minst påverkas av rörelsen. Kolbjörn Wærn (1995) gjorde en liknande gestaltning av slottsentrén och såg det som både kulturhistoriskt och upplevelsemässigt värdefullt att återskapa entrén som den såg ut i slutet av 1800-talet, på August Abrahamssons tid.

Wærn (1995) inkluderade rörelsen och hur besökaren nalkas parken på slottets baksida, vilket påverkade hans förslag till treudden och slänten. Han, likt oss, kom fram till att den södra vägen troligen var den väg människorna tog för att ta sig till parken och upp till slottet. Wærn föreslog därför att grindarna skulle flyttas till där de stod ursprungligen, vid korsningen från den södra vägen närmare slottet (se figur 80 för vår placering av dem). Enligt Wærn var treudden ett entréparti, som en liten platå besökaren kom till, och han ville därför definiera det rummet med att sätta en trappa i slutet av allén innan besökaren kom till treudden. Trots att det aldrig sett ut så historiskt har Wærn och vi lite samma tankar om treudden, det är en plats man stannar upp på för att beskåda slottet.

Dagens utformning av slottsentrén kontra tysk stil

Dagens utformning av slottsentrén är från 1960-talet, när Nääs skulle bli ett turistmål och Slöjdseminariet lades ner. Utformningen skulle passa mer till slottets nyklassicistiska utsmyckning från 20-talet (RA Gbg: AII:2) vilket genererade en lägre skötselintensitet och skötselkostnad. Det går alltså att argumentera för en mer strikt, enkel och rätvinklig utformning av slottsentrén som bättre representerar slottets nyklassicistiska uttryck. Att vi har valt att återskapa utformningen så som den såg ut under August Abrahamsons tid, 1868–1898, kan alltså kritiseras. Dagens utformning har funnits i 60 år, ungefär lika länge som Abrahamsons och Forsbergs gestaltning, så på det viset är de lika mycket värda. Skillnaden är att dagens utformning har sett likadan ut sedan den anlades medan Abrahamsons förändrades lite av och till och blev mer avskalad med tiden. De förändringar som gjordes under 60-talet var troligen mer i enlighet med hur det såg ut under Peter Wilhelm Bergs tid, 1824–1868, eftersom vi vet att det var August Abrahamson som smyckade ut slottsfasaden, samt planterade vegetation på flygelgården och stenterrassen. I och med detta går det även att argumentera för att dagens utformning från 1960-talet är mer autentiskt kopplad till Nääs äldre historia.

Ett av argumenten för återskapandet av den tyska stilen är att August Abrahamsons stiftelse, som marknadsför sig som en 1800-talsanläggning, och den ska, i enlighet med August Abrahamsons testamente (Lerums kommunarkiv), vårda och sköta anläggningen som den såg ut vid hans död. Det hade då varit något motsägelsefullt att argumentera för att ta tillbaka slottsentrén till hur den

såg ut under Bergs tid, eller tidigare, när de som tar hand om platsen endast finns på grund av just August Abrahamson.

Dagens utformning kontra tysk stil blir nästan indirekt Peter Wilhelm Berg kontra August Abrahamson, och Nääs fabriker kontra Slöjdseminariet. Abrahamsons slöjdseminarium har haft en stor påverkan på Nääs slott och blev betydelsefullt inte bara för Nääs utan även nationellt, för dess påverkan på utvecklingen av den svenska slöjdpedagogiken. Det blev även känt internationellt med elever från olika nationaliteter som delade med sig av sin kultur. Nääs fabriker har haft stor påverkan på Nääs och i synnerhet Tollered, ett välbevarat brukssamhälle. Fabrikerna gav arbete till trakten och genererade en skola till barnen i omgivningen. Både slöjdseminariet och Nääs fabriker har haft stor betydelse för Nääs, dock finns det en viktig faktor som kan påverka. I och med att Berg sålde Nääs slott och lät fabrikerna vara kvar i familjens ägor så splittrades deras historia. Så som vi ser på det har Peter Wilhelm Berg med familj haft störst betydelse för Nääs fabriker, medan August Abrahamson haft störst påverkan på Nääs slott och dess trädgård.

Ett till argument som talar för den tyska stilen på Nääs är att det inte finns så många välbevarade trädgårdar i tysk stil (Byggnadskultur, 2023). Det är en stil som förknippas med offentliga parker och som inte är lika vanlig i slottsträdgårdar, i alla fall inte runt omkring Göteborg. Även om den tyska stilen inte finns kvar på Nääs idag så är den väldokumenterad och har därmed ett dokumentvärde. Det finns ett stort bildarkiv med flera fotografier, från slutet av 1800-talet och början av 1900-talet, som visar hur det har sett ut. Stiftelsen har även sparat statyer och urnor samt lite fasadutsmyckningar som fanns under Abrahamsons tid, vilket underlättar då de kan återanvändas och användas som referenser för att skapa fler.

Den tyska stilens trädgårdar är skötselkrävande med sina avancerade tapetgrupper och ett växtmaterial som behöver tas in under vintertid eller omplanteras varje år. Ändringen som gjordes under 1960-talet är utformad för att vara mindre skötselkrävande, vilket är bra om det finns brist på pengar och möjlighet att ta hand om anläggningen. Vårt förslag bygger på att det finns pengar att bygga upp och sköta slottsentrén som den såg ut under Abrahamsons tid med en tydlig tysk slottsentré. Vi ser ett värde i att återskapa den tyska stilen även om den är skötselkrävande.

Växtval

Anpassning till den tyska stilen

Vid val av växter till planteringarna, träd och buskar som finns vid slottsentrén har vi utgått från de växtlistor som finns sparade på Nääs från slutet av 1800-talet. Det saknas dock lite i detaljeringsgrad mer exakt var växterna planterades, samt att vissa namn är svåra att tyda. Något som blivit betydelsefullt vid val av växter är den litteratur vi hittat som beskriver det växtmaterial som var populärt och användes under 1800-talets andra hälft. Vi har lagt stor vikt vid att se om det historiska växtmaterialet går att få tag på idag och anpassat det till förutsättningarna på Nääs. Det är viktigt att förstå dagens förutsättningar, inte bara var i Sverige vi befinner oss utan planteringens mikroklimat. Framför flyglarna

har vi behövt göra två olika planteringar med tanke på att den ena planteringen vid södra flygeln står i norrläge och den vid norra flygeln är i söderläge. Några av de växter som vi hittat återkommer i Nääs egna växtlistor men även i den litteratur vi läst som vi förknippar med den tyska stilens växtmaterial är: agave (*Agave* sp.), pelargon (*Pelargonium* sp.), toffelblomma (*Calceolaria* sp.), fuchsia (*Fuchsia* sp.), brandlilja (*Lilium bulbiferum*), kantlobelia (*Lobelia* sp.), dahlia (*Dahlia* sp.), stamros (*Rosa* sp.) och taklök (*Sempervivum* sp.). Se bilaga 8 med planteringsplan och växtlista.

Något som vi även behöver ha i åtanke är att en privat ägare ofta gör förändringar i sin trädgård till skillnad från en stiftelse, där platsen även är byggnadsminnesförklarad. Målet blir då att bevara de miljöer och byggnader som finns från en viss period. När vi arbetar med ett byggnadsminne och ska försöka återskapa eller restaurera en trädgård vill vi att växtmaterial ska ge ett visst uttryck från den tiden, vilket innebär att vi inte vill att det ska förändras så som det egentligen skulle ha gjort. Här blir det viktigt att vara tydlig med skötseln av platsen och detta är något som både Flinck och Andersson tar upp (Flinck, 2022; Mossige-Norheim, 1992b). För att kunna bibehålla det uttryck som vi är ute efter behöver det vara tydligt hur platsen ska se ut för att kunna förstå vad som behöver göras för skötseln. I åtgärdsförslaget finns en målsättning för de olika entréerna som är viktiga för att förstå hur de ska skötas.

Tapetgrupper

Tapetgrupper är synonymt med slutet av 1800-talet, och hur de komponeras med olika växter blir därför väldigt viktigt för att skapa rätt upplevelse. Daniel Müller menade att växter som skulle finnas i en tapetgrupp skulle ha lång och riklig blomning, det vi idag kan se som utplanteringsblommor (Gustavsson, 2023, s. 279–280).

Vi valde att utgå från de tidiga fotografierna av slottsentrén från början av 1890-talet där en tydlig tapetgrupp syns i bakgrunden av fotot (se figur 59). På fotografiet syns en blomformad plantering med symmetriska tydliga former och vad vi tror är annueller och/eller utplanteringsblommor med en agave i mitten. I förslaget till slottsentrén valde vi därför att använda denna typ av växtval till tapetgrupperna. Marie Löfgren (2023) skriver att det inte ger samma uttryck om vi skulle byta ut växterna i tapetgrupper till perenner eftersom de inte har samma färgrikedom eller lika lång blomning. Löfgrens kritik mot tapetgrupper är att de är kostnads- och arbetskrävande, vilket bör ha i åtanke om detta ska återföras till Nääs. Även om tapetgrupper är kostnads- och arbetskrävande visar de på 1800-talets ideal, vilket skapar en mer autentisk kulturmiljö som speglar slutet av 1800-talet och Nääs slott, och därav kändes det som ett givet val att återskapa dem.

Metodreflektion

Arkivarbete

När vi började arkivarbetet hade vi redan en uppfattning av vilken typ av material vi skulle hitta eftersom vi hade arbetat med Nääs tidigare. Det kan ha påverkat arkivarbetet eftersom vi sett vissa delar av materialet innan och därför

undermedvetet letat efter saker vi redan sett, speciellt när det kom till bildmaterial.

En stor del av arbetet gick åt till att reda ut vad vi letade efter och i vilka arkiv det fanns. Hade vi gått in med en bättre plan och struktur med vad vi letade efter i arkiven hade det underlättat när vi väl var där. Vi visste inte heller hur vi skulle behöva referera eller källhänvisa till arkivmaterial, vilket ledde till att vi behövde åka tillbaka och kolla på samma material igen för att mer korrekt skriva ner volymer och år m.m. Flera av gångerna när vi gick tillbaka till arkiven hittade vi ny information eller insåg att vi tolkat något fel första gången. Riksarkivet, där vi var flest gånger och där stiftelsen har majoriteten av sitt arkiv, har en väldigt lång process för att få komma åt och se arkivmaterialet. Vi behövde skriva vilka volymer vi ville se utan att riktigt veta vad som fanns i dem, vilket resulterade i att vi ansökte om väldigt många volymer vi inte hade någon användning av. Vi kunde spendera en dag och kolla på material vi valt ut utan att hitta något relevant eftersom deras datorsystem är så dåligt utformat. Det gav oss dock en bättre förståelse av Nääs även om vi inte kunde använda det i arbetet.

Ett problem vi stötte på var att hitta information som var mer i närtid. Riksarkivet hade inget som var efter 1960-talet, trots detta blev vi ofta refererade till Riksarkivet av bland annat Trafikverket, Länsstyrelsen och Stiftelsen på Nääs. Vi blev även skickade runt mellan de olika myndigheterna och stiftelsen, ingen trodde att de hade det vi sökte. Speciellt när det kom till byggnationen av Nääsmotet och att hitta kartor och ritningar. Vissa dokument gick bara att få tag på via mejl från kontaktpersoner på Trafikverket. Det finns information om Nääsmotet, framför allt om murarna med pelare, där vi fortfarande inte har fått fram några ritningar eller vem som ritat dem. Det är lite märkligt eftersom muren med pelare som ingår i Entrén vid motorvägen ingår i byggnadsminnet och borde därför finnas i alla fall på Länsstyrelsen. Väldigt mycket tid gick till att hitta rätt kontakter och bli runt skickade, vilket kändes kontraproduktivt.

Att arbeta med bildmaterial

Maria Flinck, Walter Bauer och Sven-Ingvar Andersson beskriver att en trädgård är i ständig förändring eftersom vi arbetar med ett föränderligt och levande material (Flinck, 2022; Mossige-Norheim, 1992a & Mossige-Norheim, 1992b). Det är något som vi också har kunnat konstatera och som har varit till hjälp vid datering av bildmaterial. Storleken på cypresserna på stenterrassen, träden i mittpartiet och alléerna skapar förståelse för ungefär när fotografierna är tagna och vilket fotografi som togs först. Övre allén daterades dock utifrån en målning (Andersson et al, 1992 s. 31) som behövde stödjas upp med alléns historia samt när ägarna började bygga och bosätta sig på Nääs. Det är svårt att utgå enbart från tecknat eller målat bildmaterial eftersom det är lätt att försköna platsen. Om träden var nyplanterade hade de kanske inte syns i en utzoomad målning, och för att markera att det fanns en allé målades träden större än de egentligen var. Det kan resultera i att träden blir feldaterade med flera tiotals år. Fotografier blir på så sätt lättare att arbeta med eftersom de visar platsen som den är.

Fotografier, både historiska och nutida, kartor och målningar är det som bygger upp arbetet och inte litteratur och akademiska texter. Källorna som presenteras i arbetet är framför allt bildmaterialet, och för att förstå platsen måste nästan allt bildmaterial vara med, vilket är utrymmeskrävande och bryter upp

texter när de är för många. Det krävs bilder för att man ska kunna bli insatt i platsen, för att kunna förstå den och hänga med i de förändringar som gjorts. Eftersom det är mycket som har förändrats på Nääs kräver det ett stort antal bilder, men det kräver nästan lika många bilder på platsen idag för att förstå vad som finns kvar. Det blir ett väldigt beskrivande arbete med bildmaterial när det som egentligen behövs är att läsaren har varit på Nääs. Är inte bildmaterialet placerat på rätt ställe eller följer varandra på rätt sätt komplicerar det förståelsen av platsen och arbetet.

Vidare arbeten kring Nääs och forskning kring entréerna

Större förståelse för entréerna

Växtval

Det hade behövts göras ett mer gediget arbete gällande växtvalen för slottsentrén och tapetgrupperna. Vi har blandat lite mellan vad som står i olika växtlistor från Nääs, vad som var populärt under slutet av 1800-talet, vad som gick att få tag på samt anpassat till beskrivningar av växtens storlek och färg (se bilaga 8 för urval till växterna). Växtvalet kräver en egen historisk beskrivning och dokumentation. För någon som är mer växtkunnig går det kanske att bättre identifiera växter utifrån bilderna, vilket hade varit optimalt. De få bevarade växtlistorna säger inget om placeringen av växter. Fanns de på framsidan av slottet, slottsentrén, eller på den enorma paradplanteringen på baksidan av slottet? I så fall behövs bilder från paradplanteringen och övriga delar av trädgården undersökas för att identifiera växternas placering.

Växtvalen behöver värderas på liknande sätt som till entréerna. Vad som är historiskt korrekt till slottsentrén, vad som är historiskt korrekt till Nääs, till slutet av 1800-talet, till den tyska stilen. Men mer relevant, något som vi inte undersökt så mycket, är om växterna funkar i dagens och framtida klimat, om de är hållbara, bidrar till biologisk mångfald eller dagens stilideal. Det behövs ett ställningstagande gällande vad som är praktiska och gedigna växter kontra historiskt korrekta växter på alla platser.

Ta in andra kompetenser

För en djupare förståelse för entréernas historiska utformning och funktion behövs fler arbetskunniga människor inom området. Vår syn på Nääs och vad som är värt att bevara eller återskapa är vinklad av vår utbildning som landskapsarkitekter och vad vi tycker är viktigt. Historiker, geologer, biologer, kulturvetare med mera. Det går tillbaka till växtvalet i stycket över, med att det behövs människor som är mer kunniga inom det växtmaterial som fanns och användes på slutet av 1800-talet.

Inte bara teoretiska moment utan även praktiska blir viktiga för att bättre förstå entréerna. Inventering av växter, geologiska och arkeologiska utgrävningar,

undersökning av alléernas välmående och ålder samt karpdammarna för att nämna några. Geologiska utgrävningar av stenterrassen kanske kan säga var grusgångarna gick och därmed kunna räkna ut storleken på planteringarna på stenterrassen.

Vård- och utvecklingsplan för Nääs

En vård- och utvecklingsplan hade behövts för att hjälpa Nääs ett steg närmare en välskött och sammanhängande trädgård. Likt detta arbete borde vård- och utvecklingsplanen ta fram och beskriva Nääs historia för att värdera vad som varit viktigt och vad som ska bevaras, återskapas och restaureras. Planen behöver ta fram ett utvecklingsförslag som gynnar Nääs värden och vision samt redovisa hur förslaget och åtgärderna ska skötas och förvaltas. En väl utarbetad vård- och utvecklingsplan kan även underlätta för att få bidrag till en upprustning, restaurering och förvaltande av trädgården.

Runt om Göteborg finns flera välkända anläggningar och slott med trädgårdar som är öppna för allmänheten: Tjolöholms slott i Fjärås, Gunnebo slott i Mölndal, Råda säteri i Mölnlycke och Jonsereds trädgårdar i Jonsered. Flera av trädgårdarna hade sin storhetstid under 1800-talet med en bevarad eller dokumenterad 1800-talsstil. Alla dessa anläggningar, som är välbesökta och uppskattade, har vård- och utvecklingsplaner som de jobbat fram. Det som de anläggningarna har som inte Nääs har är bidrag från kommun, EU eller staten för att genomföra stora restaureringsprojekt. Om Nääs i dagsläget inte kan få bidrag för att restaurera trädgården så kanske en vård- och utvecklingsplan kan underlätta processen att få bidrag eller samarbetspartners som kan Nääs.

Stiftelsens vision kopplat till vårt förslag

Vår ambition är att vårt arbete ska kunna vara till hjälp för Nääs och därför är det relevant att reflektera kring om våra åtgärder går i linje med deras vision och de mål de satt upp. Detta är de tre huvudmål som Nääs har idag och som vi hoppas att vårt förslag bidrar med att uppnå.

- Ett välskött byggnadsminne och tillgänglig naturmiljö
- En mötesplats för kulturarv, slöjd, hantverk och byggnadsvård
- En stor gård präglad av affärsmässighet och hållbarhet

Med vårt förslag kan vi börja uppnå målet av ett välskött byggnadsminne. Vi hoppas skapa entréer värda att bevara med en rörelse som är historiskt autentisk och som tillgängliggör Nääs där fler kan ta del av kulturmiljön. De tillgängliggör även naturmiljön genom att den blir lättare att se och nå som gående, och de nya gångvägarna knyter samman seminariet med Nääs slott på ett trafiksäkert sätt som inte var möjligt tidigare. Det är också mer hållbart eftersom arbetet stärker den biologiska mångfalden, värnar om Nääs kulturarv och har ett fokus på tillgänglighet.

Referenser

Otryckta källor

Muntliga källor

Ernstsson, Inger. 2025-03-19. Intendent på Nääs 1985-1995. platsintervju

Hallstedt, Gunilla. 2025-03-13. Antikvarie på Nääs. Mailkontakt

Sidén, Maria. 2025-04-15. VD på August Abrahamson stiftelse på Nääs slott. platsintervju

Arkiv

Riksarkivet Göteborg: August Abrahamsons stiftelses arkiv (RA Gbg)

A2541, Corps de Logi å Nääs i Skalsjö socken, Älvsborgslän. 1876-07-01.

A I: 2, Styrelseprotokoll 1908-1955, 1913-1945

A I: 3, Styrelseprotokoll 1908-1955, 1945-1952

A I: 4, Styrelseprotokoll 1908-1955, 1953-1955

A II: 1, Protokollsbilagor 1908-1967, 1942-1959

A II: 2, Protokollsbilagor 1908-1967, 1960-1963

G II: 1, Handlingar rörande fastigheter 1830-19-69, 1830-1967

Ö Ib: 3, August och Euphrosynes Abrahamsons privata handlingar och sterbhushandlingar 1840-1908

ÖIV:1B, Fotografier och filmer 1880-1966, 1911-1916

Ö IV: 27, Fotografier och filmer 1880-1966, Otto Salomos privata fotoalbum

Regionarkivet Göteborg

Näs [sic!] Slott, Abela29

Nääs arkiv, August Abrahamsons stiftelse (på Nääs slott)

A 1:6, Styrelseprotokoll med bilagor

A 2:2, Bokslut med Revisionsberättelser,

F3A, Fastigheter Allmänt

F4A, Markfrågor Allmänt

F 4:1, Slottsområdet

F 4:2, Slottsområdet

F 4 D:1, Vägar, stigar, trafik & båtplats

F 4 D:2, Vägar, stigar, trafik & båtplats

Wærn, Kolbjörn. (1995) *Restaureringsplan för delar av slottsparken på Nääs*

Lerums kommunarkiv – lokalhistoriska arkivet

August Abrahamssons testamente

Lantmäteristyrelsens arkiv och rikets allmänna kartverk

Lantmäteristyreliens arkiv. (1689). P3. Geografisk karta. Lantmätare: Kettil Claeson Felterus

<https://historiskakartor.lantmateriet.se/hk/viewer/internal/P3/4c4d535f5033/lms2/LMS/Skaraborg,%20%C3%A4lvsborg,%20dalsland,%20halland%20och%20bohus%20%C3%A4n/Geografisk%20karta> [2025-02-07]

Rikets allmänna kartverk (1890-97). J112-33-17. *Nääs, 33-17*. Göteborgs o Bohus län, Skaraborgs län, Älvsborgs län.

<https://historiskakartor.lantmateriet.se/hk/viewer/internal/J112-33-17/52414b5f4a3131322d33332d3137/rak2/RAK/N%C3%A4%C3%A4s,%2033-17/H%C3%A4radsekonomiska%20kartan> [2025-02-05]

Opublicerade uppsatser

Hultén, Alma. Hallgren, Eveline. (2024). *Nääs slotts historiska kulturarv – en analys för framtida slottsträdgårdsprojekt*. Sveriges lantbruksuniversitet: Alnarp

Elektroniska källor

ICOMOS. (u.å.). *Introducing ICOMOS*.

<https://www.icomos.org/en/about-icomos/mission-and-vision/mission-and-vision> [2025-03-13]

Länsstyrelsen. (u.å.). *Nääs ekhagar*.

<https://www.lansstyrelsen.se/vastra-gotaland/besoksmal/naturreservat/naas-ekhagar.html?sv.target=12.382c024b1800285d5863a8b2&sv.12.382c024b1800285d5863a8b2.route=/&searchString=&counties=&municipalities=&reserveTypes=&natureTypes=&accessibility=&facilities=&sort=none> [2025-02-17]

Nationalencyklopedin. (u. å.). *Miljöbalken*.

<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/miljobalken>, NE Nationalencyklopedin AB

Nääs Fabriker. (u.å.). *Nääs fabrikers historia*.

https://www.naasfabriker.se/om-naas-fabriker/naas-fabrikers-historia/?_gl=1*hjkeqt*_up*MQ.*_ga*NjkyMjY1OTQwLjE3NDMxNTk3Mjg.*_ga_TQ42FCQ896*MTc0MzE1OTcyNy4xLjEuMTc0MzE1OTc0Mi4wLjAuMTUyMjYwMzc2MA.. [2025-04-28]

Nääs. (u.å. a). <https://naas.se/> [2025-02-17]

Nääs. (u.å. b). *Slöjdlärarseminariet 1874-1966*.

<https://www.naas.se/sloejden/sloejdlaerarseminariet-1874-1966/> [2025-03-31]

Nääs. (u.å. c) *Midsommar på Nääs – traditionen*.

<https://naas.se/slottet/historien/midsommar-paa-naeas-traditionen/> [2025-04-28]

Lantmateriet

Lantmateriet (2024a). Nääs Slott. SWEREF 99 TM. N 6410852, E 345327.

Flygfoto 2024. [Kartografiskt material] <https://minkarta.lantmateriet.se/> [2025-02-10]

Lantmäteriet (2024b). Nääs Slott. SWEREF 99 TM. N 6410852, E 345327.
Flygfoto 1975. [Kartografiskt material] <https://minkarta.lantmateriet.se/>
[2025-02-10]
Lantmäteriet (2024c). Nääs Slott. SWEREF 99 TM. N 6410852, E 345327.
Flygfoto 1960. [Kartografiskt material] <https://minkarta.lantmateriet.se/>
[2025-02-10]

Tryckta källor

Ahrland, Åsa. (1997). Trädgårdar och parker - går de att bevara?, *Kulturmiljövård* Nr 4/1997 <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1749122/FULLTEXT01.pdf> Nr 26-35
[2025-04-03]
Andersson, Lennart, Degerman, Siv, Hamberg, Anna. (1992). *Nääs slotts trädgårdar*. Stencil 92:4. Institution för landskapsplanering, Alnarp: Sveriges lantbruksuniversitet
Andersson, Lennart, Degerman, Siv, Hamberg, Anna. (1993). *Nääs slotts trädgårdar: riktlinjer för restaurering*. Stencil 93:1. Institution för landskapsplanering, Alnarp: Sveriges lantbruksuniversitet
Andersson, Sven-Ingvar. (1990). Den autentiska illusionen ”Gamla trädgården restaureringsprinciper”. *Kulturmiljövård*. Nr 5-6, s. 4-10.
Andersson, Thorbjörn. (1998). Sex sekunder. *Utblick landskap* Nr 2-1998. Alnarp: LAR
Andréasson, Anna. (2007). *Trädgårdshistoria för inventerare*. Programmet för Odlad Mångfald.
<https://www.slu.se/globalassets/ew/org/centrb/pom/tradgardshistoria.pdf>
[2025-02-25]
Berg, Ingvar. Sandberg, Kerstin. (1992). *Peter Wilhelm Berg: Nääs slott och Nääs fabrik*. K. Sandberg.
Bonow, Madeleine & Svanberg, Ingvar. (2012). *Uppländska ruddammar: ett bidrag till akvakulturens kulturhistoria*. Uppland 2012, s. 123–152.
Byggnadskultur. (2023). 1800-talets mästarrabatter: tapetgrupperna. *Byggnadskultur*, 2023 Nr 2. <https://byggnadsvard.se/1800-talets-mastarrabatter-tapetgrupperna/> [2025-02-01]
Flinck, Maria. (2022). *Historiska trädgårdar Att bevara ett förgängligt kulturarv*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
Flodin Furås, Ulrika. (2020). *Walter Bauer - Mästare i trädgården*. Kulturvärden 1.
<https://www.sfv.se/upptack-mer/kulturvarden/sok-innehall/kulturvarden-1-2020/walter-bauer-mastare-i-tradgarden/> [2025-03-11]
Florgård, Clas. (1994). Landsbygdens alléer. *Kulturmiljövård* 5/1994.
<https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1701111/FULLTEXT01.pdf>
[2025-03-03]
Gustavsson, Eva. (2023). Prydnads- och landskapsväxter. I: *Svensk trädgårdshistoria 1800- och 1900-tal*. Stockholm: Kungl. Vitterhetsakademien s. 257-345

- ICOMOS. (1982). Florensdeklarationen.
https://www.icomos.se/wp-content/uploads/2013/05/Florensdeklarationen_1982.pdf
 [2025-28-01]
- Jansson, Hasse. (2001). *Svenskt slottsfisk på export*. PopulärHistoria.
<https://populärhistoria.se/var dagsliv/mat-dryck/svensk-slottsfisk-pa-export>
 [2025-02-06]
- Löfgren, Maria. (2023). *Tapetgrupper Anläggning och skötsel av 1800-talets blomsterplanteringar*. Hantverkslaboratoriet.
<https://gupea.ub.gu.se/bitstream/handle/2077/79191/Tapetgrupper%20dub-belsidig%202023.pdf?sequence=2&isAllowed=y>
- Länsstyrelsen. (1991). *Byggnadsminnesförklaring jämte lagen om kulturminnen av Nääs slott*. (221-24-90).
- Mossige-Norheim, Randi. (1992a). Gör det med smak. *Utblick Landskap*. 3 (92), s. 18–23.
- Mossige-Norheim, Randi. (1992b). Restaurering som konst. *Utblick Landskap*. 3 (92), s. 24-28
- Naturvårdsverket. (2022). *Skyddade områden: Art- och habitatdirektivet (Natura2000, SCI, SAC)*. <https://geodatakatalogen.naturvardsverket.se/geonetwork/srv/swe/catalog.search#/metadata/945e918f-8426-4155-8fd6-3f780a85dd8f> [2025-02-13]
- Naturvårdsverket. (u.å.). Om *Miljöbalken*. <https://www.naturvardsverket.se/lagar-och-regler/om-miljobalken/> [2025-04-03]
- Nilsson, Ingemar. (u.å.). Otto A Salomon. *Svenskt biografiskt lexikon*, urn:sbl:6328.
<https://sok.riksarkivet.se/sbl/Presentation.aspx?id=6328> [2025-05-01].
- Nolin, Catharina. (2023a). 1800-talet-mångfaldens trädgårdar och parker. I: *Svensk trädgårdshistoria 1800- och 1900-tal*. Kungl. Vitterhetsakademien, s. 27-105.
- Nolin, Catharina. (2023b). 1900-talets trädgårdar mellan idealism och rationalism. I: *Svensk trädgårdshistoria 1800- och 1900-tal*. Kungl. Vitterhetsakademien, s. 117-203.
- Persson, Boel. Jakobsson, Anna. (2011). *Vårdplan för Göholms park och trädgård*. (2011:14). Sveriges lantbruksuniversitet.
<https://res.slu.se/id/publ/34267>
- Riksantikvarieämbetet. (1994). *Historiska parker och trädgårdar - ett arv att vårda och sköta*. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1234851/FULLTEXT01.pdf> [2025-02-25]
- Riksantikvarieämbetet. (u.å.). *Historiska parker och trädgårdar*.
<https://www.raa.se/kulturarv/landskap/historiska-parker-och-tradgardar/>
 [2025-01-22]
- Riksantikvarieämbetet. (2015). Plattform Kulturhistorisk värdering och urval.
<https://raa.diva-portal.org/smash/get/diva2:1234521/FULLTEXT01.pdf>
 [2025-03-13]

Thorbjörnsson, Hans. (1985). *Nääs i äldre tider*. Floda: Skallsjö hembygds- och
fornminnesförening
Torsson, Björner. (1998). *Anlete anblick ANKOMST*. Utblick landskap Nr 2-1998.
Alnarp: LAR
Trafikverket. (1993-2003). Vägförslag 4, objekt 537660.

Figurförteckning

Figur 1. Akvarell av Hultén, Alma, april 2025. [illustration]

Figur 2. Pennteckning av Hultén, Alma, april 2025. [illustration].

Figur 3. Akvarell av Hultén, Alma, april 2025. [illustration]. Underlag från ett CAD-underlag som utgår från ett kartunderlag från Lantmäteriet (2024a)

Figur 4. Kartanalys av Hallgren, Eveline 2025-02-25. Kartunderlag: Lantmäteristyrelsens arkiv (1689), Rikets allmänna kartverk (1890-97), Lantmäteriet (2024a), Lantmäteriet (2024b), Lantmäteriet (2024c).

Figur 5. Vänersborg museum (2023). *Tollered Nääs Fabriker*. AB Flygtrafik. (fotografi). CC: PDM 1.0 0 <https://digitaltmuseum.se/021015615953/tollered-naas-fabriker> [2025-04-02]

Figur 6. Fotograf: Hultén Alma, 2025-02-06. [fotografi]

Figur 7. Vänersborgs museum (2023). *Nääs slott*. AB Flygtrafik [fotografi] CC: PDM 1.0 <https://digitaltmuseum.se/021015615914/naas-slott>

Figur 8. Kartanalys av Hallgren, Eveline. 2025-02-25. [karta]. Kartunderlag: Lantmäteriet (2024a), Länsstyrelsen. (1991), Naturvårdsverket. (u.å), Länsstyrelsen. (u.å.).

Figur 9. Fotograf: Hallgren, Eveline. 2025-01-30. [fotografi]

Figur 10. Fotograf: Hultén, Alma. 2025-02-20. [fotografi]

Figur 11. Fotograf: Hultén, Alma. 2025-02-06. [fotografi]

Figur 12. Fotograf: Hultén, Alma. 2025-04-11. [fotografi]

Figur 13. Fotograf: Hultén, Alma. 2025-04-11. [fotografi]

Figur 14. Fotograf: Hultén, Alma. 2025-04-11. [fotografi]

Figur 15. Fotograf: Hultén, Alma. 2025-04-11. [fotografi]

Figur 16. Fotograf: Hultén, Alma. 2025-02-06. [fotografi]

Figur 17. Fotograf: Hultén, Alma. 2025-02-06. [fotografi]

Figur 18. Upplevelseanalys av Hallgren, Eveline och Hultén, Alma. 2025-02-13. [illustration]

Figur 19. Illustration: Hallgren, Eveline, mars 2025. [illustration]. Grundkarta: Lantmäteriet (2024a).

Figur 20. Fotograf: Hultén, Alma. 2025-04-11. [fotografi]

Figur 21. Karta över Göteborgs-, Bohus-, Skaraborgs- och Älvsborgs län. (Rikets allmänna kartverk, 1890-97). [karta]

Figur 22. Illustration av Hallgren, Eveline. 2025-04-30. [illustration]. Kartunderlag: Lantmäteriet (2024a).

Figur 23. Fotograf: Hultén, Alma. 2025-04-11. [fotografi]

Figur 24. Västergötlands museum. (2025). *Porten vid Nääs*. Victorin, Carl [fotografi] CC: PDM 1.0 <https://digitaltmuseum.se/0210110647087/porten-vid-naas> [31-03-25]

Figur 25. Fotograf: Hallgren, Eveline. 2025-01-30. [fotografi]

Figur 26. Illustration av Hallgren, Eveline. 2025-05-01. [illustration]. Kartunderlag: Lantmäteriet (2024a)

Figur 27. Riksarkivet Göteborg, August Abrahamsons stiftelses arkiv. Samling: ÖIV:1B, Fotografier och filmer 1880-1966, 1911-1916

Figur 28. Vänersborgs museum (2024). *Nääs-standar*. okänd [fotografi] CC: PDM 1.0 0 <https://digitaltmuseum.se/021015605775/naas-standar> [31-03-25]

Figur 29. Riksarkivet Göteborg, August Abrahamsons stiftelses arkiv. Samling: ÖIV:1B, Fotografier och filmer 1880-1966, 1911-1916

Figur 30. Vänersborgs museum (2024). *Smedlängan Nääs* [fotografi]. Fotograf: okänd. CC: PDM 1.0 <https://digitaltmuseum.se/021015605859/smedlangan-naas> [2025-04-23]

Figur 31. Nääs arkiv, August Abrahamsons stiftelse. Samling: F4:1 slottsområdet

Figur 32. Västergötlands museum (2025). *Bron över till Nääs slott*. Victorin, Carl. CC: PDM 1.0 <https://digitaltmuseum.se/0210110645741/vagen-fram-till-naas-slott> [2025-05-01]

Figur 33. Fotograf: Hallgren, Eveline. 2025-02-06. [fotografi]

Figur 34. Fotograf: Hallgren, Eveline. 2025-02-06. [fotografi]

Figur 35 Fotograf: Hallgren, Eveline. 2025-02-06. [fotografi]

Figur 36 Fotograf: Hallgren, Eveline. 2025-02-06. [fotografi]

Figur 37. Fotograf: Hultén, Alma. 2025-02-06. [fotografi]

Figur 38. Fotograf: Hultén, Alma. 2025-02-06. [fotografi]

Figur 39. Fotograf: Hultén, Alma. 2025-02-06. [fotografi]

Figur 40. Fotograf: Hultén, Alma. 2025-02-06. [fotografi]

Figur 41. Fotograf: Hultén, Alma. 2025-02-06. [fotografi]

Figur 42. Illustration av Hallgren, Eveline. 2025-05-01. [illustration].
Kartunderlag: Lantmäteriet (2024a).

Figur 43. Riksarkivet Göteborg: August Abrahamsons stiftelses arkiv. Samling: G II: 1, Handlingar rörande fastigheter 1830-19-69, 1830-1967. Litografi av Ludvig Messman

Figur 44. Fotograf: Hallgren, Eveline, 2025-02-06 [fotografi]

Figur 45. Illusterad sektion av Hallgren, Eveline. 2023-05-12. [illustration]

Figur 46. Vänersborgs museum (2024). *Nääs slott. Från huvudfasadens munumentaltrappa*. Hallbäck, Sven Axel [fotografi] CC: PDM 1.0.
<https://digitaltmuseum.se/021015600883/naas-slott-fran-huvudfasadens-munumentaltrappa> [2025-03-31]

Figur 47. Nääs arkivet, August Abrahamsons stiftelse. Samling: F 4:1, Slottsområdet

Figur 48. Nääs arkiv, August Abrahamsons stiftelse. *Nääs slotts trädgård*. (1868). Forsberg, Knut Malte [tavla]

Figur 49. Västergötlands museum. (2025). *Nääs slott* [fotografi]. Fotograf: Victorin, Carl. CC: PDM 1.0. <https://digitaltmuseum.se/0210110647129/naas-slott> [2025-03-27]

Figur 50. Riksarkivet Göteborg: August Abrahamsons stiftelses arkiv. Samling: Ö Ib: 3, August och Euphrosynes Abrahamsons privata handlingar och sterbhushandlingar 1840-1908

Figur 51. Riksarkivet Göteborg: August Abrahamsons stiftelses arkiv. Samling: Ö Ib: 3, August och Euphrosynes Abrahamsons privata handlingar och sterbhushandlingar 1840-1908

Figur 52. Vänersborgs museum (2024). *Nääs - porträtt Sophie Elkan och Selma Lagerlöf*. Okänd [fotografi] CC: PDM 1.0.

<https://digitaltmuseum.se/021015605793/naas-portratt-sophie-elkan-och-selma-lagerlof>

[2025-03-27]

Figur 53. Vänersborgs museum (2024). Utsikt från slottets balkong. Nääs. Eriksson, Ola. [fotografi]] CC: PDM 1.0.

<https://digitaltmuseum.se/021015606061/utsikt-fran-slottets-balkong-naas> [2025-03-31]

Figur 54. Västergötlands museum (2025). *IM16-B145278:1*. Holm, Gudrun [fotografi] CC BY-NC-ND 4.0 <https://digitaltmuseum.se/021017221024/1m16-b145278-1>

Figur 55. Riksarkivet Göteborg, August Abrahamsons stiftelse arkiv. Samling: Ö IV: 27, Otto Salomos privata fotoalbum

Figur 56. Riksarkivet Göteborg, August Abrahamsons stiftelse arkiv. Samling: Ö IV: 27, Otto Salomos privata fotoalbum

Figur 57. Västergötlands museum. (2025). *Grosshandlare August Abrahamson med familj*. Victorin, Carl [fotografi] CC: PDM 1.0.

<https://digitaltmuseum.se/0210111358140/grosshandlare-august-abrahamsson-med-familj> [2025-03-27]

Figur 58. Vänersborgs museum (2024). *Slottets fasad på Aug Abrahamssons tid. Nääs Fotografisk illustration ur Nääs 1872-1942 - Minnesskrift*. Erikson, Ola [fotografi] CC: BY 4.0 <https://digitaltmuseum.se/021015606058/slottets-fasad-pa-aug-abrahamssons-tid-naas-fotografisk-illustration-ur> 2025-03-31]

Figur 59. Riksarkiv Göteborg, August Abrahamsons stiftelses arkiv. Samling: Kartor och ritningar från Kartia, A2541, *Corps de Logi å Nääs i Skalsjö socken, Älvsborgslän. 1876-07-01*. D. Andersson [ritning]

Figur 60. Regionarkivet Göteborg: Näs Slott, ABe1a29. *Skiss till restaurering af slottet å Nääs* [ritning]

Figur 61. Vänerborgs museum (2023). *Nääs slott*. AB Flygtrafik [fotografi] CC: PDM 1.0. <https://digitaltmuseum.se/021015615753/naas-slott> [2025-03-31]

Figur 62. Vänerborgs museum (2023). *Nääs Slott och Parken (Aug. Abrahamssons Stiftelse)*. AB Flygtrafik [fotografi] CC: PDM 1.0. <https://digitaltmuseum.se/021015615786/naas-slott-och-parken-aug-abrahamssons-stiftelse> [2025-03-31]

Figur 63. Vänersborgs museum (2022). *Nääs*. Okänd [fotografi] CC: PDM 1.0

<https://digitaltmuseum.se/021017829058/naas> [2025-03-31]

Figur 64. Vänersborgs museum (2022). *Nääs slott*. Ängersmark, Wilhelm "Wille"
[fotografi] CC: PDM 1.0 <https://digitaltmuseum.se/011015204129/naas-slott>
[2025-03-27]

Figur 65. Vänersborgs museum (2022). *Nääs*. Ängersmark, Wilhelm "Wille"
[fotografi] CC: PDM 1.0 <https://digitaltmuseum.se/011015204130/naas-slott>
[2025-03-27]

Figur 66. Nääsarkiv, August Abrahamsons stiftelse. Samling: F 4:1, Slottsområdet
(1966). *Åtgärdsförslag till Nääs slott*. Norin, Vera [ritning]

Figur 67. Vänersborgs museum (2024). *Slottsbebyggelse Nääs slott*. Engel,
Thomas [fotografi] CC: BY 4.0
<https://digitaltmuseum.se/011015358467/slottsbebyggelse-naas-slott> [2025-04-04]

Figur 68. Fotograf: Hallgren, Eveline, 2025-01-30 [fotografi]

Figur 69. Illustration av Hallgren Eveline och Hultén Alma, 2025-03-15 [karta].
Underlag från, figur 46, 49-58, 64-66,

Figur 70. Fotograf: Hultén, Alma. 2025-02-20. [fotografi]

Figur 71. a, b och c. Fotograf: Hultén, Alma. 2025-04-11. [fotografi]

Figur 72. a och b. Fotograf: Hultén, Alma. 2025-02-20. [fotografi]

Figur 73.a, b och c. Fotograf: Hultén, Alma. 2025-04-11. [fotografi]

Figur 74. Akvarell av Hallgren, Eveline och Hultén, Alma, april 2025.
[illustration]. Underlag från ett CAD-underlag som utgår från ett kartunderlag från
Lantmäteriet (2024a)

Figur 75. Akvarell av Hallgren, Eveline och Hultén, Alma, april 2025.
[illustration]. Underlag från ett CAD-underlag som utgår från ett kartunderlag från
Lantmäteriet (2024a)

Figur 76. Akvarell av Hultén, Alma, april 2025. [illustration]

Figur 77. Akvarell av Hallgren, Eveline och Hultén, Alma, april 2025.
[illustration]. Underlag från ett CAD-underlag som utgår från ett kartunderlag från
Lantmäteriet (2024a).

Figur 78. Nääsarkiv, August Abrahamsons stiftelse. Samling: F4A, Markfrågor
Allmänt, (1988). [ritning]

Figur 79. Akvarell av Hallgren, Eveline och Hultén, Alma, april 2025.
[illustration]

Figur 80. Akvarell av Hallgren, Eveline och Hultén, Alma, april 2025.
[illustration]. Underlag från ett CAD-underlag som utgår från ett kartunderlag från Lantmäteriet (2024a)

Figur 81. Akvarell av Hallgren, Eveline och Hultén, Alma, april 2025.
[illustration]

Figur 82. Akvarell av Hallgren, Eveline och Hultén, Alma, april 2025.
[illustration]

Figur 83. Akvarell av Hallgren, Eveline och Hultén, Alma, april 2025.
[illustration]

Figur 84. Akvarell av Hallgren, Eveline och Hultén, Alma, april 2025.
[illustration]

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Fulltexten kommer dock i samband med att dokumentet laddas upp arkiveras digitalt.

Om ni är fler än en person som skrivit arbetet så gäller krysset för alla författare, ni behöver alltså vara överens. Läs om SLU:s publiceringsavtal här:

<https://www.slu.se/site/bibliotek/publicera-och-analysera/registrera-och-publicera/avtal-for-publicering/>.

☒ JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

☐ NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.

Bilagor

Bilaga 1

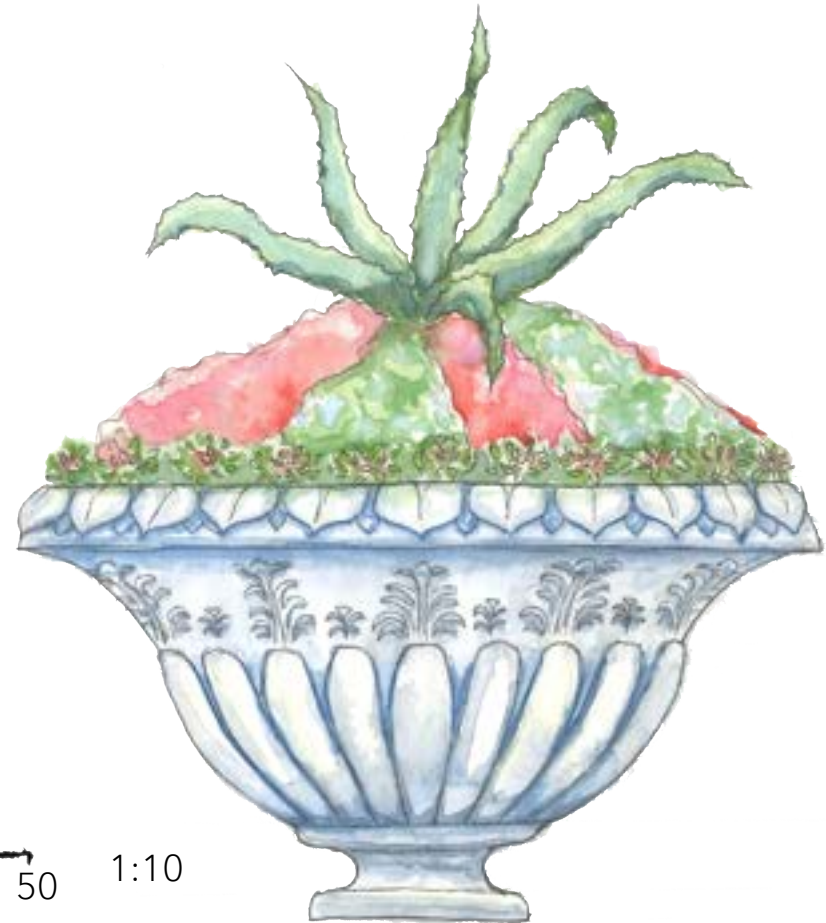
- Välkomstsskylt
- Välkomsts- och informationsskylt
- Informationsskylt
- Vägvisningsskylt

Bilaga 4

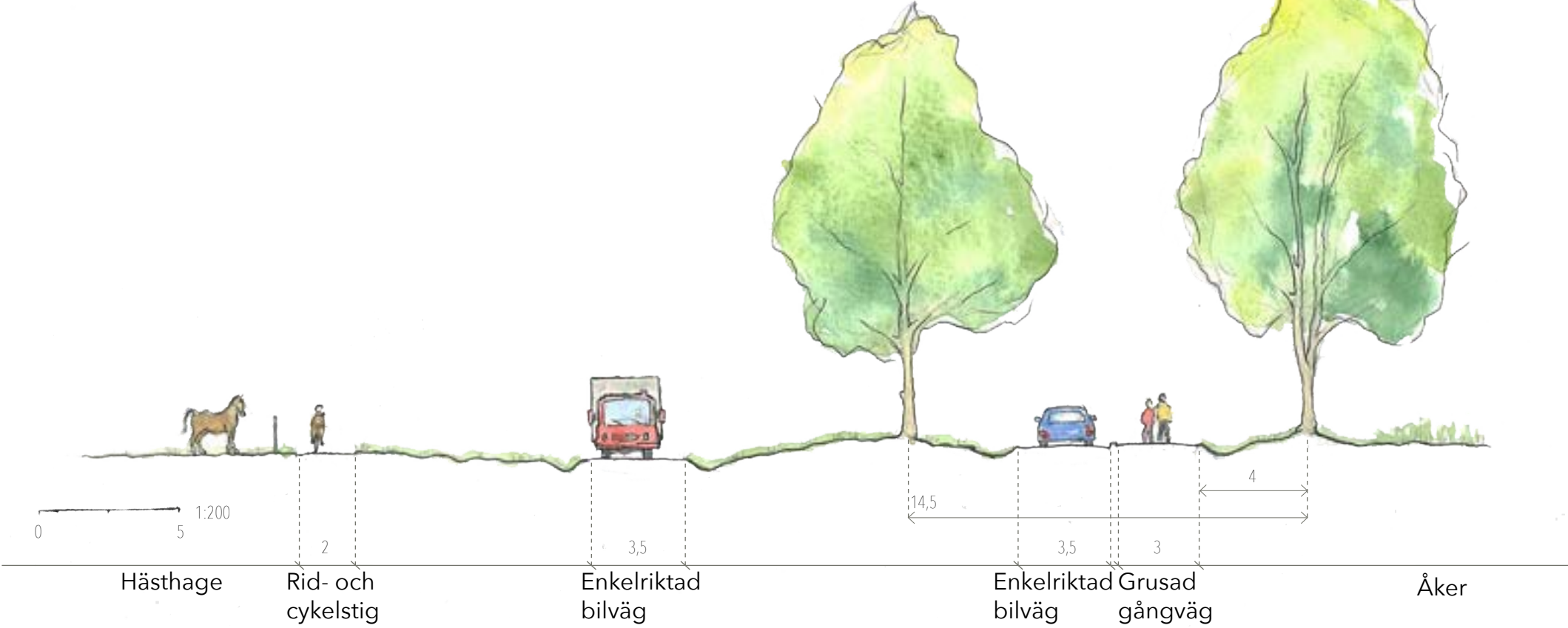
cm
0 ————— 50 1:10

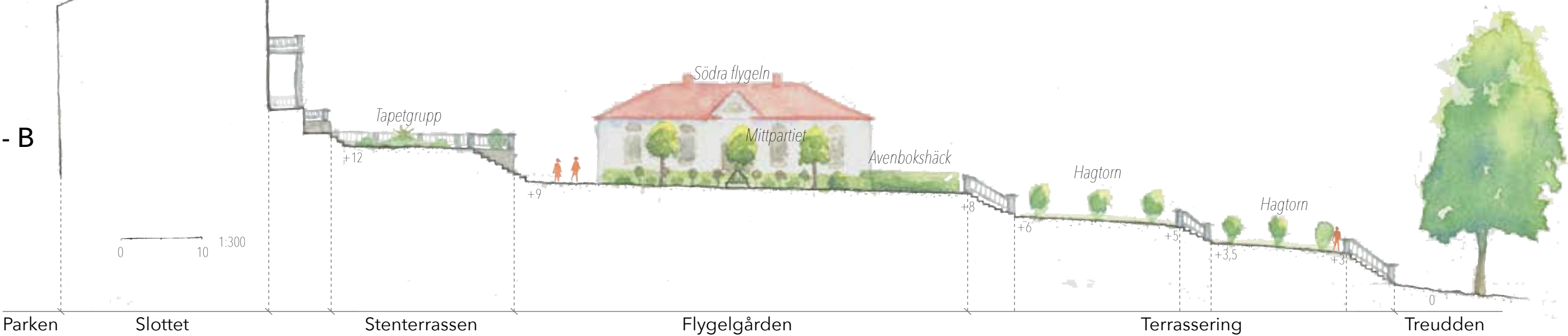
Bilaga 5

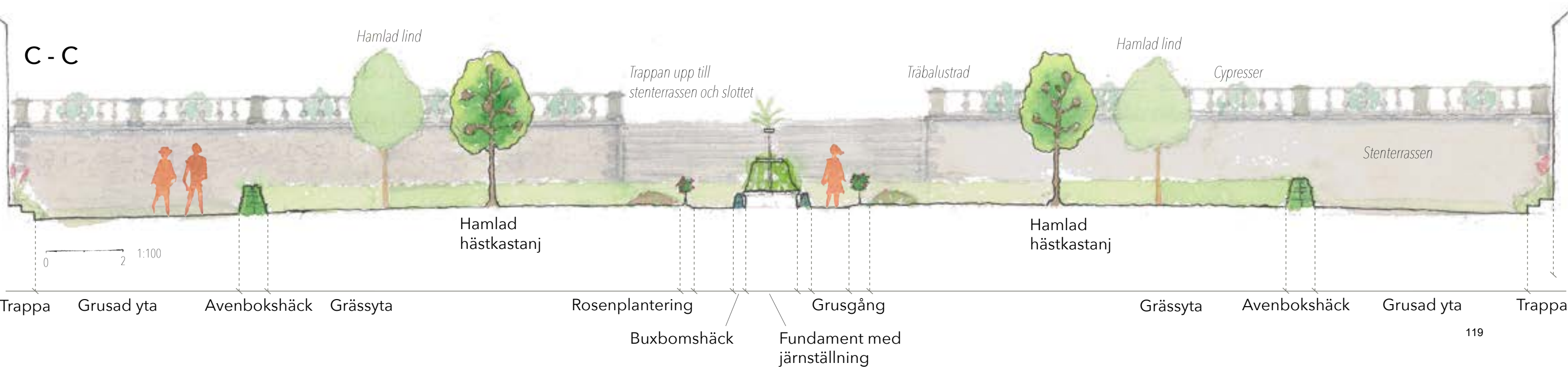
A - A

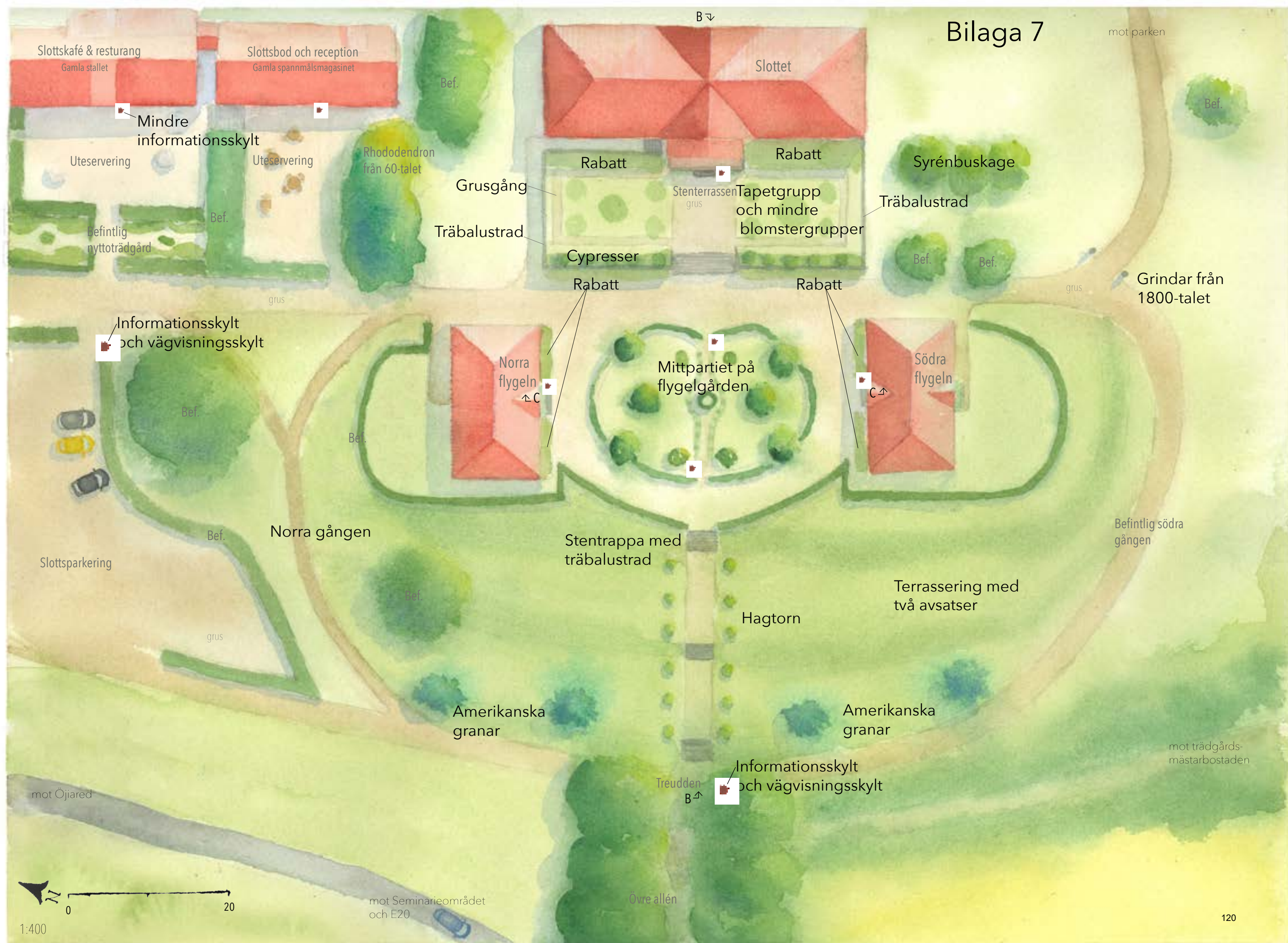
B - B

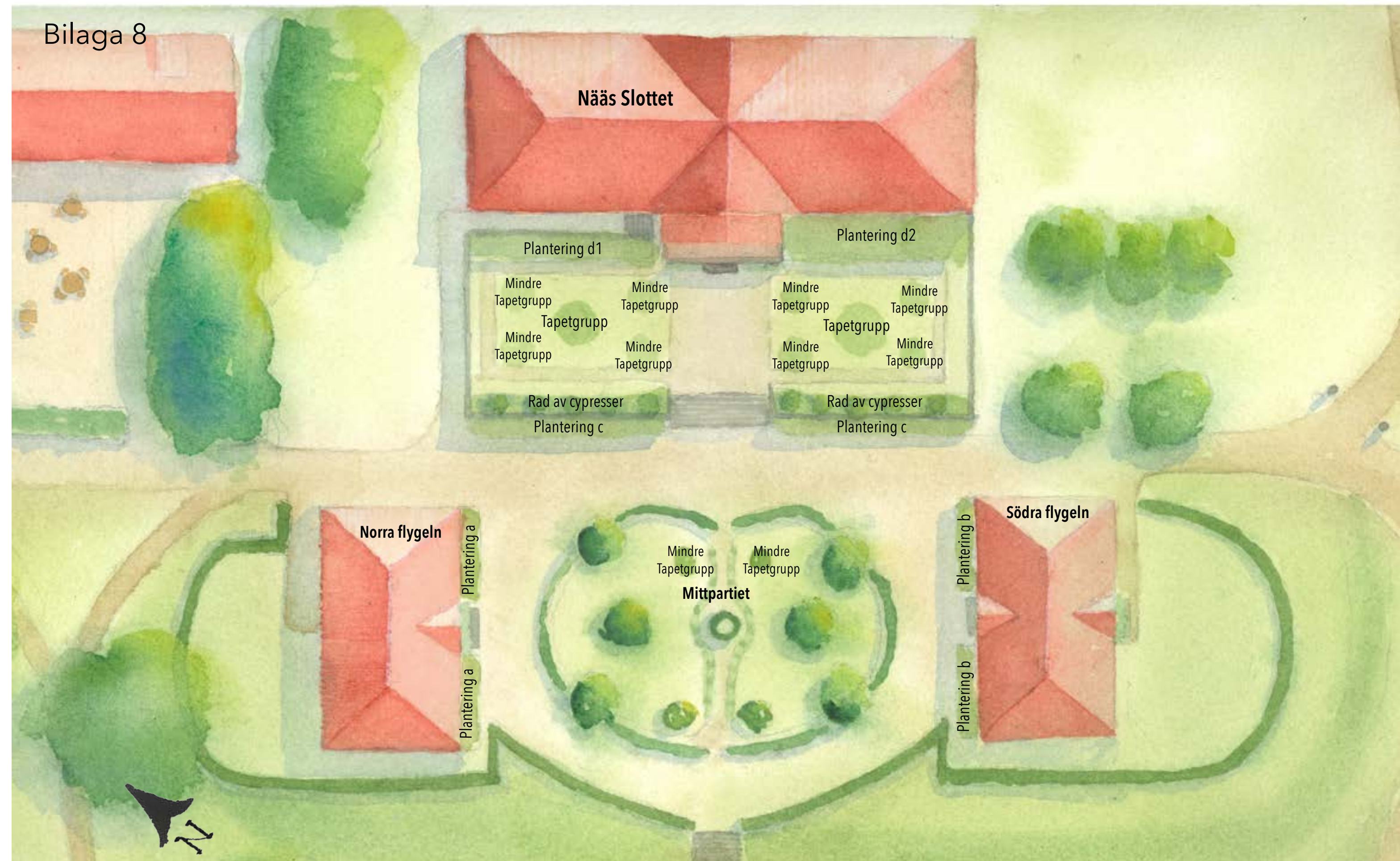

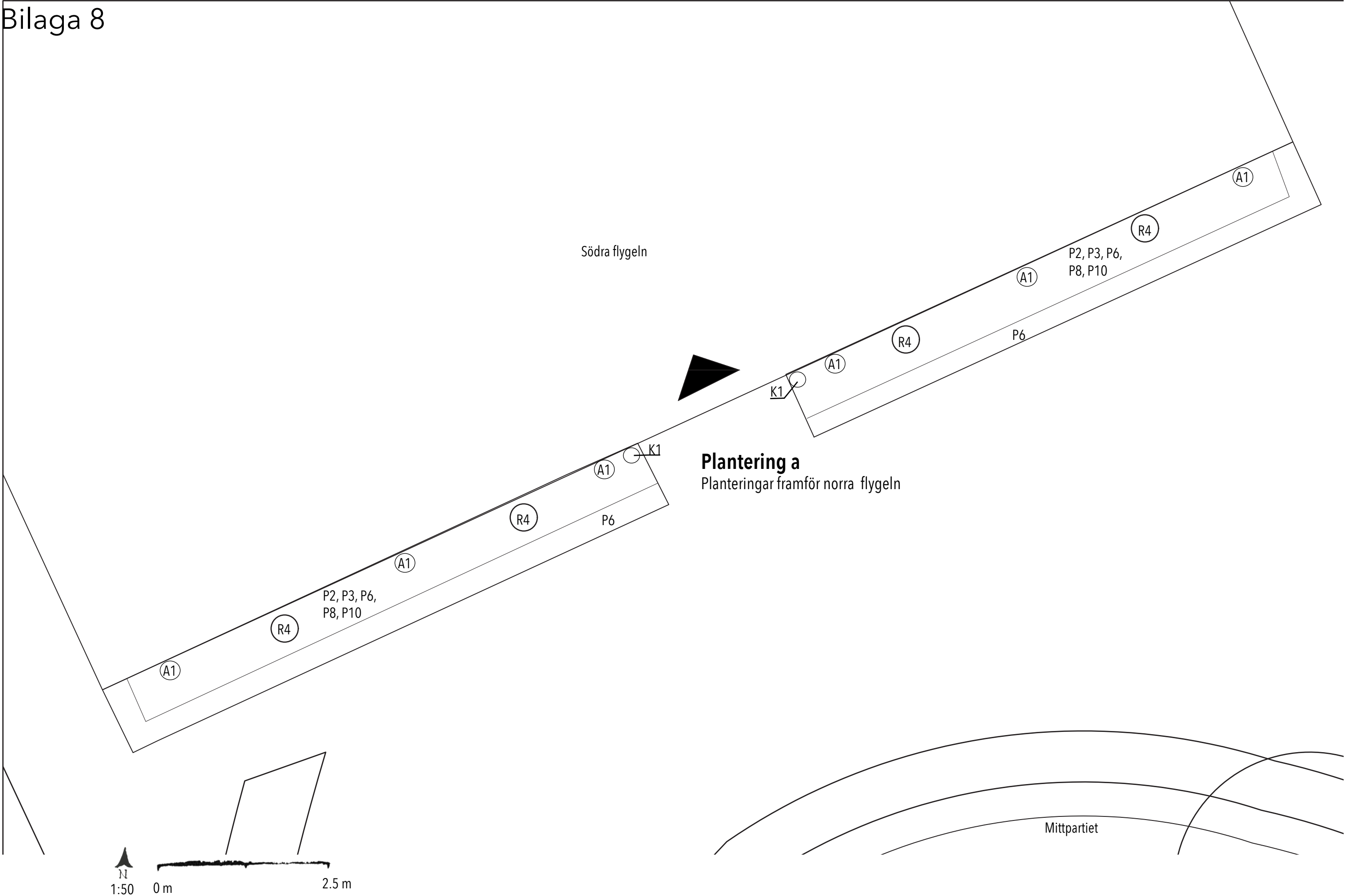
C - C

Bilaga 7

Bilaga 8

Mittpartiet

Plantering b
Planteringar framför södra flygeln

P11
P14

R2

P1	P11
P2	P12
P3	P13
P9	P14

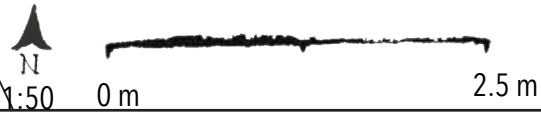
R2

P11
P14

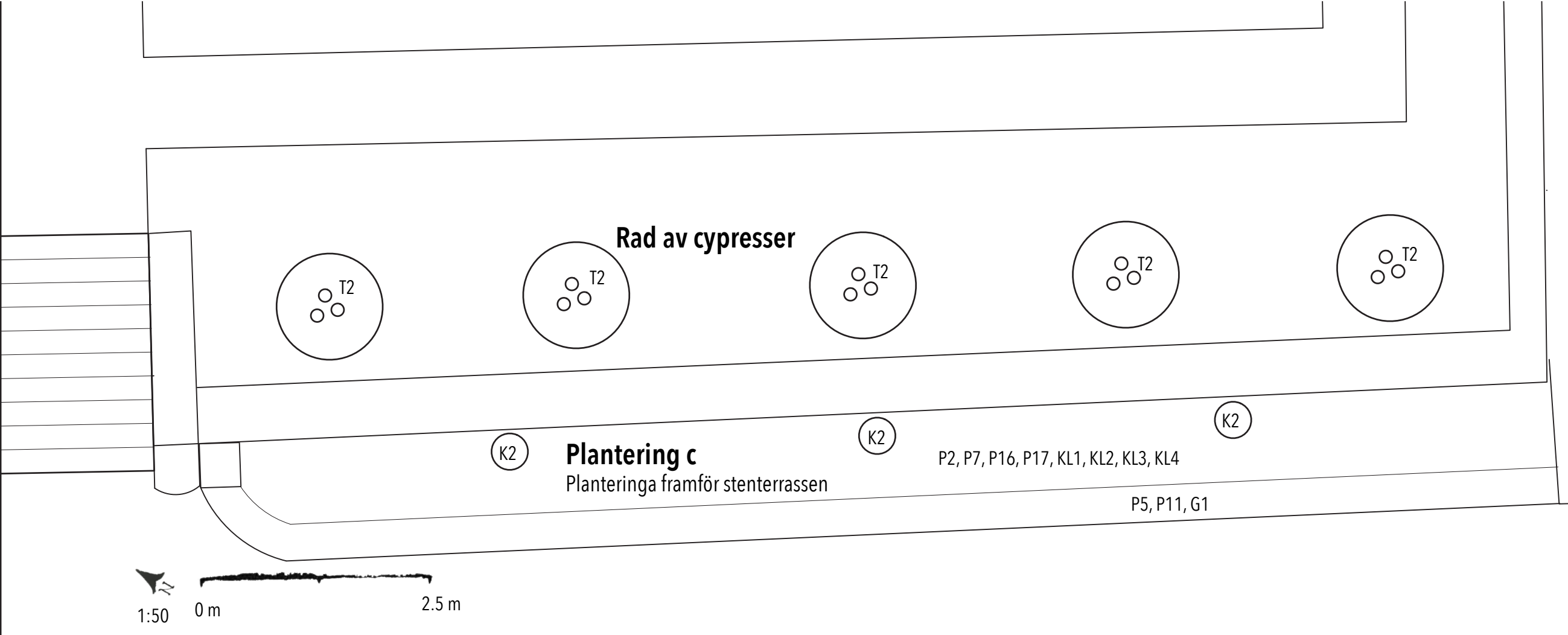
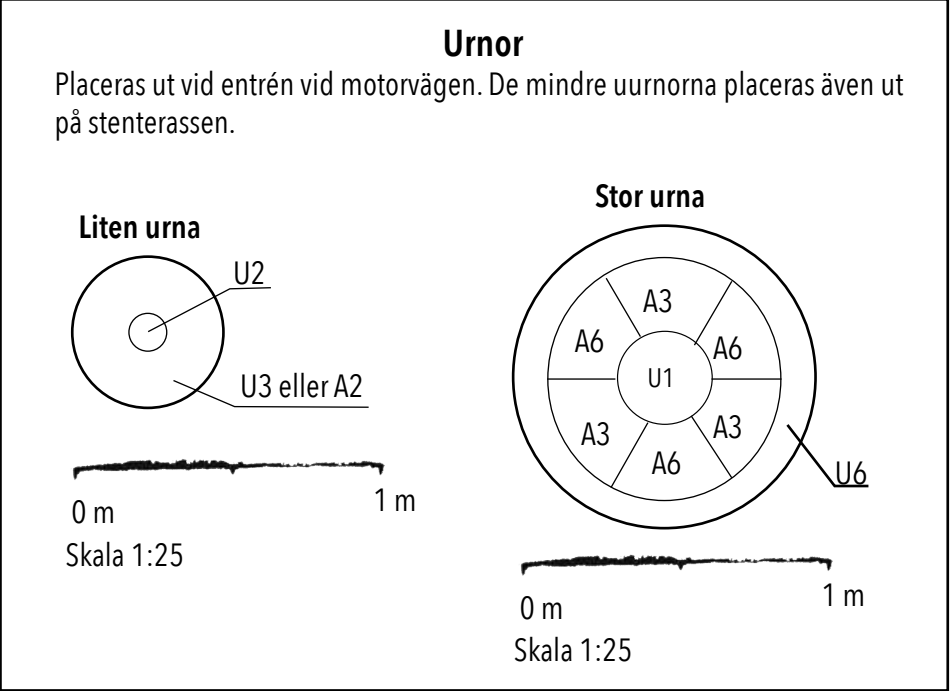
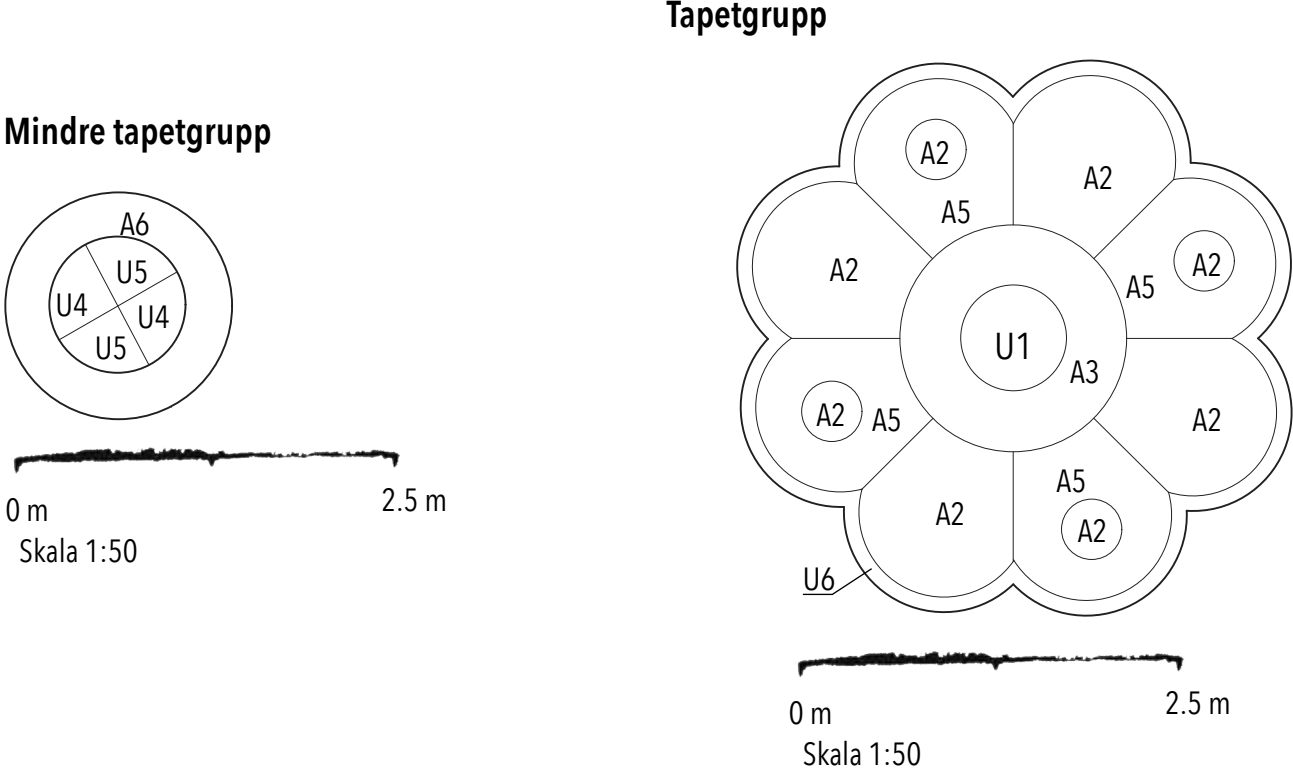
R2

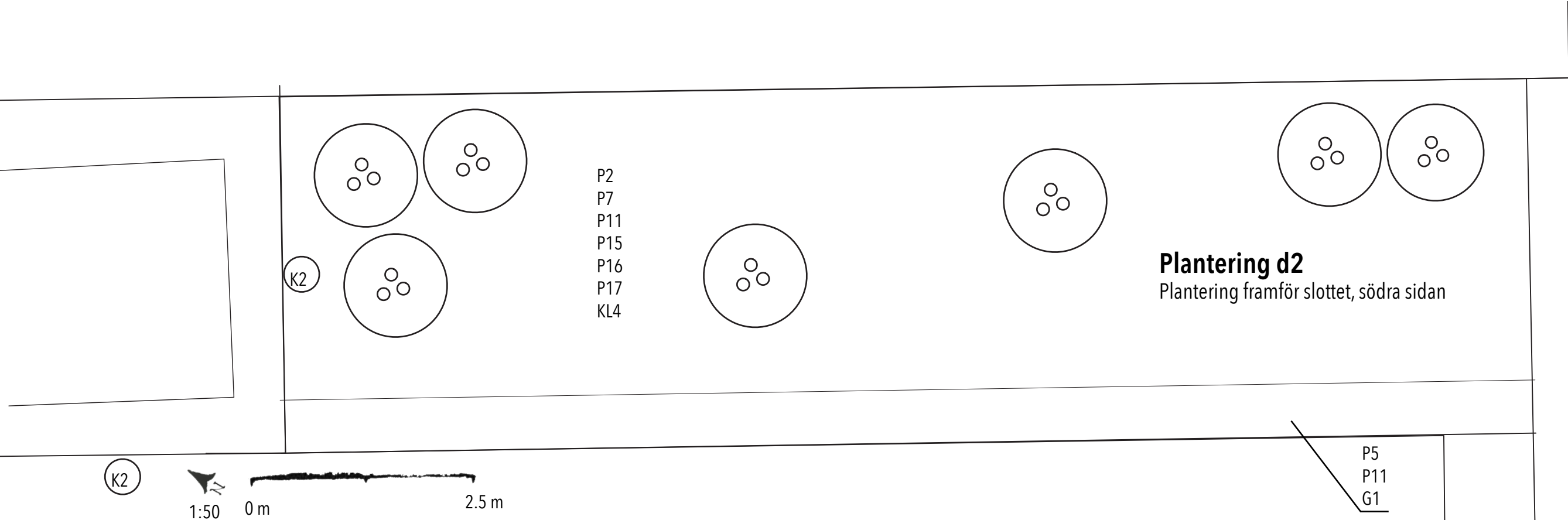
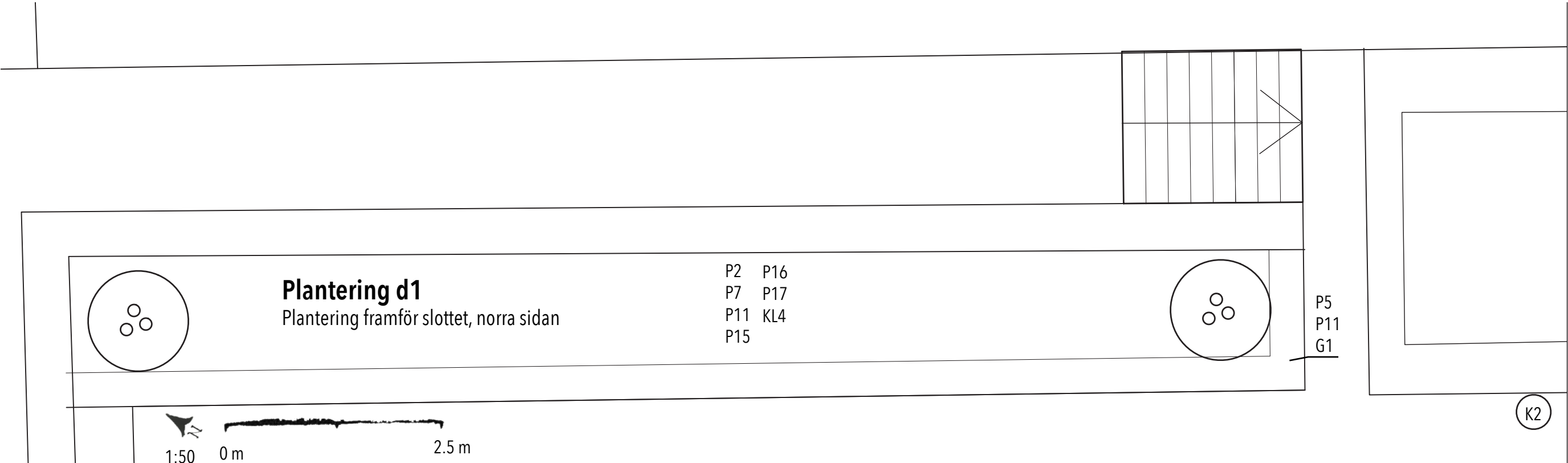
P1	P11
P2	P12
P3	P13
P9	P14

R2

Bilaga 8

Bilaga 8

Växtlista för hela slottsentrén inklusive urnor

Littera	Latinskt namn	Svenskt namn	Skötselanmärkning	Urval	Dokumentvärde
Träd					
T1	<i>Aesculus hippocastanum</i>	hästkastanj	Ska hamlas	Finns fotografier som visar på två hästkastanjer vid mittpartiet, samt att det står med i växtlistan till Forsbergs planritning	X
T2	<i>Chamaecyparis lawsoniana</i> ‘Aurea Dömmesmoen’	ädeleypress	Ska formklippas till ett klot	Från fotografier finns det cypress plantering längs stenterrassen valt en mer rund formad cypress anpassad för Nääs förutsättningar	X
T3	<i>Crataegus x mordenensis</i> ‘Toba’	pärllhagtorrn	Skötas så att de ej är ivägen för tapporna vid terraseringen.	Röd blommande hagtom står med på växtlistan från Forsbergs planritning. Från texter förstår vi att dessa har stått längs med stigen upp för terrasserna (Andersson et al. 75). Den specifika sorten finns ej med, därav har vi valt att välja en sort som är friskt och kan stå emot hagtomrost.	X
T4	<i>Pseudotsuga menziesii</i>	douglasgran		Texter, målningar och texter som beskriver att det funnits amerikanska granar i början av terrasseringarna (Andersson et.al. s. 46).	
T5	<i>Tilia x europaea</i>	parklind	Ska hamlas	Finns fotografier som visar på fyra lindar i mittpartiet, samt att de står med i växtlistan till Forsbergs planteringsplan.	X
Buskar					
B1	<i>Buxus sempervirens</i>	buxbom	Ska formklippas för att ej nå över fundametet.	Finns med på växtlistan från Forsbergs planritning, syns på fotografier att det funnits buxbom längs fundamentet vid mittpartiet.	X
B2	<i>Carpinus betulus</i>	avenbok	Klipphäck	Befintlig häckplantering på plats idag är avenbok. Växtlistor och fotografier styrker även att det varit avenbokshäckar vid slottsentrén	
B3	<i>Hydrangea paniculata</i> ‘Limelight’	syrenhortensia	Klipps ned en gång om året	Ska ha funnits hortensia i planteringarna under början av 1900-talet (Andersson, 1992, s.74). Denna specifika sort ger det uttryck som eftersträvas.	
B4	<i>Syringa vulgaris</i> ”Charles Joly”	syren		Syren står med på växtlistan Forsbergs planritning, där det står att det finns vit- och rödblommande. De syrener som är valda matchar beskrivningen för blomning.	X
B5	<i>Syringa vulgaris</i> f. alba Fk Veberöd E	syren		Syren står med på växtlistan Forsbergs planritning, där det står att det finns vit- och rödblommande. De syrener som är valda matchar beskrivningen för blomning.	X
B6	<i>Weigela</i> `Minuet’	prakttry		Försökt identifiera en buske som skulle kunna vara prakttry. Finns med en praktry i Forsbergs växtlista dock en Weigela `Rosea´, som blommar i rosa/rött. Sorten vi valt går att få tag på och är en mindre buske som blommar liknande som `Rosea´.	
Rosor					
R1	<i>Rosa centifolia</i>	centifoliaros/Parkros	Ska stammas upp och beskåras i april-maj	En äldre sort av ros som har en tradition att vara uppstammad. Står med i växtlistan till Forsbergs planritning att det fanns uppstammad rosor.	X
R2	<i>Rosa spinosissima</i> 'Aïcha'	spinossaros	Ska ej täcka för mycket av fönstert	Är en ros som fungerar bra i torra skuggiga miljöer som även har en gul blomning som ger de uttryck som eftersträvas.	
R3	<i>Rosa</i> (Spinosissima-Gruppen) ‘Valdemarsvik’	pimpinellros	Hålls lågväxade ej över 50 cm	En äldre sort av ros som ger det uttryck som eftertrakts.	
R4	<i>Rosa</i> (Damascena-Gruppen) 'Blush Damask'	damascenerros	Ska ej täcka för mycket av fönstert	En äldre sort av ros som. Blomningen ger även det önskade intryck för den rabatten rosen står i.	
Klätterväxter					
K1	<i>Aristolochia macrophylla</i>	pipranka		I fotografier kan pipranka identifieras vid entréerna till flyglarna. Det benämns även i Andersson et al. (1992) att det funnits pipranka vid slottsentrén.	X
K2	<i>Parthenocissus quinquefolia</i> var. engelmannii	vildvin		I fotografier kan vildvin identifieras längs stenterrassen mittpartiet till slottet samt att det finns texter som beskriver vildvin som klättrar i järnställningen i fundamentet	X
Perenner					
P1	<i>Actaea racemosa</i>	läkesilverax		Vald för sitt uttryck som matchar den tyska stil idealen men också pga torktåliga och skuggtåliga.	
P2	<i>Aquilegia</i> `Spring Magic Pink and White’	akleja		Akleja ska ha funnits i planteringarna under början av 1900-talet (Andersson, 1992, s.74). Denna specifika sort ger det uttryck som eftersträvas.	
P3	<i>Aquilegia vulgaris</i> var. stellata ‘Blue Barlow’	akleja		Akleja ska ha funnits i planteringarna under början av 1900-talet (Andersson, 1992, s.74). Denna specifika sort ger det uttryck som eftersträvas.	
P4	<i>Baptisia australis</i>	färgväppling		Högre perenn som har ett klumpbildadnde växtsätt och ger ett uttryck som eftersträvas.	
P5	<i>Calamintha nepeta</i> `Blue cloud’	stenkyndel		Bra tålig kantväxt som liknar kantväxter som kan ses på fotografier. Har inte föreskrivits i några växtlistor.	
P6	<i>Calamintha nepeta</i> `White Cloud’	stenkyndel		Bra tålig kantväxt som liknar kantväxter som kan ses på fotografier. Har inte föreskrivits i några växtlistor.	
P7	<i>Callistephus chinensis</i> "Matsumoto Apricot"	sommaraster		En perenn som används i planteringar med tyskstil (Löfgren, 2023, s.26 & Gustavsson, 2023, s.279).	
P8	<i>Coreopsis grandiflora</i> ”Early sunrise”	flicköga		Finns med i växtlistan för Forsbergs planritning som <i>Coreopsis drumondi</i> , vi har valt en annan sort som är enklare att få tag i och har det uttryck som eftersträvas.	X

Bilaga 8

P9	<i>Dicentra</i> (Formosa-Gruppen) ´Luxuriant´	stort fänriks hjärtan		Blomningen och växtsätt som går i linje med den tyska stilen och den växt som odlats i Sverige sedan 1800-talet.
P10	<i>Geum</i> ´Scarlet Tempest´	nejlikerot		Klara soliga miljöer och har en klar röd färg och uttryck som ger det uttryck som ska fångas den tyska stil idealen.
P11	<i>Geranium macrorrhizum</i> ´White Ness´	flocknäva		Vald för sitt uttryck och för att vara tålg som kant växt men även att användas som en marktäckare i planteringarna.
P12	<i>Heuchera villosa</i>	lönنالunrot		En perenn som används i planteringar med tyskstil (Löfgren, 2023, s.25). Det finns även alunrot på Nääs idag men denna sort är vlad främst för att klara torrare skuggiga lägen.
P13	<i>Hosta</i> ´Royal Standard´	dofffunkia		Finns funkia i p lanteringar idag, klara både skuggiga och soliga lägen. Ska även ha funnits i planteringarna under början av 1900-talet (Andersson, 1992, s.74). Denna specifika sort ger det uttryck som eftersträvas.
P14	<i>Omphalodes verna</i>	ormöga		Skuggtålg marktäckare som följer de tyska stilidealen
P15	<i>Paeonia lactiflora</i> ´Sarah Bernhardt´	luktpion		Finns ej med i växtlistor men ger det uttryck som önskas i planteringen och förhåller sig till den tyska stilen. Just denna sort kom till Sverige i början på 1900-talet.
P16	<i>Penstemon hartwegii</i> ´Apple Blossom´	trädgårdspestemon		En perenn som används i planteringar med tyskstil (Löfgren, 2023, s.25).
P17	<i>Saponaria officinalis</i> ´´Rosea Plena´´	såpnejlika		Finns med i växtlistan i Forsbergs planriting, den som <i>Saponaria multiflora</i> rosea, men en sökning av detta namn får fram den sorten som vi valt.
Gräs				
G1	<i>Festuca glauca</i>	blåsvingel		Valt för att matcha in med planteringen och få in ett gräs som passar med resterande växter i planteringar.
Annuellet				
A1	<i>Alcea rosea ficifolia</i>	stockros		Finns på platsen idag och står med i växtlistan i Forsbergs planritning, samt finns med i litteratur (Gustavsson, 2023, s.262).
A2	<i>Calceolaria uniflora</i>	toffelblommor		Finns med i växtlista av Forsberg planritning, men som <i>Calceolaria drumondi</i> . Den sort vi valt är anpassad för att ge de uttryck som vi eftersträvar.
A3	<i>Dianthus chinensis</i>	sommarnejlika		Finns med i litteraturen på växter som är med i tapetgrupper (Gustavsson, 2023, s.279)
A4	<i>Lobelia erinus</i> ´Bella Pot Rosa´	hänglobelia		Journal med planteringar av urnor från 1922- (Andersson 1992, s.74). Två sorters lobelia benämns, där vi gjort ett urval av dem som passar in i planteringen och den tyska stilen.
A5	<i>Lobelia</i> ´Kejsar Wilhelm´	kantlobelia		Journal med planteringar av urnor från 1922- (Andersson 1992, s.74). Benämns denna specifika sort finns med i växter planterade vid slottet.
A6	<i>Lobelia</i> ´White Lady	kantlobelia		Journal med planteringar av urnor från 1922- (Andersson 1992, s.74). Två sorters lobelia benämns, där vi gjort ett urval av dem som passar in i planteringen och den tyska stilen.
Utplanteringsväxter				
U1	<i>Agave sp.</i>	agavesläktet	Tas in under vintern	Finns med i littertur om planteringar för tapetgrupper samt att den syns i fotografier, (Gustavsson, 2023, s.280 & Löfgren, 2023s.26).
U2	<i>Dracaena maginata</i>	dracaena	uppstammad till ca 20 cm	Journal med planteringar av urnor från 1922- (Andersson 1992, s.74). Benämns men inte en specifik sort.
U3	<i>Fuchsia lambada</i>	fuchsia	Tas in under vintern	Finns med i journal av planteringar och urnor från 1922- (Andersson 1992, s.74). Finns fler med skrivet men ej exakta sorter, vi har gjort valet att ta specifika för att uppfylla de färger och uttryck som önskas.
U4	<i>Pelargon</i> ´Mårbacka´	pelargon	Tas in under vintern	Växtlista från Forsberg planritning, och i journal med planteringar av urnor från 1922- (Andersson 1992, s.74). Finns fler med skrivet men ej exakta sorter, vi har gjort valet att ta specifika för att uppfylla de färger och uttryck som önskas.
U5	<i>Pelargonium x hortorum</i> Calliope (Dark rose)	pelargon	Tas in under vintern	Växtlista från Forsberg planritning, och i journal med planteringar av urnor från 1922- (Andersson 1992, s.74). Finns fler med skrivet men ej exakta sorter, vi har gjort valet att ta specifika för att uppfylla de färger och uttryck som önskas.
U6	<i>Sempervivum tectorum</i>	taklök	Tas in under vintern	Står ej med i växlistor men är vanlig som kant i tapetgrupper och står med i Löfgrens text om tapetgrupper (2023, s.27)
Knölar & lökar				Dahlia står även med i växtlistan från Forsbergs planritning. Finns en del i Gustavsson kapittel (2023, s280-2854). De olika sorterna är valda efter utryck och blomning. Brandliljan är vald eftersom den finns med i litteraturen i slutet på 1800-tals rabtter (Gustavsson, 2023, s.262)
KL1	<i>Dahlia</i> ´Aladdin's Lamp´	dahlia	Tas in under vintern	
KL2	<i>Dahlia</i> ´Autumn Orange´	dahlia	Tas in under vintern	
KL3	<i>Dahlia</i> ´Happy ays Lemon´	trädgårdsdahlia	Tas in under vintern	
KL4	<i>Lilium bulbiferum</i>	brandlilja		